.. upadeshasAhasrI ..

॥ उपदेशसाहस्री ॥

(Metrical Section)

US-P01.001ab चैतन्यं सर्वगं सर्वं सर्वभूतगुहाशयम् ।
US-P01.001cd यत् सर्वविषयातीतं तस्मै सर्वविदे नमः ॥
US-P01.002ab समापय्य क्रियाः सर्वा दाराग्न्याधानपूर्विकाः ।
US-P01.002cd ब्रह्मविद्यामथेदानीं वक्तुं वेदः प्रचक्रमे ॥
US-P01.003ab कर्माणि देहयोगार्थं देहयोगे प्रियाप्रिये ।
US-P01.003cd ध्रुवे स्यातां ततो रागो द्वेषश्चैव ततः क्रियाः ॥
US-P01.004ab धर्माधार्मौ ततोऽज्ञास्य देहयोगस्तथा पुनः ।
US-P01.004cd एवं नित्यप्रवृत्तोऽयं संसारश्चक्रवद् भृशम् ॥
US-P01.005ab अज्ञानं तस्य मूलं स्यादिति तद्धानमिष्यते ।
US-P01.005cd ब्रह्मविद्यात आरब्धा ततो निःश्रेयसं भवेत् ॥
US-P01.006ab विद्यैवाज्ञानहानाय न कर्माप्रतिकूलतः ।
US-P01.006cd नाज्ञानस्याप्रहाणे हि रागद्वेषक्षयो भवेत् ॥
US-P01.007ab रागद्वेषक्षयाभावे कर्म दोषद्भवं ध्रुवम् ।
US-P01.007cd तस्मान् निःश्रेयसार्थाय विद्यैवात्र विधीयते ॥
US-P01.008ab ननु कर्म तथा नित्यं कर्तव्यं जीवने सति ।
US-P01.008cd विद्यायाः सहकारित्वं मोक्षं प्रति हि तद् व्रजेत् ॥
US-P01.009ab यथा विद्या तथा कर्म चोदितत्वाविशेषतः ।
US-P01.009cd प्रत्यवायस्मृतेश्चैव कार्यं कर्म मुमुक्षुभिः ॥
US-P01.010ab ननु ध्रुवफला विद्या नान्यत् किंचिदपेक्षते ।
US-P01.010cd नाग्निष्टोमो यथैवान्यद् ध्रुवकार्योऽप्यपेक्षते ॥
US-P01.011ab तथा ध्रुवफला विद्या कर्म नित्यमपेक्षते ।
US-P01.011cd इत्येवं केचिदिच्छन्ति न कर्म प्रतिकूलतः ॥
US-P01.012ab विद्यायाः प्रतिकूलं हि कर्म स्यात् साभिमानतः ।
US-P01.012cd निर्विकारात्मबुद्धिश्च विद्येतीह प्रकीतिता ॥
US-P01.013ab अहं कर्ता ममेदं स्यादिति कर्म प्रवर्तते ।
US-P01.013cd वस्त्वधीना भवेद् विद्या कर्तधीनो भवेद् विधिः ॥
US-P01.014ab कारकाण्युपमृद्नाति विद्याऽब्बुद्धिमिवोषरे ।
US-P01.014cd तत्सत्यमतिमादाय कर्म कर्तुं व्यवस्यति ॥
US-P01.015ab विरुद्धत्वादतः शक्यं कर्म कर्तुं न विद्यया ।
US-P01.015cd सहैवं विदुषा तस्मात् कर्म हेयं मुमुक्षुना ॥
US-P01.016ab देहाद्यैरविशेषेण देहिनो ग्रहणं निजम् ।

US-P01.016cd प्राणिनां तदविद्योत्थं तावत् कर्मविधिर्भवेत् ॥
US-P01.017ab नेति नेतीति देहादीनपोह्यात्मावशेषितः ।
US-P01.017cd अविशेषात्मबोधार्थं तेनाविद्या निवर्तिता ॥
US-P01.018ab निवृत्ता सा कथं भूयः प्रसूयेत प्रमाणतः ।
US-P01.018cd असत्येवाविशेषे हि प्रत्यगात्मनि केवले ॥
US-P01.019ab न चेद् भूयः प्रसूयेत कर्ता भोक्तेति धीः कथम् ।
US-P01.019cd सदस्मीति च विज्ञाने तस्माद् विद्यासहायिका ॥
US-P01.020ab अत्यरेचयदित्युक्तो न्यासः श्रुत्यात एव हि ।
US-P01.020cd कर्मभ्यो मानसान्तेभ्य एतावदिति वाजिनाम् ॥
US-P01.021ab अमृतत्वं श्रुतं तस्मात् त्याज्यं कर्म मुमुक्षुभिः ।
US-P01.021cd अग्निष्टोमवदित्युक्तं तत्रेदमभिधीयते ॥
US-P01.022ab नैककारकसाध्यत्वात् फलान्यत्वाच् च कर्मणः ।
US-P01.022cd विद्या तद्विपईतातो दृष्टान्तो विषमो भवेत् ॥
US-P01.023ab कृष्यादिवत् फलार्थत्वादन्यकर्मोपबृंहणम् ।
US-P01.023cd अग्निष्टोमस्त्वपेक्षेत विद्यान्यत् किमपेक्षते ॥
US-P01.024ab प्रत्यवायस्तु तस्यैव यस्याहंकार इष्यते ।
US-P01.024cd अहंकारफलार्थित्वे विद्येते नात्मवेदिनः ॥
US-P01.025ab तस्मादज्ञानहानाय संसारविनिवृत्तये ।
US-P01.025cd ब्रह्मविद्याविधानाय प्रारब्धोपनिषत् त्वियम् ॥
US-P01.026ab सदेरुपनिपूर्वस्य क्विपि चोपनिषद् भवेत् ।
US-P01.026cd मन्दीकरणभावाच् च गर्भादेः शातनात् तथा ॥
US-P02.001ab प्रैषेद्धुमशक्यत्वान् नेति नेतीति शेषितम् ।
US-P02.001cd इदं नाहमिदं नाहमित्यद्धा प्रतिपद्यते ॥
US-P02.002ab इदंधीरिदमात्मोत्था वाचारम्भञगोचरा ।
US-P02.002cd निषिद्धात्मोद्भवत्वात् सा न पुनर्मानतां व्रजेत् ॥
US-P02.003ab पूर्वबुद्धिमबाधित्वा नोत्तरा जायते मतिः ।
US-P02.003cd दृषिरेकः स्वयंसिद्धः फलत्वात् स न बाध्यते ॥
US-P02.004ab इदंवनमतिक्रम्य शोकमोहादिदूषितम् ।
US-P02.004cd वनाद् गन्धारको यद्वत् स्वमात्मानं प्रपद्यते ॥
US-P03.001ab ईश्वरश्चेदनात्मा स्यान् नासावस्मीति धारयेत् ।
US-P03.001cd आत्मा चेदीश्वरोऽस्मीति विद्या सान्यनिवर्तिका ॥
US-P03.002ab आत्मनोऽन्यस्य चेद् धर्मा अस्थूलत्वादयो मताः ।
US-P03.002cd अज्ञेयत्वेऽस्य किं तैः स्यादात्मत्वे त्वन्यधीह्नुतिः ॥
US-P03.003ab मिथ्याध्यासनिषेधार्थं ततोऽस्थूलादि गृह्यताम् ।
US-P03.003cd परत्र चेन् निषेधार्थं शून्यतावरणं हि तत् ॥
US-P03.004ab बुभुत्सोर्यदि चान्यत्र प्रत्यगात्मन इष्यते ।

US-P03.004cd	अप्राणो ह्यमनाः शुभ्र इति चानर्थकं वचः ॥
US-P04.001ab	अहंप्रत्ययबीजं यदहंप्रत्ययवत्स्थितम् ।
US-P04.001cd	नाहंप्रत्ययवद्न्युष्टं कथं कर्म प्ररोहति ॥
US-P04.002ab	दृष्टवच् चेत् प्ररोहः स्यान् नान्यकर्मा स इष्यते ।
US-P04.002cd	तन्निरोधे कथं तत् स्यात् पृच्छामो वस्तदुच्यताम् ॥
US-P04.003ab	देहाद्यारम्भसामर्थ्याज् ज्ञानं सद्विषयं त्वयि ।
US-P04.003cd	अभिभूय फलं कुर्यात् कर्मान्ते ज्ञानमुद्भवेत् ॥
US-P04.004ab	आरब्धस्य फले ह्येते भोगो ज्ञानं च कर्मणः ।
US-P04.004cd	अविरोधस्तयोर्युक्तो वैधर्म्यं चेतरस्य तु ॥
US-P04.005ab	देहात्मज्ञानवज् ज्ञानं देहात्मज्ञानबाधकम् ।
US-P04.005cd	आत्मन्येव भवेद् यस्य स नेच्छन्नपि मुच्यते ॥
US-P05.001ab	मूत्राशङ्को यथोदङ्को नाग्रहीदमृतं मुनिः ।
US-P05.001cd	कर्मनाशभयाज् जन्तोरात्मज्ञानाग्रहस्तथा ॥
US-P05.002ab	बुद्धिस्थश्चलतीवात्मा ध्यायतीव च दृश्यते ।
US-P05.002cd	नौगतस्य यथा वृक्षास्तद्वत् संसारविभ्रमः ॥
US-P05.003ab	नौस्थस्य प्रातिलोम्येन नगानां गमनं यथा ।
US-P05.003cd	आत्मनः संसृतिस्तद्वद् ध्यायतीवेति हि श्रुतिः ॥
US-P05.004ab	चैतन्यप्रतिबिम्बेन व्याप्तो बोधो हि जायते ।
US-P05.004cd	बुद्धेः शब्दादिनिर्भासस्तेन मोमुह्यते जगत् ॥
US-P05.005ab	चैतन्याभासताहमस्तादर्थ्यं च तदस्य यत् ।
US-P05.005cd	इदमंशप्रहाणे न परः सोऽनुभवो भवेत् ॥
US-P06.001ab	छित्त्वा त्यक्तेन हस्तेन स्वयं नात्मा विशेष्यते ।
US-P06.001cd	तथा शिष्टेन सर्वेण येन येन विशेष्यते ॥
US-P06.002ab	तस्मात् त्यक्तेन हस्तेन तुल्यं सर्वं विशेषणम् ।
US-P06.002cd	अनात्मत्वेन तस्माज् ज्ञो मुक्तः सर्वविशेषणैः ॥
US-P06.003ab	विशेषणमिदं सर्वं ज्ञात आत्मन्यसद् भवेत् ।
US-P06.003cd	अविद्यास्तमतः सर्वं ज्ञात आत्मन्यसद् भवेत् ॥
US-P06.004ab	ज्ञातैवात्मा सदा ग्राह्यो ज्ञेयमुत्सृज्य केवलः ।
US-P06.004cd	अहमित्यपि यद् ग्राह्यं व्यपेताङ्गसमं हि तत् ॥
US-P06.005ab	यावान् स्यादिदमंशो यः स स्वतोऽन्यो विशेषणम् ।
US-P06.005cd	विशेषप्रक्षयो यत्र सिद्धो ज्ञश्चित्रगुर्यथा ॥
US-P06.006ab	इदमंशोऽहमित्यत्र त्याज्यो नात्मेति पण्डितैः ।
US-P06.006cd	अहं ब्रह्मेति शिष्टोऽंशो भूतपूर्वगतेर्भवेत् ॥
US-P07.001ab	बुद्ध्यारूढं सदा सर्वं दृश्यते यत्र तत्र वा ।
US-P07.001cd	मया तस्मात् परं ब्रह्म सर्वज्ञश्चास्मि सर्वगः ॥
US-P07.002ab	यथामबुद्धिचाराणां साक्षी तद्वत् परेष्वपि ।

US-P07.002cd नैवापोढुं न वादातुं शक्यस्तस्मात् परो ह्यहम् ॥
US-P07.003ab विकारित्वमशुद्धत्वं भौतिकत्वं न चात्मनः ।
US-P07.003cd अशेषबुद्धिसाक्षित्वाद् बुद्धिवच् चाल्पवेदना ॥
US-P07.004ab मणौ प्रकाश्यते यद्वद् रक्ताद्याकारतातपे ।
US-P07.004cd मयि संदृश्यते सर्वमातपेनेव तन् मया ॥
US-P07.005ab बुद्धौ दृश्यं भवेद् बुद्धौ सत्यां नास्ति विपर्यये ।
US-P07.005cd द्रष्टा यस्मात् सदा द्रष्टा तस्माद् द्वैतं न विद्यते ॥
US-P07.006ab अविवेकात् पराभावं यथा बुद्धिरवेत् तथा ।
US-P07.006cd विवेकात् तु परादन्यः स्वयं चापि न विद्यते ॥
US-P08.001ab चितिस्वरूपं स्वत एव मे मते रसादियोगस्तव मोहकारितः ।
US-P08.001cd अतो न किंचित् तव चेष्टितेन मे फलं भवेत् सर्वविशेषहानतः ॥
US-P08.002ab विमुच्य मायामयकार्यतामिह प्रशान्तिमायाह्यसदीहितात् सदा ।
US-P08.002cd अहं परं ब्रह्म सदा विमुक्तवत् तथाजमेकं द्वयवर्जितं यतः ॥
US-P08.003ab सदा च भूतेषु समोऽस्मि केवलो यथा च खं सर्वगमक्षरं शिवम् ।
US-P08.003cd निरन्तरं निष्कलमक्रियं परं ततो न मेऽस्तीह फलं तवेहितैः ॥
US-P08.004ab अहं ममैको न तदन्यदिष्यते तथा न कस्याप्यहमस्म्यसङ्गतः ।
US-P08.004cd असङ्गरूपोऽहमतो न मे त्वया कृतेन कार्यं तव चाद्वयत्वतः ॥
US-P08.005ab फले च हेतौ च जनो विषक्तवानिति प्रचिन्त्याहमतो विमोक्षणे ।
US-P08.005cd जनस्य संवादमिमं प्रक्ळप्तवान् स्वरूपतत्त्वार्थविबोधकारणम् ॥
US-P08.006ab संवादमेतं यदि चिन्तयेन् नरो विमुच्यतेऽज्ञानमहाभयागमात् ।
US-P08.006cd विमुक्तकामश्च तथा जनः सदा चरत्यशोकः सम आत्मवित् सुखी ॥
US-P09.001ab सूक्ष्मताव्यापिते ज्ञेये गन्धादेरुत्तरोत्तरम् ।
US-P09.001cd प्रत्यगात्मावसानेषु पूर्वपूर्वप्रहाणतः ॥
US-P09.002ab शारीरा पृथिवी तावद् यावद् बाह्या प्रमाणतः ।
US-P09.002cd अबादीनि च तत्त्वानि तावज् ज्ञेयानि कृत्स्नशः ॥
US-P09.003ab वाय्वादीनां यथोत्पत्तेः पूर्वं खं सर्वगं तथा ।
US-P09.003cd अहमेकः सदा सर्वश्चिन्मात्रः सर्वगोऽद्वयः ॥
US-P09.004ab ब्रह्माद्याः स्थावरान्ता ये प्राणिनो मम पूः स्मृताः ।
US-P09.004cd कामक्रोधादयो दोषा जायेरन् मे कुतोऽन्यतः ॥
US-P09.005ab भूतदोषैः सदास्पृष्टं सर्वभूतस्थमीश्वरम् ।
US-P09.005cd नीलं व्योम यथा बालो दुष्टं मां वीक्षते जनः ॥
US-P09.006ab मच्चैतन्यावभास्यत्वात् सर्वप्राणिधियां सदा ।
US-P09.006cd पूर्मम प्राणिनः सर्वे सर्वज्ञस्य विपाप्मनः ॥
US-P09.007ab जनिमज् ज्ञानविज्ञेयं स्वप्नज्ञानवदिष्यते ।
US-P09.007cd नित्यं निर्विषयं ज्ञानं तस्माद् द्वैतं न विद्यते ॥
US-P09.008ab ज्ञातुर्ज्ञातिर्हि नित्योक्ता सुषुप्ते त्वन्यशून्यतः ।

US-P09.008cd जाग्रज्ज्ञातिस्त्वविद्यातस्तद् ग्राह्यं चासदिष्यताम् ॥
US-P09.009ab रूपवत्त्वाद्यसत्त्वान् न दृष्ट्यादेः कर्मता यथा ।
US-P09.009cd एवं विज्ञानकर्मत्वं भूम्नो नास्तीति गम्यते ॥
US-P10.001ab दृशिस्वरूपं गगनोपमं परं सकृद्विभातं त्वजमेकमक्षरम् ।
US-P10.001cd अलेपकं सर्वगतं यदद्वयं तदेव चाहं सततं विमुक्त ओम् ॥
US-P10.002ab दृषिस्तु शुद्धोऽहमविक्रियात्मको न मेऽस्ति कश्चिद् विशयः स्वभावतः ।
US-P10.002cd पुरस्तिरश्चोर्ध्वमधश्च सर्वतः सुपूर्णभूमा त्वज आत्मनि स्थितः ॥
US-P10.003ab अजोऽमरश्चैव तथाजरोऽमृतः स्वयंप्रभः सर्वगतोऽहमद्वयः ।
US-P10.003cd न कारणं कार्यमतीव निर्मलः सदैव तृप्तश्च ततो विमुक्त ओम् ॥
US-P10.004ab सुषुप्तजारत्स्वपतश्च दर्शनं न मेऽस्ति किंचित् स्वमिवेह मोहनम् ।
US-P10.004cd स्वतश्च तेषां परतोऽप्यसत्त्वतस्तुरीय एवास्मि सदा दृगद्वयः ॥
US-P10.005ab शरीरबुद्धीन्द्रियदुःखसंततिर्न मे न चाहं मम निर्विकारतः ।
US-P10.005cd असत्त्वहेतोश्च तथैव संततेरसत्त्वमस्याः स्वपतो हि दृश्यवत् ॥
US-P10.006ab इदं तु सत्यं मम नास्ति विक्रिया विकारहेतुर्न हि मेऽद्वयत्वतः ।
US-P10.006cd न पुण्यपापे न च मोक्षबन्धने न चास्ति वर्णश्रमताशईरतः ॥
US-P10.007ab अनादितो निर्गुणतो न कर्म मे फलं च तस्मात् परमोऽहमद्वयः ।
US-P10.007cd यथा नभः सर्वगतं न लिप्यते तथा ह्यहं देहगतोऽपि सूक्ष्मतः ॥
US-P10.008ab सदा च भूतेषु समोऽहमीश्वरः क्षराक्षराभ्यां परमो ह्यथोत्तमः ।
US-P10.008cd परात्मतत्त्वश्च तथाद्वयोऽपि सन् विपर्ययेणाभिवृतस्त्वविद्यया ॥
US-P10.009ab अविद्यया भावनया च कर्मभिर्विविक्त आत्माव्यवधिः सुनिर्मलः ।
US-P10.009cd दृगादिशक्तिप्रचितोऽहमद्वयः स्थितः स्वरूपे गगनं यथाचलम् ॥
US-P10.010ab अहं परं ब्रह्म विनिश्चयात्मदृज् न जायते भूय इति श्रुतेर्वचः ।
US-P10.010cd न चैव बीजे त्वसति प्रजायते फलं न जन्मास्ति ततो ह्यमोहता ।
US-P10.011ab ममेदमित्थं च तवाद ईदृशं तथाहमेवं न परोऽपि चान्यथा ।
US-P10.011cd विमूढतैवस्य जनस्य कल्पना सदा समे ब्रह्मणि चाद्वये शिवे ॥
US-P10.012ab यदद्वयं ज्ञानमतीव निर्मलं महात्मनां तत्र न शोकमोहता ।
US-P10.012cd तयोरभावे न हि कर्म जन्म वा भवेदयं वेदविदां विनिश्चयः ॥
US-P10.013ab सुषुप्तवज् जाग्रति यो न पश्यति द्वयं तु पश्यन्नपि चाद्वयतः ।
US-P10.013cd तथा च कुर्वन्नपि निष्क्रियश्च यः स आत्मविन् नान्य इतीह निश्चयः ॥
US-P10.014ab इतीदमुक्तं परमार्थदर्शनं मया हि वेदान्तविनिश्चितं परम् ।
US-P10.014cd विमुच्यतेऽस्मिन् यदि निश्चितो भवेन् न लिप्यते व्योमवदेव कर्मभिः ॥
US-P11.001ab ईक्षितृत्वं स्वतःसिद्धं जन्तूनां च ततोऽन्यता ।
US-P11.001cd अज्ञानादित्यतोऽन्यत्वं सदसीति निवर्त्यते ॥
US-P11.002ab एतावद् ध्यमृतत्वं न किंचिदन्यत् सहायकम् ।
US-P11.002cd ज्ञानस्येति ब्रुवच्छास्त्रं सलिङ्गं कर्म बाधते ॥
US-P11.003ab सर्वेषां मनसो वृत्तमविशेषेण पश्यतः ।

US-P11.003cd तस्य मे निर्विकारस्य विशेषः स्यात् कथंचन ॥
US-P11.004ab मनोवृत्तं मनश्चैव स्वप्नवज् जाग्रतीक्षितुः ।
US-P11.004cd संप्रसादे द्वयासत्त्वाच् चिन्मात्रः सर्वगोऽद्वयः ॥
US-P11.005ab स्वप्नः सत्यो यथा ऽऽबोधाद् देहात्मत्वं तथैव च ।
US-P11.005cd प्रत्यक्षादेः प्रमाणत्वं जाग्रत् स्यादा ऽऽत्मवेदनात् ॥
US-P11.006ab व्योमवत् सर्वभूतस्थो भूतदोषैर्विवर्जितः ।
US-P11.006cd साक्षी चेताऽगुणः शुद्धो ब्रह्मैवास्मीति केवलः ॥
US-P11.007ab नामरूपक्रियाभ्योऽन्यो नित्यमुक्तस्वरूपवान् ।
US-P11.007cd अहमात्मा परं ब्रह्म चिन्मात्रोऽहं सदाद्वयः ॥
US-P11.008ab अहं ब्रह्मास्मि कर्ता च भोक्ता चास्मीति ये विदुः ।
US-P11.008cd ते नष्टा ज्ञानकर्मभ्यां नास्तिकाः स्युर्न संशयः ॥
US-P11.009ab धर्माधर्मफलैर्योग इष्टोऽदृष्टो यथात्मनः ।
US-P11.009cd शास्त्राद् ब्रह्मत्वमप्यस्य मोक्षो ज्ञानात् तथेष्यताम् ॥
US-P11.010ab या माहाराजनाद्यास्ता वासनाः स्वप्नदर्शिभिः ।
US-P11.010cd अनुभूयन्त एवेह ततोऽन्यः केवलो दृषिः ॥
US-P11.011ab कोशादिव विनिष्कृष्टः कार्यकारणवर्जितः ।
US-P11.011cd यथासिर्दृश्यते स्वप्ने तद्वद् बोद्धा स्वयंप्रभः ॥
US-P11.012ab आपेषात् प्रतिबुद्धस्य ज्ञस्य स्वाभाविकं पदम् ।
US-P11.012cd उक्तं नेत्यादिवाक्येन कल्पितस्यापनेतृणा ॥
US-P11.013ab महाराजादयो लोका मयि यद्वत् प्रकल्पिताः ।
US-P11.013cd स्वप्ने तद्वद् द्वयं विद्याद् रूपं वासनया सह ॥
US-P11.014ab देहलिङ्गात्मना कार्या वासनारूपिणा क्रिया ।
US-P11.014cd नेतिनेत्यात्मरूपत्वान् न मे कार्या क्रिया क्वचित् ॥
US-P11.015ab न ततोऽमृतताशास्ति कर्मणोऽज्ञानहेतुतः ।
US-P11.015cd मोक्षस्य ज्ञानहेतुत्वान् न तदन्यदपेक्षते ॥
US-P11.016ab अमृतं चाभयं नार्तं नेतीत्यात्मा प्रियो मम ।
US-P11.016cd विपरीतमतोऽन्यद् यत् त्यजेत् तत् सक्रियं ततः ॥
US-P12.001ab प्रकाशस्थं यथा देहं सालोकमभिमन्यते ।
US-P12.001cd द्रष्ट्राभासं तथा चित्तं द्रष्टाहमिति मन्यते ॥
US-P12.002ab यदेव दृष्यते लोके तेनाभिन्नत्वमात्मनः ।
US-P12.002cd प्रपद्यते ततो मूढस्तेनात्मानं न विन्दति ॥
US-P12.003ab दशमस्य नवात्मत्वप्रतिपत्तिवदात्मनः ।
US-P12.003cd दृश्येषु तद्वदेवायं मूढो लोको न चान्यथा ॥
US-P12.004ab त्वं कुरु त्वं तदेवेति प्रत्ययावेककालिकौ ।
US-P12.004cd एकनीडौ कथं स्यातां विरुद्धौ न्यायतो वद ॥
US-P12.005ab देहाभिमानिन् दुःखं नादेहस्यस्वभावतः ।

US-P12.005cd स्वापवत् तत्प्रहाणाय तत् त्वमित्युच्यते दृशेः ॥
US-P12.006ab दृशेश्छाया यदारूढा मुखच्छायेव दर्शने ।
US-P12.006cd पश्यंस्तं प्रत्ययं योगी दृष्ट आत्मेति मन्यते ॥
US-P12.007ab तं च मूढं च यद्यन्यं प्रत्ययं वेत्ति नो दृशेः ।
US-P12.007cd स एव योगिनां श्रेष्ठो नेतरः स्यान् न संशयः ॥
US-P12.008ab विज्ञातेर्यस्तु विज्ञाता स त्वमित्युच्यते यतः ।
US-P12.008cd स स्यादनुभवस्तस्य ततोऽन्योऽनुभवो मृषा ॥
US-P12.009ab दृशिरूपे सदा नित्ये दर्शनादर्शने मयि ।
US-P12.009cd कथं स्यातां ततो नान्य इष्यतेऽनुभवस्ततः ॥
US-P12.010ab यत्स्थस्तापो रवेर्देहे दृशेः स विषयो यथा ।
US-P12.010cd सत्त्वस्थस्तद्वदेवेह दृशेः स विषयस्तथा ॥
US-P12.011ab प्रतिषिद्धेदमंशो ज्ञः खमिवैकरसोऽद्वयः ।
US-P12.011cd नित्यमुक्तस्तथा शुद्धः सोऽहं ब्रह्मास्मि केवलः ॥
US-P12.012ab विज्ञातुर्नैव विज्ञाता परोऽन्यः संभवत्यतः ।
US-P12.012cd विज्ञाताहं परो मुक्तः सर्वभूतेषु सर्वदा ॥
US-P12.013ab यो वेदालुप्तदृष्टित्वमात्मनोऽकर्तृतां तथा ।
US-P12.013cd ब्रह्मवित्त्वं तथा मुक्त्वा स आत्मज्ञो न चेतरः ॥
US-P12.014ab ज्ञातैवाहमविज्ञेयः शुद्धो मुक्तः सदेत्यपि ।
US-P12.014cd विवेकी प्रत्ययो बुद्धेर्दृश्यत्वान् नाशवत्त्वतः ॥
US-P12.015ab अलुप्ता त्वात्मनो दृष्टिर्नोत्पाद्या कारकैर्यतः ।
US-P12.015cd दृश्यया चान्यया दृष्ट्या जन्यतास्याः प्रकल्पिता ॥
US-P12.016ab देहात्मबुद्ध्यपेक्षत्वादात्मनः कर्तृता मृषा ।
US-P12.016cd नैव किंचित् करोमीति सत्या बुद्धिः प्रमाणजा ॥
US-P12.017ab कर्तृत्वं कारकापेक्षमकर्तृत्वं स्वभावतः ।
US-P12.017cd कर्ता भोक्तेति विज्ञानं मृषैवेति सुनिश्चितम् ॥
US-P12.018ab एवं शास्त्रानुमानाभ्यां स्वरूपेऽवगते सति ।
US-P12.018cd नियोज्योऽहमिति ह्येषा सत्या बुद्धिः कथं भवेत् ॥
US-P12.019ab यथा सर्वान्तरं व्योम व्योम्नोऽप्यभ्यन्तरो ह्यहम् ।
US-P12.019cd निर्विकारोऽचलः शुद्धोऽजरो मुक्तः सदाद्वयः ॥
US-P13.001ab अचक्षुष्ट्वान् न दृष्टिर्मे तथाश्रोतस्य का श्रुतिः ।
US-P13.001cd अवाक्त्वान् न तु वक्तिः स्यादमनस्त्वान् मतिः कुतः ॥
US-P13.002ab अप्राणस्य न कर्मास्ति बुद्ध्यभावे न वेदिता ।
US-P13.002cd विद्याविद्ये ततो न स्तश्चिन्मात्रज्योतिषो मम ॥
US-P13.003ab नित्यमुक्तस्य शुद्धस्य कूटस्थस्याविचालिनः ।
US-P13.003cd अमृतस्याक्षरस्यैवमशरीरस्य सर्वदा ॥
US-P13.004ab जिघत्सा वा पिपासा वा शोकमोहौ जरामृती ।

US-P13.004cd न विद्यन्तेऽशरीरत्वाद् व्योमवद् व्यापिनो मम ॥
US-P13.005ab अस्पर्शत्वान् न मे स्पृष्टिर्नाजिह्वत्वाद् रसज्ञता ।
US-P13.005cd नित्यविज्ञानरूपस्य ज्ञानाज्ञाने न मे सदा ॥
US-P13.006ab या तु स्यान् मानसी वृत्तिश्चाक्षुष्का रूपरञ्जना ।
US-P13.006cd नित्यमेवात्मनो दृष्ट्या नित्यया दृश्यते हि सा ॥
US-P13.007ab तथान्येन्द्रिययुक्ता या वृत्तयो विषयाञ्जनाः ।
US-P13.007cd स्मृती रागादिरूपा च केवलान्तर्मनस्यपि ॥
US-P13.008ab मानस्यस्तद्वदन्यस्य दृश्यन्ते स्वप्नवृत्तयः ।
US-P13.008cd द्रष्टुर्दृष्टिस्ततो नित्या शुद्धानन्ता च केवला ॥
US-P13.009ab अनित्या साविशुद्धेति गृह्यतेऽत्राविवेकतः ।
US-P13.009cd सुखी दुःखी तथा चाहं दृश्ययोपाधिभूतया ॥
US-P13.010ab मूढया मूढ इत्येवं शुद्धया शुद्ध इत्यपि ।
US-P13.010cd मन्यते सर्वलोकोऽयं येन संसारं ऋच्छति ॥
US-P13.011ab अचक्षुष्ट्वादिशास्त्रोक्तं सबाह्याभ्यन्तरं ह्यजम् ।
US-P13.011cd नित्यमुक्तमिहात्मानं मुमुक्षुश्चेत् सदा स्मरेत् ॥
US-P13.012ab अचक्षुष्ट्वादिशास्त्राच् च नेन्द्रियाणि सदा मम ।
US-P13.012cd अप्राणो ह्यमनाः शुभ्र इति चाथर्वणे वचः ॥
US-P13.013ab शब्दादीनामभावश्च श्रूयते मम काठके ।
US-P13.013cd अप्राणो ह्यमना यस्मादविकारी सदा ह्यहम् ॥
US-P13.014ab विक्षेपो नास्ति तस्मान् मे न समाधिस्ततो मम ।
US-P13.014cd विक्षेपो वा समाधिर्वा मनसः स्याद् विकारिणः ॥
US-P13.015ab अमनस्कस्य शुद्धस्य कथं तत् स्याद् द्वयं मम ।
US-P13.015cd अमनस्त्वाविकारित्वे विदेहव्यापिनो मम ॥
US-P13.016ab इत्येतद् यावदज्ञानं तावत् कार्यं ममाभवत् ।
US-P13.016cd नित्यमुक्तस्य शुद्धस्य बुद्धस्य च सदा मम ॥
US-P13.017ab समाधिर्वासमाधिर्वा कार्यं वान्यत् कुतो भवेत् ।
US-P13.017cd मां हि ध्यात्वा च बुद्ध्वा च मन्यन्ते कृतकृत्यताम् ॥
US-P13.018ab अहं ब्रह्मास्मि सर्वोऽस्मि शुद्धो बुद्धोऽसितः सदा ।
US-P13.018cd अजः सर्वग एवाहमजरश्चामृतोऽक्षयः ॥
US-P13.019ab मदन्यः सर्वभूतेषु बोद्धा कश्चिन् न विद्यते ।
US-P13.019cd कर्माध्यक्षश्च साक्षी च चेता नित्योऽगुणोऽद्वयः ॥
US-P13.020ab न सच् चाहं न चासच् च नोभयं केवलः शिवः ।
US-P13.020cd न मे संध्या न रात्रिर्वा नाहर्वा सर्वदा दृशेः ॥
US-P13.021ab सर्वमूर्तिवियुक्तं यद् यथा खं सूक्ष्ममद्वयम् ।
US-P13.021cd तेनाप्यस्मि विनाभूतं ब्रह्मैवाहं तथाद्वयम् ॥
US-P13.022ab ममात्मास्य त आत्मेति भेदो व्योम्नो यथा भवेत् ।

US-P13.022cd एकस्य सुषिभेदेन तथा मम विकल्पितः ॥
US-P13.023ab भेदोऽभेदस्तथा चैको नाना चेति विकल्पितम् ।
US-P13.023cd ज्ञेयं ज्ञाता गतिर्गन्ता मय्येकस्मिन् कुतो भवेत् ॥
US-P13.024ab न मे हेयं न चादेयमविकारी यतो ह्यहम् ।
US-P13.024cd सदा मुक्तस्तथा शुद्धः सदा बुद्धोऽगुणोऽद्वयः ॥
US-P13.025ab इत्येवं सर्वदात्मानां विद्यात् सर्वं समाहितः ।
US-P13.025cd विदित्वा मां स्वदेहस्थं ऋषिर्मुक्तो ध्रुवो भवेत् ॥
US-P13.026ab कृतकृत्यश्च सिद्धश्च योगी ब्राह्मण एव च ।
US-P13.026cd यदैवं वेद तत्त्वार्थमन्यथा ह्यात्महा भवेत् ॥
US-P13.027ab वेदार्थो निश्चितो ह्येष समासेन मयोदितः ।
US-P13.027cd संन्यासिभ्यः प्रवक्तव्यः शान्तेभ्यः शिष्टबुद्धिना ॥
US-P14.001ab स्वप्नस्मृत्योर्घटादेर्हि रूपाभासः प्रदृश्यते ।
US-P14.001cd पुरा नूनं तदाकारा धीर्दृष्टेत्यनुमीयते ॥
US-P14.002ab भिक्षाम३अन् यथा स्वप्ने दृष्टो देहो न स स्वयम् ।
US-P14.002cd जाग्रद्दृश्यात् तथा देहाद् द्रष्टृत्वादन्य एव सः ॥
US-P14.003ab मूषासिक्तं यथा ताम्रं तन्निभं जायते तथा ।
US-P14.003cd रूपादीन् व्याप्नुवच् चित्तं तन्निभं दृश्यते ध्रुवम् ॥
US-P14.004ab व्यञ्जको वा यथालोको व्यञ्ग्यस्याकारतामियात् ।
US-P14.004cd सर्वार्थव्यञ्जकत्वाद् धिरर्थाकारा प्रदृश्यते ॥
US-P14.005ab धीरेवार्थस्वरूपा हि पुंसा दृष्टा पुरापि च ।
US-P14.005cd न चेत् स्वप्ने कथं पश्येत् स्मरतो वाकृतिः कुतः ॥
US-P14.006ab व्यञ्जकत्वं तदेवास्या रूपाद्याकारदृश्यता ।
US-P14.006cd द्रष्टृत्वं च दृशेस्तद्वद् व्याप्तिः स्याद् धिय उद्भवे ॥
US-P14.007ab चिन्मात्रज्योतिषा सर्वाः सर्वदेहेषु बुद्धयः ।
US-P14.007cd मया यस्मात् प्रकाश्यन्ते सर्वस्यात्मा ततो ह्यहम् ॥
US-P14.008ab करणं कर्म कर्ता च क्रिया स्वप्ने फलं च धीः ।
US-P14.008cd जाग्रत्येवं यतो दृष्टा द्रष्टा तस्मात् ततोऽन्यथा ॥
US-P14.009ab बुद्ध्यादीनामनात्मत्वं हेयोपादेयरूपतः ।
US-P14.009cd हानोपादानकर्तात्मा न त्याज्यो न च गृह्यते ॥
US-P14.010ab सबाह्याभ्यन्तरे शुद्धे प्रज्ञानैकरसे घने ।
US-P14.010cd बाह्यमाभ्यन्तरं चान्यत् कथं हेयं प्रकल्प्यते ॥
US-P14.011ab य आत्मा नेति नेतीति परापोहेन शेषितः ।
US-P14.011cd स चेद् ब्रह्मविदात्मेष्टो यतेतातः परं कथम् ॥
US-P14.012ab अशनायाद्यतिक्रान्तं ब्रह्मैवास्मि निरन्तरम् ।
US-P14.012cd कार्यवान् स्यां कथं चाहं विमृशेदेवमञ्जसा ॥
US-P14.013ab पारगस्तु यथा नद्यास्तत्स्थः पारं यियासति ।

US-P14.013cd आत्मज्ञश्चेत् तथा कार्यं कर्तुमन्यदिहेच्छति ॥
US-P14.014ab आत्मज्ञस्यापि यस्य स्याद् धानोपादानता यदि ।
US-P14.014cd अ मोक्षार्हः स विज्ञेयो वान्तोऽसौ ब्रह्मणा ध्रुवम् ॥
US-P14.015ab सादित्यं हि जगत् प्राणस्तस्मान् नाहर्निशैव वा ।
US-P14.015cd प्राणज्ञस्यापि न स्यातां कुतो ब्रह्मविदोऽद्वये ॥
US-P14.016ab न स्मरत्यात्मनो ह्यात्मा विस्मरेद् वाप्यलुप्तचित् ।
US-P14.016cd मनोऽपि स्मरतीत्येतज् ज्ञानमज्ञानहेतुजम् ॥
US-P14.017ab ज्ञातुर्ज्ञेयः परो ह्यात्मा सोऽविद्याकल्पितः स्मृतः ।
US-P14.017cd अपोढे विद्यया तस्मिन् रज्ज्वां सर्प इवाद्वयः ॥
US-P14.018ab कर्तृकर्मफलाभावात् सबाह्याभ्यन्तरं ह्यजम् ।
US-P14.018cd ममाहं चेति यो भावस्तस्मिन् कस्य कुतो भवेत् ॥
US-P14.019ab आत्मा ह्यात्मीय इत्येष भावोऽविद्याप्रकल्पितः ।
US-P14.019cd आत्मैकत्वे ह्यसौ नास्ति बीजाभावे कुतः फलम् ॥
US-P14.020ab द्रष्टृ श्रोतृ तथा मन्तृ विज्ञात्रेव तदक्षरम् ।
US-P14.020cd द्रष्ट्राद्यन्यन् न तद् यस्मात् तस्माद् द्रष्टाहमक्षरम् ॥
US-P14.021ab स्थावरं जङ्गमं चैव द्रष्टृत्वादिक्रियायुतम् ।
US-P14.021cd सर्वमक्षरमेवातः सर्वस्यात्माक्षरं त्वहम् ॥
US-P14.022ab अकार्यशेषमात्मानमक्रियात्मक्रियाफलम् ।
US-P14.022cd निर्ममं निरहंकारं यः पश्यति स पश्यति ॥
US-P14.023ab ममाहंकारयत्नेच्छाः शून्या एव स्वभावतः ।
US-P14.023cd आत्मनीति यदि ज्ञातमाध्वं स्वस्थाः किमीहितैः ॥
US-P14.024ab योऽहंकर्तारमात्मानं तथा वेत्तारमेव यः ।
US-P14.024cd वेत्त्यनात्मज्ञ एवासौ योऽन्यथाज्ञः स आत्मवित् ॥
US-P14.025ab यथान्यत्वेऽपि तादात्म्यं देहादिष्वात्मनो मतम् ।
US-P14.025cd तथाकर्तुरविज्ञानात् फलकर्मात्मतात्मनः ॥
US-P14.026ab दृष्टिः श्रुतिर्मतिर्ज्ञातिः स्वप्ने दृष्टा जनैः सदा ।
US-P14.026cd तासामात्मस्वरूपत्वादतः प्रत्यक्षतात्मनः ॥
US-P14.027ab परलोकभयं यस्य नास्ति मृत्युभयं तथा ।
US-P14.027cd तस्यात्मज्ञस्य शोच्याः स्युः सब्रह्मेन्द्रा अपीश्वराः ॥
US-P14.028ab ईश्वरत्वेन किं तस्य ब्रह्मेन्द्रत्वेन वा पुनः ।
US-P14.028cd तृष्णा चेत् सर्वतश्छिन्ना सर्वदैन्योद्भवाशुभा ॥
US-P14.029ab अहमित्यात्मधीर्या च मम्मेत्यात्मीयधीरपि ।
US-P14.029cd अर्थशून्ये यदा यस्य स आत्मज्ञो भवेत् तदा ॥
US-P14.030ab बुद्ध्यादौ सत्युपाधौ च तथासत्यविशेषता ।
US-P14.030cd यस्य चेदात्मनो ज्ञाता तस्य कार्यं कथं भवेत् ॥
US-P14.031ab प्रसन्ने विमले व्योम्नि प्रज्ञानैकरसेऽद्वये ।

US-P14.031cd उत्पन्नात्मधियो ब्रूत किमन्यत् कार्यमिष्यते ॥
US-P14.032ab आत्मानं सर्वभूतस्थममित्रं चात्मनोऽपि यः ।
US-P14.032cd पश्यन्निच्छत्यसौ नूनं शीतीकर्तुं विभावसुम् ॥
US-P14.033ab प्रज्ञाप्राणानुकार्यात्मा छायेवाक्षादिगोचरः ।
US-P14.033cd ध्यायतीवेति चोक्तो हि शुद्धो मुक्तः स्वतो हि सः ॥
US-P14.034ab अप्राणस्यामनस्कस्य तथासंसर्गिणो दृशेः ।
US-P14.034cd व्योमवद् व्यापिनो ह्यस्य कथं कार्यं भवेन् मम ॥
US-P14.035ab असमाधीं न पश्यामि निर्विकारस्य सर्वदा ।
US-P14.035cd ब्रह्मणो मे विशुद्धस्य शोध्यं चान्यद् विपाप्मनः ॥
US-P14.036ab गन्तव्यं च तथैवाहं सर्वगस्याचलस्य च ।
US-P14.036cd नोर्ध्वं नाधस्तिरो वापि निष्कलस्यागुणत्वतः ॥
US-P14.037ab चिन्मात्रज्योतिषो नित्यं तमस्तस्मिन् न विद्यते ।
US-P14.037cd कथं कार्यं ममैवाद्य नित्यमुक्तस्य शिष्यते ॥
US-P14.038ab अमनस्कस्य का चिन्ता क्रिया वानिन्द्रियस्य का ।
US-P14.038cd अप्राणो ह्यमनाः शुभ्र इति सत्यं श्रुतेर्वचः ॥
US-P14.039ab अकालत्वाददेशत्वाददिकत्वादनिमित्तः ।
US-P14.039cd आत्मनो नैव कालादेरपेक्षा ध्यायतः सदा ॥
US-P14.040ab यस्मिन् देवाश्च वेदश्च पवित्रं कृत्स्नमेकताम् ।
US-P14.040cd व्रजेत् तन् मानसं तीर्थं यस्मिन् स्नात्वामृतो भवेत् ॥
US-P14.041ab न चास्ति शब्दादिरनन्यवेदनः परस्परेणापि न चैव दृश्यते ।
US-P14.041cd परेण दृश्यास्तु यथा रसादयस्तथैव दृश्यत्वत एव दैहिकाः ॥
US-P14.042ab अहं ममेत्येषणयत्नविक्रियाः सुखादयस्तद्वदिह प्रदृश्यतः ।
US-P14.042cd दृश्यत्वयोगाच् च परस्परेण ते न दृश्यतां यान्ति ततः परो भवेत् ॥
US-P14.043ab अहंक्रियाद्या हि समस्तविक्रिया सकर्तृका कर्मफलेन संहिता ।
US-P14.043cd चितिस्वरूपेण समन्ततोऽर्कवत् प्रकाश्यमानासिततात्मनो ह्यतः ॥
US-P14.044ab दृशिस्वरूपेण हि सर्वदेहिनां वियद् यथा व्याप्य मनांस्यवस्थितः ।
US-P14.044cd अतो न तस्मादपरोऽस्ति वेदिता परोऽपि तस्मादत एक ईश्वरः ॥
US-P14.045ab शरीरबुद्ध्योर्यदि चान्यदृश्यता निरात्मवादाः सुनिराकृता मया ।
US-P14.045cd परश्च सिद्धो ह्यविशुद्धिकर्मतः सुनिर्मलः सर्वगतोऽसितोऽद्वयः ॥
US-P14.046ab घटादिरूपं यदि ते न गृह्यते मनः प्रवृत्तं बहुधा स्ववृत्तिभिः ।
US-P14.046cd अशुद्ध्यचिद्रूपविकारदोषता मतेर्यथा वारयितुं न पार्यते ॥
US-P14.047ab यथा विशुद्धं गगनं निरन्तरं न सज्जते नापि च लिप्यते तथा ।
US-P14.047cd समस्तभूतेषु सदैव तेष्वयं समः सदात्मा ह्यजरोऽमरोऽभयः ॥
US-P14.048ab अमूर्तमूर्तानि च कर्मवासना दृशिस्वरूपस्य बहिः प्रकल्पिताः ।
US-P14.048cd अविद्यया ह्यात्मनि मूढदृष्टिभिरपोह्य नेतीति अवशेषितो दृशिः ॥
US-P14.049ab प्रबोधरूपं मनसोऽर्थयोगजं स्मृतौ च सुप्तस्य च दृश्यतेऽर्थवत् ।

US-P14.049cd तथैव देहप्रतिमानतः पृथग् दृशेः शरीरं च मनश्च दृश्यतः ॥
US-P14.050ab स्वभावशुद्धे गगने घनादिके मलेऽपायते सति चाविशेषता ।
US-P14.050cd यथा च तद्वच् छ्रुतिवारितद्वये सदाविशेषो गगनोपमे दृशौ ॥
US-P15.001ab नान्यदन्यद् भवेद् यस्मान् नान्यत् किंचिद् विचिन्तयेत् ।
US-P15.001cd अन्यस्यान्यत्वभावे हि नाशस्तस्य ध्रुवो भवेत् ॥
US-P15.002ab स्मरतो दृश्यते दृष्टं पटे चित्रमिवार्पितम् ।
US-P15.002cd यत्र येन च तौ ज्ञेयौ सत्त्वक्षेत्रज्ञसंज्ञकौ ॥
US-P15.003ab फलान्तं चानुभूतं यद् युक्तं कर्त्रादिकारकैः ।
US-P15.003cd स्मर्यमाणं हि कर्मस्थं पूर्वं कर्मैव तत् ततः ॥
US-P15.004ab द्रष्टुश्चान्यद् भवेद् दृश्यं दृश्यत्वाद् घटवत् सदा ।
US-P15.004cd दृश्याद् द्रष्टासजातीयो न धीवत् साक्षितान्यथा ॥
US-P15.005ab स्वात्मबुद्धिमपेक्ष्यासौ विधीनां स्यात् प्रयोजकः ।
US-P15.005cd जात्यादिः शववत् तेन तद्वन् नानात्मतान्यथा ॥
US-P15.006ab न प्रियाप्रिय इत्युक्तेर्नादेहत्वं क्रियाफलम् ।
US-P15.006cd देहयोगः क्रियाहेतुस्तस्माद् विद्वान् क्रियास्त्यजेत् ॥
US-P15.007ab कर्मस्वात्मा स्वतन्त्रश्चेन् निवृत्तौ च तथेष्यताम् ।
US-P15.007cd अदेहत्वे फलेऽकार्ये ज्ञाते कुर्यात् कथं क्रियाः ॥
US-P15.008ab जात्यादीन् संपरित्यज्य निमित्तं कर्मणां बुधः ।
US-P15.008cd कर्महेतुविरुद्धं यत् स्वरूपं शास्त्रतः स्मरेत् ॥
US-P15.009ab आत्मैकः सर्वभूतेषु तानि तस्मिंश्च खे यथा ।
US-P15.009cd पर्यगाद् व्योमवत् सर्वं शुक्रं दीप्तिमदिष्यते ॥
US-P15.010ab व्रणस्नाय्वोरभावेन स्थूलं देहं निवारयेत् ।
US-P15.010cd शुद्धापापतया लेपं लिङ्गं चाकायमित्युत ॥
US-P15.011ab वास्देवो यथाश्वत्थे स्वदेहे चाब्रवीत् समम् ।
US-P15.011cd तद्वद् वेत्ति य आत्मानं समं स ब्रह्मवित्तमः ॥
US-P15.012ab यथा ह्यन्यशरीरेषु ममाहन्ता न चेष्यते ।
US-P15.012cd अस्मिंश्चापि तथा देहे धीसाक्षित्वाविशेषतः ॥
US-P15.013ab रूपसंस्कारतुल्याधी रागद्वेषौ भयं च यत् ।
US-P15.013cd गृह्यते धीश्रयं तस्माज् ज्ञाता शुद्धोऽभयः सदा ॥
US-P15.014ab यन्मनास्तन्मयोऽन्यत्वे नात्मत्वाप्तौ क्रियात्मनि ।
US-P15.014cd आत्मत्वे चानपेक्षत्वात् सापेक्षं हि न तत् स्वयम् ॥
US-P15.015ab खमिवैकरसा ज्ञप्तिरविभक्ताजरामला ।
US-P15.015cd चक्षुराद्युपधानात् सा विपरीता विभाव्यते ॥
US-P15.016ab दृश्यत्वादहमित्येष नात्मधर्मो घटादिवत् ।
US-P15.016cd तथान्ये प्रत्यया ज्ञेया दोषश्चात्ममलो ह्यतः ॥
US-P15.017ab सर्वप्रत्ययसाक्षित्वादविकारी च सर्वगः ।

US-P15.017cd विक्रियेत यदि द्रष्टा बुद्ध्यादीवाल्पविद् भवेत् ॥
US-P15.018ab न दृष्टिर्लुप्यते द्रष्टुश्चक्षुरादेर्यथैव तु ।
US-P15.018cd नहि द्रष्टुरिति ह्युक्तं तस्माद् द्रष्टा सदैव भुक् ॥
US-P15.019ab संघातो वास्मि भूतानां करणानां तथैव च ।
US-P15.019cd व्यस्तं वान्यतमो वास्मि को वास्मीति विचारयेत् ॥
US-P15.020ab व्यस्तं नाहं समस्तं वा भूतमिन्द्रियमेव वा ।
US-P15.020cd ज्ञेयत्वात् करणत्वाच् च ज्ञातान्योऽस्माद् घटादिवत् ॥
US-P15.021ab आत्माग्नेरिन्धना बुद्धिरविद्याकामकर्मभिः ।
US-P15.021cd दीपिता प्रज्वलत्येषा द्वारैः श्रोत्रादिभिः सदा ॥
US-P15.022ab दक्षिणाक्षिप्रधानेषु यदा बुद्धिर्विचेष्टते ।
US-P15.022cd विषयैर्हविषा दीप्ता आत्माग्निः स्थूलभुक् तदा ॥
US-P15.023ab हूयन्ते तु हविंषीति रूपादिग्रहणे स्मरन् ।
US-P15.023cd अरागद्वेष आत्माग्नौ जाग्रद्दोषैर्न लिप्यते ॥
US-P15.024ab मानसे तु गृहे व्यक्ता अविद्याकर्मवासनाः ।
US-P15.024cd पश्यंस्तैजस आत्मोक्तः स्वयंज्योतिःप्रकाशिताः ॥
US-P15.025ab विषया वासना वापि चोद्यन्ते नैव कर्मभिः ।
US-P15.025cd यदा बुद्धौ तदा ज्ञेयः प्राज्ञ आत्मा ह्यनन्यदृक् ॥
US-P15.026ab मनोबुद्धीन्द्रियाणां या अवस्थाः कर्मचोदिताः ।
US-P15.026cd चैतन्येनैव भास्यन्ते रविणेव घटादयः ॥
US-P15.027ab तत्रैवं सति बुद्धीज्ञ आत्मभासावभासयन् ।
US-P15.027cd कर्ता तासां यदर्थास्ता मूढैरेवाभिधीयते ॥
US-P15.028ab सर्वज्ञोऽप्यत एव स्यात् स्वेन भासावभासयन् ।
US-P15.028cd सर्वं सर्वक्रियाहेतोः सर्वकृत्त्वं तथात्मनः ॥
US-P15.029ab सोपाधिश्चैवमात्मोक्तो निरुपाख्योऽनुपाधिकः ।
US-P15.029cd निष्कलो निर्गुणः शुद्धस्तं मनो वाक् च नाप्नुतः ॥
US-P15.030ab चेतनोऽचेतनो वापि कर्ताकर्ता गतोऽगतः ।
US-P15.030cd बद्धो मुक्तस्तथा चैको नैकः शुद्धोऽन्यथेति वा ॥
US-P15.031ab अप्राप्यैव निवर्तन्ते वाचो धीभिः सहैव तु ।
US-P15.031cd निर्गुणत्वात् क्रियाभावाद् विशेषाणां ह्यभावतः ॥
US-P15.032ab व्यापकं सर्वतो व्योम मूर्तैः सर्वैर्वियोजितम् ।
US-P15.032cd यथा तद्वदिहात्मानं विद्याच्छुद्धं परं पदम् ॥
US-P15.033ab दृष्टं हित्वा स्मृतिं तस्मिन् सर्वग्रश्च तमस्त्यजेत् ।
US-P15.033cd सर्वदृग् ज्योतिषा युक्तो दिनकृच्छार्वरं यथा ॥
US-P15.034ab रूपस्मृत्यन्धकारार्थः प्रत्यया यस्य गोचराः ।
US-P15.034cd स एवात्मा समो द्रष्टा सर्वभूतेषु सर्वगः ॥
US-P15.035ab आत्मबुद्धिमनश्चक्षुर्विषयालोकसंगमात् ।

US-P15.035cd विचित्रो जायते बुद्धेः प्रत्ययोऽज्ञानलक्षणः ॥
US-P15.036ab विविच्यास्मात् स्वमात्मानं विद्याच्छुद्धं परं पदम् ।
US-P15.036cd द्रष्टारं सर्वभूतस्थं समं सर्वभयातिगम् ॥
US-P15.037ab समस्तं सर्वगं शान्तं विमलं व्योमवत् स्थितम् ।
US-P15.037cd निष्कलं निष्क्रियं सर्वं नित्यं द्वन्द्वैर्विवर्जितम् ॥
US-P15.038ab सर्वप्रत्ययसाक्षी ज्ञः कथं ज्ञेयो मयेत्युत ।
US-P15.038cd विमृश्यैवं विजानीयाज् ज्ञातं ब्रह्म न वेत्ति वा ॥
US-P15.039ab अदृष्टं द्रष्टृविज्ञातं दभ्रमित्यादिशासनात् ।
US-P15.039cd नैव ज्ञेयं मयान्यैर्वा परं ब्रह्म कथंचन ॥
US-P15.040ab स्वरूपाव्यवधानाभ्यां ज्ञानालोकस्वभावतः ।
US-P15.040cd अन्यज्ञानानपेक्षत्वाज् ज्ञातं चैव सदा मया ॥
US-P15.041ab नान्येन ज्योतिषा कार्यं रवेरात्मप्रकाशने ।
US-P15.041cd स्वबोधान् नान्यबोधेच्छा बोधस्यात्मप्रकाशने ॥
US-P15.042ab न तस्यैवान्यतोऽपेक्षा स्वरूपं यस्य यद् भवेत् ।
US-P15.042cd प्रकाशान्तरदृश्यो न प्रकाशो ह्यस्ति कश्चन ॥
US-P15.043ab व्यक्तिः स्यादप्रकाशस्य प्रकाशात्मसमागमात् ।
US-P15.043cd प्रकाशस्त्वर्ककार्यः स्यादिति मिथ्या वचो ह्यतः ॥
US-P15.044ab यतोऽभूत्वा भवेद् यच्च तस्य तत् कार्यमिष्यते ।
US-P15.044cd स्वरूपत्वादभूत्वा न प्रकाशो जायते रवेः ॥
US-P15.045ab सत्तामात्रे प्रकाशस्य कर्तादित्यादिरिष्यते ।
US-P15.045cd घटादिव्यक्तितो यद्वत् तद्वद् बोधात्मनीष्यताम् ॥
US-P15.046ab बिलात् सर्पस्य निर्याणे सूर्यो यद्वत् प्रकाशकः ।
US-P15.046cd प्रयत्नेन विना तद्वज् ज्ञातात्मा बोधरूपतः ॥
US-P15.047ab दग्धैवमुष्णः सत्तायां तद्वद् बोधात्मनीष्यताम् ।
US-P15.047cd सत्येव यदुपाधौ तु ज्ञाते सर्प इवोत्थिते ॥
US-P15.048ab ज्ञातायत्नोऽपि तद्वज् ज्ञः कर्ता भ्रामकवद् भवेत् ।
US-P15.048cd स्वरूपेण स्वयं नात्मा ज्ञेयोऽज्ञेयोऽथवा ततः ॥
US-P15.049ab विदिताविदिताभ्यां तदन्यदेवेति शसनात् ।
US-P15.049cd बन्धमोक्षादयो भावास्तद्वदात्मनि कल्पिताः ॥
US-P15.050ab नाहोरात्रे यथा सूर्ये प्रभारूपाविशेषतः ।
US-P15.050cd बोधरूपाविशेषान् न बोधाबोधौ तथात्मनि ॥
US-P15.051ab यथोक्तं ब्रह्म यो वेद हानोपादानवर्जितम् ।
US-P15.051cd यथोक्तेन विधानेन स सत्यं नैव शक्नुयात् ॥
US-P15.052ab जन्ममृत्युप्रवाहेषु पतितो नैव शक्नुयात् ।
US-P15.052cd इत उद्धर्तुमात्मानं ज्ञानादन्येन केनचित् ॥
US-P15.053ab “ भिद्यते हृदयग्रन्थिश्छिद्यन्ते सर्वसंशयाः ।

US-P15.053cd क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन् दृष्ट" इति श्रुतेः ॥
US-P15.054ab ममाहमित्येतदपोह्य सर्वतो विमुक्तदेहं पदमम्बरोपमम् ।
US-P15.054cd सुदृष्टशात्रानुमितिभ्य ईरितं विमुच्यतेऽस्मिन् यदि निश्चितो नरः ॥
US-P16.001ab पार्थिवः कठिनो धातुर्द्रवो देहे स्मृतोऽम्मयः ।
US-P16.001cd पक्तिचेष्टावकाशाः स्युर्वह्निवाय्वम्बरोद्भवाः ॥
US-P16.002ab घ्राणादीनि तदर्थाश्च पृथिव्यादिगुणाः क्रमात् ।
US-P16.002cd रूपालोकवदिष्टं हि सजातीयार्थमिन्द्रियम् ॥
US-P16.003ab बुद्ध्यर्थान्याहुरेतानि वाक्पाण्यादीनि कर्मणे ।
US-P16.003cd तद्विकल्पार्थमन्तस्थं मन एकादशं भवेत् ॥
US-P16.004ab निश्चयार्था भवेद् बुद्धिस्तां सर्वार्थानुभाविनीम् ।
US-P16.004cd ज्ञातामोक्तः स्वरूपेण ज्योतिषा व्यञ्जयन् सदा ॥
US-P16.005ab व्यञ्जकस्तु यथालोको व्यञ्ज्यस्याकारतां गतः ।
US-P16.005cd व्यतिकीर्णोऽप्यसंकीर्नस्तद्वज् ज्ञः प्रत्ययैः सदा ॥
US-P16.006ab स्थितो दीपो यथायत्नः प्राप्तं सर्वं प्रकाशयेत् ।
US-P16.006cd शब्दाद्याकारबुद्धीर्ज्ञः प्राप्तास्तद्वत् प्रपश्यति ॥
US-P16.007ab शरीरेन्द्रियसंघात आत्मत्वेन गतां धियम् ।
US-P16.007cd नित्यात्मज्योतिषा दीप्तां विशिंशन्ति सुखादयः ॥
US-P16.008ab शिरोदुःखादिनात्मानं दुःख्यस्मीति हि पश्यति ।
US-P16.008cd द्रष्टान्यो दुःखिनो दृश्याद् द्रष्टृत्वाच् च न दुःख्यसौ ॥
US-P16.009ab दुःखी स्याद् दुःख्यहंमानाद् दुःखिनो दर्शनान् न वा ।
US-P16.009cd संहतेऽङ्गादिभिर्द्रष्टा दुःखी दुःखस्य नैव सः ॥
US-P16.010ab चक्षुर्वत् कर्मकर्तृत्वं स्याच् चेन् नानेकमेव तत् ।
US-P16.010cd संहतं च ततो नात्मा द्रष्टृत्वात् कर्मतां व्रजेत् ॥
US-P16.011ab ज्ञानयत्नाद्यनेकत्वमात्मनोऽपि मतं यदि ।
US-P16.011cd नैकज्ञानगुणत्वात् तु ज्योतिर्वत् तस्य कर्मता ॥
US-P16.012ab ज्योतिषो द्योतकत्वेऽपि यद्वन् नात्मप्रकाशनम् ।
US-P16.012cd भेदेऽप्येवं समत्वाज् ज्ञ आत्मानं नैव पश्यति ॥
US-P16.013ab यद्धर्मा यः पदार्थो न तस्यैवेयात् स कर्मताम् ।
US-P16.013cd न ह्यात्मानं दहत्यग्निस्तथा नैव प्रकाशयेत् ॥
US-P16.014ab एतेनैवात्मनात्मनो ग्रहो बुद्धेर्निराकृतः ।
US-P16.014cd अंशोऽप्येवं समत्वाद् धि निर्भेदत्वान् न युज्यते ॥
US-P16.015ab शून्यतापि न युक्तैवं बुद्धेरन्येन दृश्यता ।
US-P16.015cd उक्तातो घटवत् तस्याः प्राक् सिद्धेश्च विकल्पतः ॥
US-P16.016ab अविकल्पं तदस्त्येव यत् पूर्वं स्याद् विकल्पतः ।
US-P16.016cd विकल्पोत्पत्तिहेतुत्वाद् यद्यस्यैव च कारणम् ॥
US-P16.017ab अज्ञानं कल्पनामूलं संसारस्य नियामकम् ।

US-P16.017cd हित्वात्मानं परं ब्रह्म वियान् मुक्तं सदाभयम् ॥
US-P16.018ab जाग्रत्स्वप्नौ तयोर्बीजं सुषुप्ताख्यं तमोमयम् ।
US-P16.018cd अन्योन्यस्मिन्नसत्त्वाच् च नास्तीत्येतत् त्रयं त्यजेत् ॥
US-P16.019ab आत्मबुद्धिमनश्चक्षुरालोकार्थादिसंकरात् ।
US-P16.019cd भ्रान्तिः स्यादात्मकर्मेति क्रियाणां संनिपाततः ॥
US-P16.020ab निमीलोन्मीलने स्थाने वायव्ये ते न चक्षुषः ।
US-P16.020cd प्रकाशत्वान् मनस्येवं बुद्धौ न स्तः प्राकाशतः ॥
US-P16.021ab संकल्पाध्यवसायौ तु मनोबुद्ध्योर्यथाक्रमात् ।
US-P16.021cd नेतरेतरधर्मत्वं सर्वं चात्मनि कल्पितम् ॥
US-P16.022ab स्थानावच्छेददृष्टिः स्यादिन्द्रियाणां तदात्मताम् ।
US-P16.022cd गता धीस्तां हि पश्यञ् ज्ञो देहमात्र इवेक्ष्यते ॥
US-P16.023ab क्षणिकं हि तदत्यर्थं धर्ममात्रं निरन्तरम् ।
US-P16.023cd सादृश्याद् दीपवत् तद्धीस्तच्छ्रान्तिः पुरुषार्थता ॥
US-P16.024ab स्वाकारन्यावभासं च येषां रूपादि विद्यते ।
US-P16.024cd येषां नास्ति ततश्चान्यत् पूर्वासंगतिरुच्यते ॥
US-P16.025ab बाह्याकारत्वतो ज्ञप्तेः स्मृत्यभावः सदा क्षणात् ।
US-P16.025cd क्षणिकत्वाच् च संस्कारं नैवाधत्ते क्वचित् तु धीः ॥
US-P16.026ab आधारस्यापि असत्त्वाच् च तुल्यतानिर्निमित्ततः ।
US-P16.026cd स्थाने वा क्षणिकत्वस्य हानं स्यान् न तदिष्यते ॥
US-P16.027ab शान्तेश्चायत्नसिद्धत्वात् साधनोक्तिरनर्थिका ।
US-P16.027cd एकैकस्मिन् समाप्तत्वाच्छान्तेरन्यानपेक्षता ॥
US-P16.028ab अपेक्षा यदि भिन्नेऽपि परसंतान इष्यताम् ।
US-P16.028cd सर्वार्थे क्षणिके कस्मिंस्तथाप्यन्यानपेक्षता ॥
US-P16.029ab तुल्यकालसमुद्भूताावितरेतरयोगिनौ ।
US-P16.029cd योगाच् च संस्कृतो यस्तु सोऽन्यं हीक्षितुमर्हति ॥
US-P16.030ab मृषाध्यासस्तु यत्र स्यात् तन्नाशस्तत्र नो मतः ।
US-P16.030cd सर्वनाशो भवेद् यस्य मोक्षः कस्य फलं वद ॥
US-P16.031ab अस्ति तावत् स्वयं नाम ज्ञानं वात्मन्यदेव वा ।
US-P16.031cd भावाभावज्ञतस्तस्य नाभावस्त्वधिगम्यते ॥
US-P16.032ab येनाधिगम्यतेऽभावस्तत् सत् स्यात् तन् न चेद् भवेत् ।
US-P16.032cd भावाभावानभिज्ञत्वं लोकस्य स्यान् न चेष्यते ॥
US-P16.033ab सदसत् सदसच् चेति विकल्पात् प्राग् यदिष्यते ।
US-P16.033cd तदद्वैतं समत्वात् तु नित्यं चान्यद् विकल्पितात् ॥
US-P16.034ab विकल्पोद्भवतोऽसत्त्वं स्वप्नदृश्यवदिष्यताम् ।
US-P16.034cd द्वैतस्य प्रागसत्त्वाच् च सदसत्त्वादिकल्पनात् ॥
US-P16.035ab वाचारम्भणशास्त्राच् च विकाराणां ह्यभावता ।

US-P16.035cd मृत्योः स मृत्युमित्यादेर्मम मयेति च स्मृतेः ॥
US-P16.036ab विशुद्धिश्चात एवास्य विकल्पाच् च विलक्षणात् ।
US-P16.036cd उपादेयो न हेयोऽत आत्मा नान्यैरकल्पितः ॥
US-P16.037ab अप्रकाशो यथादित्ये नास्ति ज्योतिःस्वभावतः ।
US-P16.037cd नित्यबोधस्वरूपत्वान् नाज्ञानं तद्वदात्मनि ॥
US-P16.038ab तथाविक्रियरूपत्वान् नावस्थान्तरमात्मनः ।
US-P16.038cd अवस्थान्तरवत्त्वे हि नाशोऽस्य स्यान् न संशयः ॥
US-P16.039ab मोक्षोऽवस्थान्तरं यस्य कृतकः स चलो ह्यतः ।
US-P16.039cd न संयोगो वियोगो वा मोक्षो युक्तः कथंचन ॥
US-P16.040ab संयोगस्याप्यनित्यत्वाद् वियोगस्य तथैव च ।
US-P16.040cd गमनागमने चैव स्वरूपं तु न हीयते ॥
US-P16.041ab स्वरूपस्यानिमित्तत्वात् सनिमित्ता हि चापरे ।
US-P16.041cd अनुपात्तं स्वरूपं हि स्वेनात्यक्तं तथैव च ॥
US-P16.042ab स्वरूपत्वान् न सर्वस्य त्यक्तुं शक्यो ह्यनन्यतः ।
US-P16.042cd गृहीतुं वा ततो नित्योऽविषयत्वापृथक्त्वतः ॥
US-P16.043ab आत्मार्थत्वाच् च सर्वस्य नित्य आत्मैव केवलः ।
US-P16.043cd त्यजेत् तस्मात् क्रियाः सर्वाः साधनैः सह मोक्षवित् ॥
US-P16.044ab आत्मलाभः परो लाभ इति शास्त्रोपपत्तयः ।
US-P16.044cd अलाभोऽन्यात्मलाभस्तु त्यजेत् तस्मादनात्मताम् ॥
US-P16.045ab गुणानां समभावस्य भ्रंशो न ह्युपपद्यते ।
US-P16.045cd अविद्यादेः प्रसुप्तत्वान् न चान्यो हेतुरिष्यते ॥
US-P16.046ab इतरेतरहेतुत्वे प्रवृत्तिः स्यात् सदा न वा ।
US-P16.046cd नियमो न प्रवृत्तीनां गुणेष्वात्मनि वा भवेत् ॥
US-P16.047ab विशेषो मुक्तबद्धानां तादर्थ्ये च न युज्यते ।
US-P16.047cd अर्थार्थिनोश्च संबन्धो नार्थी ज्ञो नेतरोऽपि वा ॥
US-P16.048ab प्रधानस्य च पारार्थ्यं पुरुषस्याविकारतः ।
US-P16.048cd न युक्तं संख्यशास्त्रेऽपि विकारेऽपि न युज्यते ॥
US-P16.049ab संबन्धानुपपत्तेश्च प्रकृतेः पुरुषस्य च ।
US-P16.049cd मिथोऽयुक्तं तदर्थत्वं प्रधानस्याचितित्वतः ॥
US-P16.050ab क्रियोत्पत्तौ विनाशित्वं ज्ञानमात्रे च पूर्ववत् ।
US-P16.050cd निर्मित्ते त्वनिर्मोक्षः प्रधानस्य प्रसज्यते ॥
US-P16.051ab न प्रकाश्यं यथोष्णत्वं ज्ञानेनैवं सुखादयः ।
US-P16.051cd एकनीडत्वतोऽग्राह्याः स्युः कणादादिवर्तमनाम् ॥
US-P16.052ab युगपच् चासमेतत्वात् सुखविज्ञानयोरपि ।
US-P16.052cd मनोयोगैकहेतुत्वादग्राह्यत्वं सुखस्य च ॥
US-P16.053ab तथान्येषां च भिन्नत्वाद् युगपज्जन्म नेष्यते ।

US-P16.053cd गुणानां समवेतत्वं ज्ञानं चेन् न विशेषणात् ॥
US-P16.054ab ज्ञानेनैव विशेष्यत्वाज् ज्ञानाप्यत्वं स्मृतेश्तथा ।
US-P16.054cd सुखं ज्ञातं मयेत्येवं तवाज्ञानात्मकत्वतः ॥
US-P16.055ab सुखादेर्नात्मधर्मत्वमात्मनस्तेऽविकारतः ।
US-P16.055cd भेदादन्यस्य कस्मान् न मनसो वाऽविशेषतः ॥
US-P16.056ab स्यान् मालापरिहार्या तु ज्ञानं चेज् ज्ञेयतां व्रजेत् ।
US-P16.056cd युगपद् वापि चोत्पत्तिरभ्युपेतेऽन्त इष्यते ॥
US-P16.057ab अनवस्थान्तरत्वाच् च बन्धो नात्मनि विद्यते ।
US-P16.057cd नाशुद्धिश्चाप्यसङ्गत्वादसङ्गो हीति च श्रुतेः ॥
US-P16.058ab सूक्ष्मैकागोचारेभ्यश् च न लिप्यत इति श्रुतेः ।
US-P16.058cd एवं तर्हि न मोक्षोऽस्ति बन्धाभावात् कथंचन ॥
US-P16.059ab शास्त्रानर्थक्यमेवं स्यान् न बुद्धेर्भ्रान्तिरिष्यते ।
US-P16.059cd बन्धो मोक्षश्च तन्नाशः स यथोक्तो न चान्यथा ॥
US-P16.060ab बोधात्मज्योतिषा दीप्ता बोधमात्मनि मन्यते ।
US-P16.060cd बुद्धिर्नान्योऽस्ति बोद्धेति सेयं भ्रान्तिर्हि धीगता ॥
US-P16.061ab बोधस्यात्मस्वरूपत्वान् नित्यं तत्रोपचर्यते ।
US-P16.061cd अविवेकोऽप्यनाद्योऽयं संसारो नान्य इष्यते ॥
US-P16.062ab मोक्षस्तन्नाश एव स्यान् नान्यथानुपपत्तितः ।
US-P16.062cd येषां वस्त्वन्तरापत्तिर्मोक्षो नाशस्तु तैर्मतः ॥
US-P16.063ab अवस्थान्तरमप्येवमविकारान् न युज्यते ।
US-P16.063cd विकारेऽवयवित्वं स्यात् ततो नाशो घटादिवत् ॥
US-P16.064ab तस्माद् भ्रान्तिरतोऽन्या हि बन्धमोक्षादिकल्पनाः ।
US-P16.064cd सांख्यकाणादबौद्धानां मीमांसाहतकल्पनाः ॥
US-P16.065ab शास्त्रयुक्तिविरोधात् ता नादर्तव्याः कदाचन ।
US-P16.065cd शक्यन्ते शतशो वक्तुं दोषास्तासां सहस्रशः ॥
US-P16.066ab अपि निन्दोपपत्तेश्च यान्यतोऽन्यानि चेत्यतः ।
US-P16.066cd त्यक्त्वातो ह्यन्यशात्रोक्तीर्मतिं कुर्याद् दृढां बुधः ॥
US-P16.067ab श्रद्धाभक्ती पुरस्कृत्य हित्वा सर्वमनार्जवम् ।
US-P16.067cd वेदान्तस्यैव तत्त्वार्थे व्यासस्यापि मतौ तथा ॥
US-P16.068ab इति प्रणुन्ना द्वयवादकल्पना निरात्मवादाश्च तथा हि युक्तितः ।
US-P16.068cd व्यपेतशङ्काः परवादतः स्थिरा मुमुक्षवो ज्ञानपथे स्युरित्युत ॥
US-P16.069ab स्वसाक्षिकं ज्ञानमतीव निर्मलं विकल्पनाभ्यो विपरीतमद्वयम् ।
US-P16.069cd अवाप्य सम्यग् यदि निश्चितो भवेन् निरन्वयो निर्वृतिमेति शाश्वतीम् ॥
US-P16.070ab इदं रहस्यं परमं परायणं व्यपेतदोषैरभिमानवर्जितैः ।
US-P16.070cd समीक्ष्य कार्या मतिरार्जवे सदा न तत्त्वदृक् स्वान्यमतिर्हि कश्चन ॥
US-P16.071ab अनेकजन्मान्तरसंचितैर्नरो विमुच्यतेऽज्ञाननिमित्तपातकैः ।

US-P16.071cd इदं विदित्वा परमं हि पावनं न लिप्यते व्योम इवेह कर्मभिः ॥
US-P16.072ab प्रशान्तचित्ताय जितेन्द्रियाय च प्रहीणदोषाय यथोक्तकारिणे ।
US-P16.072cd गुणान्वितायानुगताय सर्वदा प्रदेयमेतत् सततं मुमुक्षवे ॥
US-P16.073ab परस्य देहे न यथाभिमानिता परस्य तद्वत् परमार्थमीक्ष्य च ।
US-P16.073cd इदं हि विज्ञानमतीव निर्मलं संप्राप्य मुक्तोऽथ भवेच् च सर्वतः ॥
US-P16.074ab न हीह लाभोऽभ्यधिकोऽस्ति कश्चन स्वरूपलाभात् स इतो हि नान्यतः ।
US-P16.074cd न देयमैन्द्रादपि राजतोऽधिकं स्वरूपलाभं त्वपरीक्ष्य यत्नतः ॥
US-P17.001ab आत्मा ज्ञेयः परो ह्यात्मा यस्मादन्यन् न विद्यते ।
US-P17.001cd सर्वज्ञः सर्वदृक् शुद्धस्तस्मै ज्ञेयात्मने मनः ॥
US-P17.002ab पदवाक्यप्रमाणज्ञैर्दीपभूतैः प्रकाशितं ।
US-P17.002cd ब्रह्म वेदरहस्यं यैस्तान् नित्यं प्रणतोऽस्म्यहम् ॥
US-P17.003ab यद्नाक्सूर्यांशुसंपातप्रणष्टध्वान्तकल्मषः ।
US-P17.003cd प्रणम्य तान् गुरून् वक्ष्ये ब्रह्मविद्याविनिश्चयम् ॥
US-P17.004ab आत्मलाभात् परो नायो लाभः कश्चन विद्यते ।
US-P17.004cd यदर्था वेदवादाश्च स्मार्ताश्चापि तु याः किर्याः ॥
US-P17.005ab आत्मार्थोऽपि हि यो लाभः सुखायेष्टो विपर्ययः ।
US-P17.005cd आत्मलाभः परः प्रोक्तो नित्यत्वाद् ब्रह्मवेदिभिः ॥
US-P17.006ab स्वयं लब्धस्वभावत्वा लाभस्तस्य न चायथः ।
US-P17.006cd अन्यापेक्षस्तु यो लाभः सोऽन्यदृष्टिसमुद्भवः ॥
US-P17.007ab अन्यदृष्टिस्त्वविद्या स्यात् तन्नाशो मोक्ष उच्यते ।
US-P17.007cd ज्ञानेनैव तु सोऽपि स्याद् विरोधित्वान् न कर्मणा ॥
US-P17.008ab कर्मकार्यस्त्वनित्यः स्यादविद्याकामकार्णः ।
US-P17.008cd प्रमाणं वेद एवात्र ज्ञानस्याधिगमे स्मृतः ॥
US-P17.009ab ज्ञानैकार्थपरत्वात् तं वाक्यमेकं ततो विदुः ।
US-P17.009cd एकत्वं ह्यात्मनो ज्ञेयं वाक्यार्थप्रतिपत्तितः ॥
US-P17.010ab वाच्यभेदात् तु तद्भेदः कल्प्यो वाच्योऽपि तच्छ्रुतेः ।
US-P17.010cd त्रयं त्वेतत् ततः प्रोक्तं रूपं नाम च कर्म च ॥
US-P17.011ab असदेतत् त्रयं तस्मादन्योन्येन हि कल्पितम् ।
US-P17.011cd कृतो वर्णो थता शब्दाच्छ्रुतोऽन्यत्र धिया बहिः ॥
US-P17.012ab दृष्टं चापि यथारूपं बुद्धेः शब्दाय कल्पते ।
US-P17.012cd एवमेतज् जगत् सर्वं भ्रान्तिबुद्धिविकल्पितम् ॥
US-P17.013ab असदेतत् ततो युक्तं सच्चिन्मात्रं न कल्पितम् ।
US-P17.013cd वेदश्चापि स एवाद्यो वेद्यश्चान्यस्तु कल्पितः ॥
US-P17.014ab येन वेत्ति स वेदः स्यात् स्वप्ने सर्वं तु मायया ।
US-P17.014cd येन पश्यति तच् चक्षुः शृणोति श्रोत्रमुच्यते ॥
US-P17.015ab येन स्वप्नगतो वक्ति सा वाग् घ्राणं तथैव च ।

US-P17.015cd रसनस्पर्शने चैव मनश्चान्यत् तथेन्द्रियम् ॥
US-P17.016ab कल्प्योपाधिभिरेवैतद् भिनं ज्ञानमनेकधा ।
US-P17.016cd आधिभेदाद् यथ भेदो मणेरेकस्य जायते ॥
US-P17.017ab जाग्रतश्च तथा भेदो ज्ञानस्यास्य विकल्पितः ।
US-P17.017cd बुद्धिस्थं व्याकरोत्यर्थं भ्रान्त्या तृष्णोद्भवक्रियः ॥
US-P17.018ab स्वप्ने यद्वत् प्रबोधे च बहिश्चान्तस्तथैव च ।
US-P17.018cd आलेख्याध्ययने यद्वत् तदन्योन्यधियोद्भवम् ॥
US-P17.019ab यदायं कल्पयेद् भेदं तत्कामः सन् यथाक्रतुः ।
US-P17.019cd यत्कामस्तत्क्रतुर्भूत्वा कृतं यत् तत् प्रपद्यते ॥
US-P17.020ab अविद्याप्रभवं सर्वमसत् तस्मादिदं जगत् ।
US-P17.020cd तद्बता सृश्यते यस्मात् सुषुप्ते न च ग्ह्यते ॥
US-P17.021ab विद्याविद्ये श्रुतिप्रोक्ते एकत्वान्यधियौ गि नः ।
US-P17.021cd तस्मात् सर्वप्रयत्नेन शास्त्रे विद्या विधीयते ॥
US-P17.022ab चित्ते ह्यादर्शवद् यस्माच्छुद्धे विद्या प्रकाशते ।
US-P17.022cd यमैर्नित्यैश्च यज्ञैश्च तपोभिस्तस्य शोधनम् ॥
US-P17.023ab शारीरादितपः कुर्यात् तद्विशुद्ध्यर्थमुत्तमम् ।
US-P17.023cd मनआदिसमाधानं तत्तद्देहविशोषणम् ॥
US-P17.024ab दृष्टं जागरितं विद्यात् स्मृतं स्वप्नं तदेव तु ।
US-P17.024cd सुषुप्तं तदभावं च स्वमात्मानं परं पदम् ॥
US-P17.025ab सुषुप्ताख्यं तमोऽज्ञानं बीजं स्वप्नप्रबोधयोः ।
US-P17.025cd स्वात्मबोधप्रदग्धं स्याद् बीजं दग्धं यथाभवम् ॥
US-P17.026ab तदेवैकं त्रिधा ज्ञेयं मायाबीजं पुनः क्रमात् ।
US-P17.026cd मायाव्यात्माविकारोऽपि बहुधैलो जलार्कवत् ॥
US-P17.027ab बीजं चैकं यथा भिन्नं प्राणस्वप्नादिभिस्थता ।
US-P17.027cd स्वप्नजाग्रच्छरीएषु तद्वच् चात्मा जलेन्दुवत् ॥
US-P17.028ab मायाहस्तिनमारुह्य मायाव्येको यथा व्रजेत् ।
US-P17.028cd आगच्छंस्तद्वदेवात्मा प्राणस्वप्नादिगोऽचलः ॥
US-P17.029ab न हस्ती न तदारूढो मायाव्यन्यो यथा स्थितः ।
US-P17.029cd न प्राणादि न तद्द्रष्टा तथा ज्ञोऽन्यः सदा दृशिः ।
US-P17.030ab अबद्धचक्षुषो नास्ति माया मायाविनोऽपि वा ।
US-P17.030cd बद्धाक्षस्यैव सा मायामायाव्येव ततो भवेत् ॥
US-P17.031ab साक्षादेव स विज्ञेयः साक्षादात्मेति च श्रुतेः ।
US-P17.031cd भिद्यते हृदयग्रन्थिर्न चेदित्यादितः श्रुतेः ॥
US-P17.032ab अशब्दादित्वतो नास्य ग्रहणं चेन्द्रियैर्भवेत् ।
US-P17.032cd सुखादिभ्यस्तथान्यत्वद् बुद्ध्या वापि कथं भवेत् ॥
US-P17.033ab अदृश्योऽपि यथा राहुश्चन्द्रे बिम्बं यथाम्भसि ।

US-P17.033cd सर्वगोऽपि तथैवात्मा बुद्धावेव स गृह्यते ॥
US-P17.034ab भानोर्बिम्बं यथा चौष्ण्यं जले दृष्टं न चाम्भसः ।
US-P17.034cd बुद्धौ बोधो न तद्धर्मस्तथैव स्याद् विधर्मतः ॥
US-P17.035ab चक्षुर्युक्ता धियो वृत्तिर्या तां तश्यन्नलुप्तदृक् ।
US-P17.035cd दृष्टेर्द्रष्टा भवेदात्मा श्रुतेः श्रोता तथा श्रुतेः ॥
US-P17.036ab केवलां मनसो वृत्तिं पश्यन् मन्ता मतेरजः ।
US-P17.036cd विज्ञातालुप्तशक्तित्वात् तथा शास्त्रं न हीत्यतः ॥
US-P17.037ab ध्यायतीत्यविकारित्वं तथा लेलायतीत्यपि ।
US-P17.037cd अत्र स्तेनेति शुद्धत्वं तथानन्वागतं श्रुतेः ॥
US-P17.038ab शक्त्यलोपात् सुषुप्ते ज्ञस्थता बोधेऽविकारतः ।
US-P17.038cd ज्ञेयस्यैव विशेषस्तु यत्र वेति श्रुतेर्मतः ॥
US-P17.039ab व्यवधानाद् धि पारोक्ष्यं लोकदृष्टेरनात्मनः ।
US-P17.039cd दृष्टेरात्मस्वरूपत्वात् प्रत्यक्षं ब्रह्म तत् स्मृतम् ॥
US-P17.040ab न हि दीपान्तरापेक्षा यद्वद् दीपप्रकाशने ।
US-P17.040cd बोधस्यात्मस्वरूपत्वान् न बोधोऽन्यस्तथेष्यते ॥
US-P17.041ab विषयत्वं विकारित्वं नानात्वं वा न हीष्यते ।
US-P17.041cd न हेयो नाप्युपादेय आत्मा नान्येन वा ततः ॥
US-P17.042ab सबाह्याभ्यन्तरोऽजीर्णो जन्ममृत्युजरातिगः ।
US-P17.042cd अहमात्मेति यो वेत्ति कुतो न्वेव बिभेति सः ॥
US-P17.043ab प्रगेवैतद्विधेः कर्म वर्णित्वादेरपोहनात् ।
US-P17.043cd तदस्थूलादिशास्त्रेभ्यस्तत् त्वमेवेति निश्चयात् ॥
US-P17.044ab पूर्वदेहपरित्यागे जात्यादीनां प्रहाणतः ।
US-P17.044cd देहस्यैव तु जात्यादिस्तस्याप्येवं ह्यनात्मता ॥
US-P17.045ab ममाहं चेत्यतोऽविद्या शरीरादिष्वनात्मसु ।
US-P17.045cd आत्मज्ञानेन हेया स्यादसुराणामिति श्रुतेः ॥
US-P17.046ab दशाहाशौचकार्याणां पारिव्राज्ये निवर्तनम् ।
US-P17.046cd यथा ज्ञानस्य संप्राप्तौ तद्वज् जात्यादिकर्मणाम् ॥
US-P17.047ab यत्कामस्तत्क्रतुर्भूत्वा कृतं त्वज्ञः प्रपद्यते ।
US-P17.047cd यदा स्वात्मदृशः कामाः प्रमुच्यन्तेऽमृतस्तदा ॥
US-P17.048ab आत्मरूपविधेः कार्यं क्रियादिभ्यो निवर्तनम् ।
US-P17.048cd न साध्यं साधनं वात्मा नित्यतृप्तः श्रुतेर्मतः ॥
US-P17.049ab उत्पाद्याप्यविकार्याणि संस्कार्यं च क्रियाफलम् ।
US-P17.049cd नातोऽन्यत् कर्मणः कर्यं त्यजेत् तस्मात् ससाधनम् ॥
US-P17.050ab तापान्तत्वादनित्यत्वादात्मार्थत्वाच् च या बहिः ।
US-P17.050cd संहृत्यात्मनि तां प्रीतिं सत्यार्थी गुरुमाश्रयेत् ॥
US-P17.051ab शान्तं प्राज्ञं तथा मुक्तं निष्क्रियं ब्रह्मणि स्थितम् ।

US-P17.051cd श्रुतेराचार्यवान् वेद तद् विद्धीति स्मृतेस्तथा ॥
US-P17.052ab स गुरुस्तारयेद् युक्तं शिष्यं शिष्यगुणान्वितम् ।
US-P17.052cd ब्रह्मविद्याप्लवेनाशु स्वान्तध्वान्तमहोदधिम् ॥
US-P17.053ab दृष्टिः स्पृष्टिः श्रुतिर्घ्रातिर्मतिर्विज्ञातिरेव च ।
US-P17.053cd शक्तयोऽन्याश्च भिद्यन्ते चिद्रूपत्वेऽप्युपाधिभिः ॥
US-P17.054ab अपायोद्भूतिहीनाभिर्नित्यं दीप्यन् रविर्यथा ।
US-P17.054cd सर्वगः सर्वदृक् शुद्धः सर्वं जानाति सर्वदा ॥
US-P17.055ab अन्यदृष्टिः शरीरस्थस्तावन्मात्रो ह्यविद्यया ।
US-P17.055cd जलेन्द्वाद्युपमभिस्तु तद्धर्मा च विभाव्यते ॥
US-P17.056ab दृष्ट्वा बाह्यं निमील्याथ स्मृत्वा तत् प्रविहाय च ।
US-P17.056cd अथोन्मील्यात्मनो दृष्टिं ब्रह्म प्राप्नोत्यनध्वगः ॥
US-P17.057ab प्राणाद्येवं त्रिकं हित्वः तीर्णोऽज्ञानमहोदधिम् ।
US-P17.057cd स्वात्मस्थो निर्गुणः शुद्धो बुद्धो मुक्तः स्वतो हि सः ॥
US-P17.058ab अजोऽहं चामरोऽमृत्युरजरोऽभय एव च ।
US-P17.058cd सर्वज्ञः सर्वदृक् शुद्ध इति बुद्धो न जायते ॥
US-P17.059ab पूर्वोक्तं यत् तमोबीजं तन् नास्तीति विनिश्चयः ।
US-P17.059cd तद्भावे कुतो जन्म ब्रह्मैकत्वं विजानतः ॥
US-P17.060ab क्षीरात् सर्पिर्यथोद्धृत्य क्षिप्तं तस्मिन् न पूर्ववत् ।
US-P17.060cd बुद्ध्यादेर्ज्ञस्तथासत्यान् न देही पूर्ववद् भवेत् ॥
US-P17.061ab सत्यं ज्ञानमनन्तं च रसादेः पञ्चकात् परम् ।
US-P17.061cd स्यामदृश्यादिशास्त्रोक्तमहं ब्रह्मेति निभयः ॥
US-P17.062ab यस्माद् भीताः प्रवर्तन्ते वाङ्मनःपावकादयः ।
US-P17.062cd तदात्मानन्दतत्त्वज्ञो न बिभेति कुतश्चन ॥
US-P17.063ab नामादिभ्यः परे भूम्नि स्वाराज्ये चेत् स्थितोऽद्वये ।
US-P17.063cd प्रणमेत् कं तदात्मज्ञो न कार्यं कर्मणा तदा ॥
US-P17.064ab विराड् वैश्वानरो बाह्यः स्मरन्नन्तः प्रजापतिः ।
US-P17.064cd प्रविलीने तु सर्वस्मिन् प्राज्ञोऽव्याकृतमुच्यते ॥
US-P17.065ab वाचारम्भणमात्रत्वात् सुषुप्तादित्रिकं त्वसत् ।
US-P17.065cd सत्यो ज्ञश्चाहमित्येवं सत्यसन्धो विमुच्यते ॥
US-P17.066ab भारूपत्वाद् यथा भानोर्नाहोरात्रे तथैव तु ।
US-P17.066cd ज्ञानाज्ञाने न मे स्यातां चिद्रूपत्वाविशेषतः ॥
US-P17.067ab शास्त्रस्यानतिशङ्क्यत्वाद् ब्रह्मैव स्यामहं सदा ।
US-P17.067cd ब्रह्मणो मे न हेयं स्याद् ग्राह्यं वेति च संस्मरेत् ॥
US-P17.068ab अहमेव च भूतेषु सर्वेष्वेको नभो यथा ॥
US-P17.068cd मयि सर्वाणि भूतानि पश्यन्नेवं न जायते ॥
US-P17.069ab न बाह्यं मध्यतो वान्तर्विद्यतेऽन्यत् स्वतः क्वचित् ।

US-P17.069cd अबाह्यान्तःश्रुतेः किंचित् तस्माच्छुद्धः स्वयंप्रभः ॥
US-P17.070ab नेतिनेत्यादिशास्त्रेभ्यः प्रपञ्चोपशमोऽद्वयः ।
US-P17.070cd अविज्ञातादिशास्त्राच्च नैव ज्ञेयो ह्यतोऽन्यथा ॥
US-P17.071ab सर्वस्यात्माहमेवेति ब्रह्म चेद् विदितं परम् ।
US-P17.071cd स आत्मा सर्वभूतानामात्मा ह्येषामिति श्रुतेः ॥
US-P17.072ab जिवश्चेत् परमात्मानं स्वात्मानं देवमञ्जसा ।
US-P17.072cd देवोपास्यः स देवानां पशुत्वाच् च निवर्तते ॥
US-P17.073ab अहमेव सदात्मज्ञः शून्यस्त्वन्यैर्यथाम्बरम् ।
US-P17.073cd इत्येवं सत्यसंधत्वादसद्धाता न बध्यते ॥
US-P17.074ab कृपणास्तेऽन्यथैवातो विदुर्ब्रह्म परं हि ये ।
US-P17.074cd स्वराड् योऽनन्यदृक् स्वस्थस्तस्य देवा असन् वशे ॥
US-P17.075ab हित्वा जात्यादिसंबन्धं वाचोऽन्याः सह कर्मभिः ।
US-P17.075cd ओमित्येवं स्वमात्मानं सर्वं शुद्धं प्रपद्यथ ॥
US-P17.076ab सेतुं सर्वव्यवस्थानामहोरात्रादिवर्जितम् ।
US-P17.076cd तिर्यगूर्ध्वमधः सर्वं सकृज्ज्योतिरनामयम् ॥
US-P17.077ab धर्माधर्मविनिर्मुक्तं भूतभव्यात् कृताकृतात् ।
US-P17.077cd स्वमात्मानं परं विद्याद् विमुक्तं सर्वबन्धनैः ॥
US-P17.078ab अकुर्वन् सर्वकृच्छुद्धस्तिष्ठन्नत्येति धावतः ।
US-P17.078cd मायया सर्वशक्तित्वादजः सन् बनुधा मतः ॥
US-P17.079ab राजवत् साक्षिमात्रत्वात् सांनिध्याद् भ्रामको यथा ।
US-P17.079cd भ्रामयञ् जगदात्माहं निष्क्रियो ऽकारकोऽद्वयः ॥
US-P17.080ab निगुणं सिष्कियं नित्यं निर्द्वन्द्वं यन् निरामयम् ।
US-P17.080cd शुद्धं बुद्धं तथा मुक्तं तद् ब्रह्मास्मीति धारयेत् ॥
US-P17.081ab बन्धं सोक्षं च सर्वं यत इदमुभयं हेयमेकं द्वयं च ।
US-P17.081cd ज्ञेयाज्ञेयाभ्यतीतं परममधिगतं तत्त्वमेकं विशुद्धम् ।
US-P17.081ef विज्ञायैतद् यथावच्छ्रुतिमुनिगदितं शोकमोहावतीतः ।
US-P17.081gh सर्वज्ञः सर्वकृत् स्याद् भवभयरहितो ब्राह्मणोऽवाप्तकृत्यः ॥
US-P17.082ab न स्वयं स्वस्य नान्यश्च नान्यस्यात्मा च हेयगः ।
US-P17.082cd उपादेयो न चाप्येवमिति सम्यज्मतिः स्मृता ॥
US-P17.083ab आत्मप्रत्यायिका ह्येषा सर्ववेदान्तगोचरा ।
US-P17.083cd ज्ञात्वैतां हि विमुच्यन्ते सर्वसंसारबन्धनैः ॥
US-P17.084ab रहस्यं सर्ववेदानां देवानां चापि यत् परम् ।
US-P17.084cd पवित्रं परमं ह्येतत् तदेतत् संप्रकाशितम् ॥
US-P17.085ab नैतद् देयमशान्ताय रहस्यं ज्ञानमुत्तमम् ।
US-P17.085cd विरक्ताय प्रदातव्यं शिष्यायानुगताय च ॥
US-P17.086ab ददतश्चात्मनो ज्ञानं निष्क्रियोऽन्यो न विद्यते ।

US-P17.086cd ज्ञानमिच्छन् भवेत् तस्माद् युक्तः शिष्यगुणैः सदा ॥
US-P17.087ab ज्ञानं ज्ञेयं तथा ज्ञाता यस्मादन्यन् न विद्यते ।
US-P17.087cd सर्वज्ञः सर्वशक्तिर्यस्तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥
US-P17.088ab विद्यया तारिताः स्मो यैर्जन्ममृत्युमहोदधिम् ।
US-P17.088cd सर्वज्ञेभ्यो नमस्तेभ्यो गुरुभ्योऽज्ञानसंकुलं ॥
US-P18.001ab येनात्मना विलीयन्त उद्भवन्ति च वृत्तयः ।
US-P18.001cd नित्यावगतये तस्मै नमो धीप्रत्ययात्मने ॥
US-P18.002ab प्रमथ्य वज्रोपमयुक्तिसंभृतैः श्रुतेररातीञ् शतशो वचोऽसिभिः ।
US-P18.002cd ररक्ष वेदार्थिनिधिं विशालधीर्नमो यतीन्द्रियाय गुरोर्गरीयसे ॥
US-P18.003ab नित्यमुक्तः सदेवास्मीत्येवं चेन् न भवेन् मतिः ।
US-P18.003cd किमर्थं श्रावयत्येवं मातृवच्छ्रुतिरादृता ॥
US-P18.004ab सिद्धादेवाहमित्यस्माद् युष्मद्धर्मो निषिध्यते ।
US-P18.004cd रज्ज्वामिवाहिधीर्युक्त्या तत् त्वमित्यादिशासनैः ॥
US-P18.005ab शास्त्रप्रामण्यतो ज्ञेया धर्मादेरस्तिता यथा ।
US-P18.005cd विषापोहो यथा ध्यानाद् ह्नुतिः स्यात् पाप्मनस्तथा ॥
US-P18.006ab सद् ब्रह्माहं करोमीति प्रत्ययावात्मसाक्षिकौ ।
US-P18.006cd तयोरज्ञानजस्यैव त्यागो युक्ततरो मतः ॥
US-P18.007ab सदस्मीति प्रमाणोत्था धीरन्या तन्निबोद्भवा ।
US-P18.007cd प्रत्यक्षादिनिभा वापि बाध्यते दिग्भ्रमादिवत् ॥
US-P18.008ab कर्ता भोक्तेति यच्छास्त्रं लोकबुद्ध्यनुवादि तत् ।
US-P18.008cd सदस्मीति श्रुतेर्जाता बाध्यतेऽनित्यैतयैव धीः ॥
US-P18.009ab सदेव त्वमसीत्युक्ते नात्मनो मुक्ततां स्थिराम् ।
US-P18.009cd प्रपद्यते प्रसंचक्षामतो युक्त्यानुचिन्तयेत् ॥
US-P18.010ab सकृदुक्तं न गृह्णाति वाक्यार्थज्ञोऽपि यो भवेत् ।
US-P18.010cd अपेक्षतेऽत एवान्यदवोछाम द्वयं हि तत् ॥
US-P18.011ab नियोगोऽप्रतिपन्नत्वात् कर्मणां स यथा भवेत् ।
US-P18.011cd अविरुद्धो भवेत् तावद् यावत् संवेद्यतादृढा ॥
US-P18.012ab चेष्टितं च तथा मिथ्या स्वच्छन्दः प्रतिपद्यते ।
US-P18.012cd प्रसंख्यानमतः कार्यं यावदात्मानुभूयते ॥
US-P18.013ab सदस्मीति च विज्ञानमक्षजो बाधते ध्रुवम् ।
US-P18.013cd शब्दोत्थं दृढसंस्कारो दोषैश्चाकृष्यते बहिः ॥
US-P18.014ab श्रुतानुमानजन्मानौ सामान्यविषयौ यतः ।
US-P18.014cd प्रत्ययावक्षजोऽवश्यं वीशेषार्थो निवारयेत् ॥
US-P18.015ab वाक्यार्थप्रत्ययी कश्चिन् निर्दुःखो नोपलभ्यते ।
US-P18.015cd यदि वा दृश्यते कश्चिद् वाक्यार्थश्रुतिमात्रतः ॥
US-P18.016ab निर्दुःखोऽतीतदेहेषु कृतभावोऽनुमीयते ।

US-P18.016cd चर्या नोऽशास्त्रसंवेद्या स्यादनिष्टं तथा सति ॥
US-P18.017ab सदसीति फलं चोक्त्वा विधेयं साधनं यतः ।
US-P18.017cd न तदन्यत् प्रसंख्यानात् प्रसिद्धार्थमिहेष्यते ॥
US-P18.018ab तस्मादनुभवायैव प्रसंचक्षीत यत्नतः ।
US-P18.018cd त्यजन् साधनतत्साध्यविरुद्धं शमनादिमान् ॥
US-P18.019ab नैतदेवं रहस्यानां नेतिनेत्यवसानतः ।
US-P18.019cd क्रियासाध्यं पुरा श्राव्यं न मोक्षो नित्यसिद्धतः ॥
US-P18.020ab पुत्रदुःखं यथाध्यस्तं नित्यादुःखे स्व आत्मनि ।
US-P18.020cd अहंकर्त्रा तथाध्यस्तं पित्रादुःखे स्व आत्मनि ॥
US-P18.021ab सोऽध्यासो नेति नेतीति प्राप्तवत् प्रतिषिध्यते ।
US-P18.021cd भूयोऽध्यासविधिः कश्चित् कुतश्चिन् नोपपद्यते ॥
US-P18.022ab आत्मनीह यथाध्यासः प्रतिषेधस्तथैव च ।
US-P18.022cd मलाध्यासनिषेधौ खे क्रियेते च यथाबुधैः ॥
US-P18.023ab प्राप्तश्चेत् प्रतिषिध्येत मोक्षोऽनित्यो भवेद् ध्रुवम् ।
US-P18.023cd अतोऽप्राप्तनिषेधोऽयं दिव्यग्निचयनादिवत् ॥
US-P18.024ab संभाव्यो गोचरे शब्दः प्रत्ययो वा न चान्यथा ।
US-P18.024cd न संभाव्यौ तदात्मत्वादहंकर्तुस्तथैव च ॥
US-P18.025ab अहंकर्त्रात्मनि न्यस्तं चैतन्ये कर्तृतादि यत् ।
US-P18.025cd नेति नेतीति तत् सर्वं साहंकर्त्रा निषिध्यते ॥
US-P18.026ab उपलभिः स्वयंज्योतिर्दृशिः प्रत्यक्षदक्रियः ।
US-P18.026cd साक्षात् सर्वानतरः साक्षी चेता नित्योऽगुणोऽद्वयः ॥
US-P18.027ab संनिधौ सर्वदा तस्य स्यात् तदाभोऽभिमानकृत् ।
US-P18.027cd आत्मात्मीयं द्वयं चातः स्यादहंममगोचरः ॥
US-P18.028ab जातिकर्मादिमत्त्वाद् धि तस्मिञ् शब्दस्त्वहंकृति ।
US-P18.028cd न कश्चिद् वर्तते शब्दस्तदभावात् स्व आत्मनि ॥
US-P18.029ab आभासो यत्र तत्रैव शब्दाः प्रत्यग्दृशिं स्थिताः ।
US-P18.029cd लक्षयेयुर्न साक्षात् तमभिदध्युः कथंचन ॥
US-P18.030ab नह्यजात्यादिमान् कश्चिदर्थः शब्दैर्निरूप्यते ।
US-P18.030cd आत्माभासो यतोऽहंकृदात्मशब्दैस्तथोच्यते ॥
US-P18.031ab उल्मुकादौ यथाग्न्यर्थाः परार्थत्वान् न चाञ्जसा ।
US-P18.031cd मुखादन्यो मुखाभासो यथादर्शानुकारतः ॥
US-P18.032ab आभासान् मुखमप्येवमादर्शानुवर्तनात् ।
US-P18.032cd अहंकृत्यात्मनिर्भासो मुखाभासवदिष्यते ॥
US-P18.033ab मुखवत् स्थित आत्मान्योऽविविक्तौ तौ तथैव च ।
US-P18.033cd संसारी च स इत्येक आभासो यस्त्वहंकृति ॥
US-P18.034ab वस्तु च्छाया स्मृतेरन्यन् माधुर्यादि च कारणम् ।

US-P18.034cd ज्ञैकदेशो विकारो वा तदाभासाश्रयः परे ॥
US-P18.035ab अहंकर्तैव संसारी स्वतन्त्र इति केचन ।
US-P18.035cd अहंकारादिसंतानः संसारी नान्वयी पृथक् ॥
US-P18.036ab इत्येवं सौगता आहुस्तत्र न्यायो विचार्यताम् ।
US-P18.036cd संसारिणां कथा त्वास्तां प्रकृतं त्वधुनोच्यते ॥
US-P18.037ab मुखाभासो य आदर्शे धर्मो नान्यतरस्य सः ।
US-P18.037cd द्वयोरेकस्य चेद् धर्मो वियुक्तेऽन्यतरे भवेत् ॥
US-P18.038ab मुखेन व्यपदेशात् स मुखस्यैवेति चेन् मतम् ।
US-P18.038cd नादर्शानुविधानाच् च मुखे सत्यविभावतः ॥
US-P18.039ab द्वयोरेवेति चेत् तन् न द्वयोरेवाप्यदर्शनात् ।
US-P18.039cd अदृष्टस्य सतो दृष्टिः स्याद् राहोश्चन्द्रसूर्ययोः ॥
US-P18.040ab राहोः प्रागेव वस्तुत्वं सिद्धं शास्त्रप्रमाणतः ।
US-P18.040cd छायापक्षे त्ववस्तुत्वं तस्य स्यात् पूर्वयुक्तितः ॥
US-P18.041ab छायाक्रान्तेर्निषेधोऽयं न तु वस्तुत्वसाधकः ।
US-P18.041cd न ह्यर्थान्तरनिष्टं सद् वाक्यमर्थान्तरं वदेत् ॥
US-P18.042ab माधुर्यादि च यत् कार्यमुष्णद्रव्याद्यसेवनात् ।
US-P18.042cd छायाया न त्वदृष्टत्वादपामेव च दर्शनात् ॥
US-P18.043ab आत्माभासाश्रयाश्चैवं मुखाभासाश्रया यथा ।
US-P18.043cd गम्यते शास्त्रयुक्तिभ्यामाभासासत्त्वमेव च ॥
US-P18.044ab न दृशेरविकारित्वादाभासस्याप्यवस्तुतः ।
US-P18.044cd नाचितित्वादहंकर्तुः कस्य संसारिता भवेत् ॥
US-P18.045ab अविद्यामात्र एवातः संसारोऽस्त्वविवेकतः ।
US-P18.045cd कूटस्थेनात्मना नित्यमात्मवानात्मनीव सः ॥
US-P18.046ab रज्जुसर्पो यथा रज्ज्वा सात्मकः प्राग् विवेकतः ।
US-P18.046cd अवस्तुसन्नपि ह्येष कूटस्थेनात्मना तथा ॥
US-P18.047ab आत्माभासाश्रयश्चात्मा प्रत्ययैः स्वैर्विकारवान् ।
US-P18.047cd सुखी दुःखी च संसारी नित्य एवेति केचन ॥
US-P18.048ab आत्माभासापरिज्ञानाद् यथात्म्येन विमोहिताः ।
US-P18.048cd अहंकर्तारमात्मेति मन्यन्ते ते निरागमाः ॥
US-P18.049ab संसारो वस्तुसंस्तेषां कर्तृभोक्तृत्वलक्षणः ।
US-P18.049cd आत्माभासाश्रयाज्ञानात् संसरन्त्यविवेकतः ॥
US-P18.050ab चैतन्याभासता बुद्धेरात्मनस्तत्स्वरूपता ।
US-P18.050cd स्याच् चेत् तं ज्ञानशब्दैश्च वेदः शास्तीति युज्यते ॥
US-P18.051ab प्रकृतिप्रत्ययार्थौ यौ भिन्नावेकाश्रयौ यथा ।
US-P18.051cd करोति गच्छतीत्यादौ दृष्टौ लोकप्रसिद्धितः ॥
US-P18.052ab नानयोर्द्व्याश्रयत्वं तु लोके दृष्टं स्मृतौ तथा ।

US-P18.052cd जानात्यर्थेषु को हेतुद्वर्याश्रयत्वे निगद्यताम् ॥
US-P18.053ab आत्माभासस्तु तिण्वाच्यो धात्वर्थश्च धियः क्रिया ।
US-P18.053cd उभयं चाविवेकेन जानातीत्युच्यते मृषा ॥
US-P18.054ab न बुद्धेरवबोधोऽस्ति नात्मनो विद्यते क्रिया ।
US-P18.054cd अतो नान्यतरस्यापि जानातीति च युज्यते ॥
US-P18.055ab नाप्यतो भावशब्देन ज्ञप्तिरित्यपि युज्यते ।
US-P18.055cd न ह्यात्मा विक्रियामात्रो नित्य आत्मेतिशासनात् ॥
US-P18.056ab न बुद्धेर्बुद्धिवाच्यत्वं करणं न ह्यकर्तृकम् ।
US-P18.056cd नापि ज्ञायत इत्येवं कर्मशब्दैर्निरुच्यते ॥
US-P18.057ab न येषामेक एवात्मा निर्दुःखोऽविक्रियः सदा ।
US-P18.057cd तेषां स्याच्छब्दवाच्यत्वं ज्ञेयत्वं चात्मनः सदा ॥
US-P18.058ab यदाहंकर्तुरात्मत्वं तदा शब्दार्थमुख्यता ।
US-P18.058cd नाशनायादिमत्त्वात् तु श्रुतौ तस्यात्मतेष्यते ॥
US-P18.059ab हन्त तर्हि न मुख्यार्थो नापि गौणः कथंचन ।
US-P18.059cd जानातीत्यादिशब्दस्य गतिर्वाच्या तथापि तु ॥
US-P18.060ab शब्दानामयथार्थत्वे वेदस्याप्यप्रमाणता ।
US-P18.060cd सा च नेष्टा ततो ग्राह्या गतिरस्य प्रसिद्धितः ॥
US-P18.061ab प्रसिद्धिर्मूढलोकस्य यदि ग्राह्या निरात्मता ।
US-P18.061cd लोकायतिकसिद्धान्तः स चानिष्टः प्रसज्यते ॥
US-P18.062ab अभियुक्तप्रसिद्धिश्चेत् पूर्ववद् दुर्विवेकता ।
US-P18.062cd गतिशून्यं न वेदोऽयं प्रमाणं संवदत्युत ॥
US-P18.063ab आदर्शमुखसामान्यं मुखस्येष्टं हि मानवैः ।
US-P18.063cd मुखस्य प्रतिबिम्बो हि मुखाकारेण दृश्यते ॥
US-P18.064ab यत्र यस्यावभासस्तु तयोरेवाविवेकतः ।
US-P18.064cd जानातीति क्रियां सर्वो लोको वक्ति स्वभावतः ॥
US-P18.065ab बुद्धेः कर्तृत्वमध्यस्य जानातीति ज्ञ उच्यते ।
US-P18.065cd तथा चैतन्यमध्यस्य ज्ञत्वं बुद्धेरिहोच्यते ॥
US-P18.066ab स्वरूपं चात्मनो ज्ञानं नित्यं ज्योतिः श्रुतेर्यतः ।
US-P18.066cd न बुद्ध्या क्रियते तस्मान् नात्मनान्येन वा सदा ॥
US-P18.067ab देहेऽहंप्रत्ययो यद्वज् जानातीति च लौकिकाः ।
US-P18.067cd वदन्ति ज्ञानकर्तृत्वं तद्वद् बुद्धेस्तथात्मनः ॥
US-P18.068ab बौद्धैस्तु प्रत्ययैरेवं क्रियमाणैश्च चिन्निभैः ।
US-P18.068cd मोहिताः क्रिअये ज्ञानमित्याहुस्तार्किका जनाः ॥
US-P18.069ab तस्माज् ज्ञाभासबुद्धीनामविवेकात् प्रवर्तिताः ।
US-P18.069cd जानातीत्यादिशब्दश्च प्रत्ययो या च तत्स्मृतिः ॥
US-P18.070ab आदर्शानुविधायित्वं छायाया अस्यते मुखे ।

US-P18.070cd बुद्धिधर्मानुकारित्वं ज्ञाभासस्य तथेष्यते ॥
US-P18.071ab बुद्धेस्तु प्रत्ययास्तस्मादात्माभासेन दीपिताः ।
US-P18.071cd ग्राहका इव भासन्ते दहन्तीवोल्मुकादयः ॥
US-P18.072ab स्वयमेवावभास्यन्ते ग्राहकाः स्वयमेव च ।
US-P18.072cd इत्येवं ग्राहकास्तीत्वं प्रतिषेधन्ति सौगताः ॥
US-P18.073ab यद्येवं नान्यदृश्यास्ते किं तद्वारणमुच्यताम् ।
US-P18.073cd भावाभावौ हि तेषां यौ नान्यग्राह्यौ सदा यदि ॥
US-P18.074ab अन्वयि ग्राहकस्तेषामित्येतदपि तत्समम् ।
US-P18.074cd अचितित्वस्य तुल्यत्वादन्यस्मिन् ग्राहके सति ॥
US-P18.075ab अध्यक्षस्य समीपे तु सिद्धिः स्यादिति चेन् मतम् ।
US-P18.075cd नाध्यक्षेऽनुपकारित्वादन्यत्रापि प्रसज्गतः ॥
US-P18.076ab अर्थी दुःखी च यः श्रोता स त्वध्यक्षोऽथवेतरः ।
US-P18.076cd अध्यक्षस्य च दुःखित्वमर्थित्वं च न ते मतम् ॥
US-P18.077ab कर्ताध्यक्षः सदस्मीति नैव सद्ग्रहमर्हति ।
US-P18.077cd सदेवासीति मिथ्योक्तिः श्रुतेरपि न युज्यते ॥
US-P18.078ab अविविच्योभयं वक्ति श्रुतिश्चेत् स्याद् ग्रहस्तथा ।
US-P18.078cd अस्मदस्तु विविच्यैव त्वमेवेति वदेद् यदि ॥
US-P18.079ab प्रत्ययान्वयिनिष्ठत्वमुक्तो दोषः प्रसज्यते ।
US-P18.079cd त्वमित्यध्यक्षनिष्ठश्चेदहमध्यक्षयोः कथम् ॥
US-P18.080ab संबन्धो वाच्य एवात्र येन त्वमिति लक्षयेत् ।
US-P18.080cd द्रष्टृदृश्यत्वसंबन्धो यद्यध्यक्षेऽक्रिये कथम् ॥
US-P18.081ab अक्रियत्वेऽपि तादात्म्यमध्यक्षस्य भवेद् यदि ।
US-P18.081cd आत्माध्यक्षो ममास्तीति संबन्धाग्रहणे न धीः ॥
US-P18.082ab संबन्धग्रहणं शास्त्रादिति चेन् मन्यसे न हि ।
US-P18.082cd पूर्वोक्ताः स्युस्त्रिधा दोषा ग्रहो वा स्यान् ममेति च ॥
US-P18.083ab अदृशिर्दृशिरूपेण भाति बुद्धिर्यदा सदा ।
US-P18.083cd प्रत्यया अपि तस्याः स्युस्तप्तायोविस्फुलिज्गावत् ॥
US-P18.084ab आभासस्तदभावश्च दृशेः सीम्नो न चान्यथा ।
US-P18.084cd लोकस्य युक्तितः स्यातां तद्ग्रहश्च तथा सति ॥
US-P18.085ab नन्वेवं दृशिसंक्रान्तिरयःपिण्डेऽग्निवद् भवेत् ।
US-P18.085cd मुखाभासवदित्येतदादर्शे तन् निराकृतम् ॥
US-P18.086ab कृष्णायो रोहिताभासमित्येतद् दृष्टमुच्यते ।
US-P18.086cd दृष्टदार्ष्टान्तुल्यत्वं न तु सर्वात्मना क्वचित् ॥
US-P18.087ab तथैव चेतनाभासं चित्तं चैतन्यवद् भवेत् ।
US-P18.087cd मुखाभासो यथादर्शे आभासश्चोदितो मृषा ॥
US-P18.088ab चित्तं चेतनमित्येतच्छास्त्रयुक्तिविवर्जितम् ।

US-P18.088cd देहस्यापि प्रसङ्गः स्याच् चक्षुरादेस्तथैव च ॥
US-P18.089ab तदप्यस्त्विति चेत् तन् न लोकायतिकसंगतेः ।
US-P18.089cd न च धीर्दृशिरस्मीति यद्याभासो न चेतसि ॥
US-P18.090ab सदस्मीति धियोऽभावे व्यर्थं स्यात् तत् त्वमस्यपि ।
US-P18.090cd युष्मदस्मद्विवेकज्ञे स्यादर्थवदिदं वचः ॥
US-P18.091ab ममेदंप्रत्ययौ ज्ञेयौ युष्मद्येव न संशयः ।
US-P18.091cd अहमित्यस्मदीष्टः स्यादयमस्मीति चोभयोः ॥
US-P18.092ab अन्योन्यापेक्षया तेषां प्रधानगुणतेष्यते ।
US-P18.092cd विशेषनविशेष्यत्वं तथा ग्राह्यं हि युक्तितः ॥
US-P18.093ab ममेदं द्वयमप्येतन् मध्यमस्य विशेषणम् ।
US-P18.093cd धनी गोमान् यथा तद्वद् देहोऽहंकर्तुरेव च ॥
US-P18.094ab बुद्ध्यारूढं सदा सर्वं साहंकर्त्रा च साक्षिणः ।
US-P18.094cd तस्मात् सर्वावभासो ज्ञः किंचिदप्यस्पृशन् सदा ॥
US-P18.095ab प्रतिलोममिदं सर्वं यथोक्तं लोकबुद्धितः ।
US-P18.095cd अविवेकधियामस्ति नास्ति सर्वं विवेकिनाम् ॥
US-P18.096ab अन्वयव्यतिरेकौ हि पदार्थस्य पदस्य च ।
US-P18.096cd स्यादेतदहमित्यत्र युक्तिरेवावधारणे ॥
US-P18.097ab नाद्राक्षमहमिति अस्मिन् सुषुप्तेऽन्यन् मनागपि ।
US-P18.097cd न वारयति दृष्टिं स्वां प्रत्ययं तु निषेधति ॥
US-P18.098ab स्वयंज्योतिर्न हि द्रष्टुरित्येवं संविदोऽस्थिताम् ।
US-P18.098cd कौटस्थ्यं च तथा तस्याः प्रत्ययस्य च लुप्तताम् ।
US-P18.098ef स्वयमेवाब्रवीच् छास्त्रं प्रत्ययावगती पृथक् ॥
US-P18.099ab एवं विज्ञातवाक्यार्थे श्रुतिलोकप्रसिद्धितः ।
US-P18.099cd श्रुतिस्तत् त्वमसीत्याह श्रोतुर्मोहापनुत्तये ॥
US-P18.100ab ब्रह्मा दाशरथेर्यद्वदुक्त्वैवापानुदत् तमः ।
US-P18.100cd तस्य विष्णुत्वसंबोधे न यत्नान्तरमूचिवान् ॥
US-P18.101ab अहंशब्दस्य या निष्ठा ज्योतिषि प्रत्यगात्मनि ।
US-P18.101cd सैवोक्ता सदसीत्येवं फलं तत्र विमुक्तता ॥
US-P18.102ab श्रुतमात्रे न चेत् स्यात् कार्यं तत्र भवेद् ध्रुवम् ।
US-P18.102cd व्यवहारात् पुरापीष्टः सद्भावः स्वयमात्मनः ॥
US-P18.103ab अशनायादिनिर्मुक्त्यै तत्काला जायते प्रमा ।
US-P18.103cd तत्त्वमस्यादिवाक्यार्थे त्रिषु कालेष्वसंशयः ॥
US-P18.104ab प्रतिबन्धविहीनत्वात् स्वयं चानुभवात्मनः ।
US-P18.104cd जायेतैव प्रमा तत्र स्वात्मन्येव न संशयः ॥
US-P18.105ab किं सदेवाहमस्मीति किं वान्यत् प्रतिपद्यते ।
US-P18.105cd सदेव चेदहंशब्दः सता मुख्यार्थ इष्यताम् ॥

US-P18.106ab अन्यच् चेत् सदहंग्राहप्रतिपत्तिर्मृषैव सा ।
US-P18.106cd तस्मान् मुख्यग्रहे नास्ति वारणावगतेरिह ॥
US-P18.107ab प्रत्ययी प्रत्ययश्चैव यदाभासौ तदर्थता ।
US-P18.107cd तयोरचितिमत्त्वाच् च चैतन्ये कल्प्यते फलम् ॥
US-P18.108ab कूटस्थेऽपि फलं योग्यं राजनीव जयादिकम् ।
US-P18.108cd तदनात्मत्वहेतुभ्यां क्रियायाः प्रत्ययस्य च ॥
US-P18.109ab आदर्शस्तु यदाभासो मुखाकारः स एव सः ।
US-P18.109cd यथैवं प्रत्ययादर्शो यदाभासस्तदा ह्यहम् ॥
US-P18.110ab इत्येवं प्रतिपत्तिः स्यात् सदस्मीति च नान्यथा ।
US-P18.110cd तत् त्वमित्युपदेशोऽपि द्वाराभावादनर्थकः ॥
US-P18.111ab श्रोतुः स्यादुपदेशश्चेदर्थवत्त्वं तथा भवेत् ।
US-P18.111cd अध्यक्षस्य न चेदिष्टं श्रोतृत्वं कस्य तद् भवेत् ॥
US-P18.112ab अध्यक्षस्य समीपे स्याद् बुद्धेरेवेति चेन् मतम् ।
US-P18.112cd न तत्कृतोपकारोऽस्ति काष्ठाद् यद्वन् न कल्प्यते ॥
US-P18.113ab बुद्धौ चेत् तत्कृतः कश्चिन् नन्वेवं परिणामिता ।
US-P18.113cd आभासेऽपि च को दोषः सति श्रुत्याद्यनुग्रहे ॥
US-P18.114ab आभासे परिणामश्चेन् न रज्ज्वादिनिभत्ववत् ।
US-P18.114cd सर्पादेश्च तथावोचमादर्शे च मुखत्ववत् ॥
US-P18.115ab नात्माभासत्वसिद्धिश्चेदात्मनो ग्रहणात् पृथक् ।
US-P18.115cd मुखादेस्तु पृथक्सिद्धिरिह त्वन्योन्यसंश्रयः ॥
US-P18.116ab अध्यक्षस्य पृथक्सिद्धावाभासस्य तदीयता ।
US-P18.116cd आभासस्य तदीयत्वे ह्यध्यक्षव्यतिरिक्तता ॥
US-P18.117ab नैवं स्वप्ने पृथक्सिद्धेः प्रत्ययस्य दृशेस्तथा ।
US-P18.117cd रथादेस्तत्र शून्यत्वात् प्रत्ययस्यात्मना ग्रहः ॥
US-P18.118ab अवगत्या हि संव्याप्तः प्रत्ययो विषयाकृतिः ।
US-P18.118cd जायते स यदाकारः स बाह्यो विषयो मतः ॥
US-P18.119ab कर्मेप्सिततमत्वात् स तद्वान् कार्ये नियुज्यते ।
US-P18.119cd आकारो यत्र चार्प्येत करणं तदिहोच्यते ॥
US-P18.120ab यदाभासेन संव्याप्तः स ज्ञातेति निगद्यते ।
US-P18.120cd त्रयमेतद् विविच्यात्र यो जानाति स आत्मवित् ॥
US-P18.121ab सम्यक्संशयमिथ्योक्ताः प्रत्यया व्यभिचारिणः ।
US-P18.121cd एकैवावगतिस्तेषु भेदस्तु प्रत्ययार्पितः ॥
US-P18.122ab आधिभेदाद् यथा भेदो मणेरवगतेस्तथा ।
US-P18.122cd अशुद्धिः परिणामश्च सर्वं प्रत्ययसंश्रयात् ॥
US-P18.123ab प्रथनं ग्रहणं सिद्धिः प्रत्ययानामिहान्यतः ।
US-P18.123cd आपरोक्ष्यात् तदेवोक्तमनुमानं प्रदीपवत् ॥

US-P18.124ab किमज्ञं ग्राहयेत् कश्चित् प्रमाणेन तु केनचित् ।
US-P18.124cd विनैव तु प्रमाणेन निवृत्त्यान्यस्य शेषतः ॥
US-P18.125ab शब्देनैव प्रमाणेन निवृत्तिश्चेदिहोच्यते ।
US-P18.125cd अध्यक्षस्याप्रसिद्धत्वाच्छून्यतैव प्रसज्यते ॥
US-P18.126ab चेतनस्त्वं कथं देह इति चेन् नाप्रसिद्धितः ।
US-P18.126cd चेतनस्यान्यतासिद्धावेवं स्यादन्यहानतः ॥
US-P18.127ab अध्यक्षः स्वयमस्त्येव चेतनस्यापरोक्षतः ।
US-P18.127cd तुल्य एवं प्रबोधः स्यादज्ञस्यासत्त्ववादिना ॥
US-P18.128ab अहमज्ञासिषं चेदमिति लोकस्मृतेरिह ।
US-P18.128cd करणं कर्म कर्ता च सिद्धास्त्वेकक्षणे किल ॥
US-P18.129ab प्रामाण्येऽपि स्मृतेः शैघ्र्याद् यौगपद्यं विभाव्यते ।
US-P18.129cd क्रमेण ग्रहणं पूर्वं स्मृतेः पश्चात् तथैव च ॥
US-P18.130ab अज्ञासिषमिदं मां चेत्यपेक्षा जायते धुर्वम् ।
US-P18.130cd विशेषोऽपेक्ष्यते यत्र तत्र नैवैककालता ॥
US-P18.131ab आत्मनो ग्रहणे चापि त्रयाणामिह संभवात् ।
US-P18.131cd आत्मन्यासक्तकर्तृत्वं न स्यात् करणकर्मणः ॥
US-P18.132ab व्याप्तुमिष्टं च यत् करतुः क्रियया कर्म तत् स्मृतम् ।
US-P18.132cd अतो हि कर्तृतन्त्रत्वं तस्येष्टं नान्यतन्त्रता ।
US-P18.133ab शब्दाद् वानुमितेर्वापि प्रमाणाद् वा ततोऽन्यतः ।
US-P18.133cd सिद्दिः सर्वपदार्थानां स्यादज्ञं प्रति नान्यथा ॥
US-P18.134ab अध्यक्षस्यापि सिद्धिः स्यात् प्रमाणेन विनैव वा ।
US-P18.134cd विना स्वस्य प्रसिद्धिस्तु नाज्ञं प्रत्युपयुज्यते ॥
US-P18.135ab तस्यैवाज्ञत्वमिष्टं चेज् ज्ञातत्वेऽन्या मितिर्भवेत् ।
US-P18.135cd अन्यस्यैवाज्ञतायां च तद्विज्ञाने ध्रुवा भवेत् ॥
US-P18.136ab ज्ञातता स्वामलाभो वा सिद्धिः स्यादन्यदेव वा ।
US-P18.136cd ज्ञातत्वेऽनन्तरक्तौ त्वं पक्षौ संस्मर्तुमर्हसि ॥
US-P18.137ab सिद्धिः स्यात् स्वात्मलाभश्चेद् यत्नस्तत्र निरर्थकः ।
US-P18.137cd सर्वलोकप्रसिद्धत्वात् स्वहेतुभ्यस्तु वस्तुनः ॥
US-P18.138ab ज्ञानज्ञेयादिवादेऽतः सिद्धिर्ज्ञातत्वमुच्यते ।
US-P18.138cd अध्यक्षाध्यक्ष्ययोः सिद्डिर्ज्ञेयत्वं नात्मलाभता ॥
US-P18.139ab स्पष्टत्वं कर्मकर्त्रादेः सिद्धता यदि कल्प्यते ।
US-P18.139cd स्पष्टतास्पष्टते स्यातामन्यस्यैव न चात्मनः ॥
US-P18.140ab अद्रष्टुर्नैव चान्धस्य स्पष्टीभावो घटस्य तु ।
US-P18.140cd कर्त्रादेः स्पष्टतेष्टा चेद् द्रष्टृताध्यक्षकर्तृका ॥
US-P18.141ab अनुभूतेः किमन्यस्मिन् स्यात् तवापेक्षया वद ।
US-P18.141cd अनुभवितरीष्टा स्यात् सोऽप्यनुभूतिरेव नः ॥

US-P18.142ab “ अभिन्नोऽपि हि बुद्ध्यात्मा विपर्यासितदर्शनैः ।
US-P18.142cd ग्राह्यग्राहकसंवित्तिभेदवानिव लक्ष्यते” ॥
US-P18.143ab भूतिर्येषां क्रिया सैव कारकं सैव चोच्यते ।
US-P18.143cd सत्त्वं नाशित्वमस्याश्चेत् सकर्तृत्वं थतेष्यताम् ।
US-P18.143ef न कश्चिच् चेष्यते धर्म इति चेत् पक्षहानता ॥
US-P18.144ab नन्वस्तित्वादयो धर्मा नास्तित्वादिनिवृत्तयः ।
US-P18.144cd न भूतेस्तर्हि नाशित्वं स्वालक्षण्यं हि ते ॥
US-P18.145ab स्वलक्षणावधिर्नाशो नाशोऽनाशनिवृत्तिता ।
US-P18.145cd अगोरसत्त्वं गोत्वं ते न तु तद् गोः स्वलक्षणम् ॥
US-P18.146ab क्षणवाच्योऽपि योऽर्थः स्यात् सोऽप्यन्याभाव एव ते ।
US-P18.146cd भेदाभावेऽप्यभावस्य भेदो नामभिरिष्यते ॥
US-P18.147ab नामभेदैरनेकत्वमेकस्य स्यात् कथं तव ।
US-P18.147cd अपोहो यदि भिन्नानां वृत्तिस्तस्य कथं गवि ॥
US-P18.148ab नाभावा भेदकाः सर्वे विशेषा वा कदाचन ।
US-P18.148cd नामजात्यादयो यद्वत् संविदस्तेऽविशेषतः ॥
US-P18.149ab प्रत्यक्षमनुमानं वा व्यवहारे यदीच्छसि ।
US-P18.149cd द्रियादारकभेदैस्तदभ्युपेयं ध्रुवं भवेत् ॥
US-P18.150ab तस्मान् नीलं तथा पीतं घटादिर्वा विशेषणम् ।
US-P18.150cd संविदस्तदुपेत्यं स्याद् येन चाप्यनुभूयते ॥
US-P18.151ab रूपादीनां यथान्यः स्याद् ग्राह्यत्वाद् ग्राहकस्तथा ।
US-P18.151cd प्रत्ययसय थतान्यः स्याद् व्यञ्जकत्वाच् च दीपवत् ॥
US-P18.152ab अध्यक्षस्य दृशेः कीदृक् संबन्धः संभविष्यति ।
US-P18.152cd अध्यकृयेण तु दृश्येन मुक्त्वान्यो द्रष्टृदृश्यताम् ॥
US-P18.153ab अध्यक्षेण कृता दृष्टिर्दृश्यं व्याप्नोत्यतापि वा ।
US-P18.153cd नित्याध्यक्षकृतः दश्चिदुपकारो भवेद् धियाम् ॥
US-P18.154ab स चोक्तस्तन्निभत्वं प्राक् संव्याप्तिश्च घटादिषु ।
US-P18.154cd यथालोकादिसंव्याप्तिर्व्यञ्जकत्वाद् ध्यस्थता ॥
US-P18.155ab आलोकस्थो घटो यद्वद् बुद्ध्यारूढो भवेत् तथा ।
US-P18.155cd धीव्याप्तिः स्याद् घटारोहो धियो व्याप्तौ कर्मो भवेत् ॥
US-P18.156ab पूर्वं स्यात् प्रत्ययव्याप्तिस्ततोऽनुग्रह आत्मनः ।
US-P18.156cd कृत्स्नाध्यक्षस्य सोऽयुक्तः कालाकाशादिवत् क्रमः ॥
US-P18.157ab विषयग्रहणं यस्य कारणापेक्षया भवेत् ।
US-P18.157cd सत्येव ग्राह्यशेषे च परिणामी स चित्तवत् ॥
US-P18.158ab अध्यक्षोऽहमिति ज्ञानं बुद्धेरेव विनिश्चयः ।
US-P18.158cd नाध्यक्षस्याविशेषत्वान् न तस्यास्ति परो यतः ॥
US-P18.159ab कर्त्रा चेदहमित्येवमनुभूयेत मुक्तता ।

US-P18.159cd सुखदुःखविनिर्मोको नाहंकर्तरि युज्यते ॥
US-P18.160ab देहादावभिमानोत्थो दुःखीति प्रत्ययो ध्रुवम् ।
US-P18.160cd कुण्डलिप्रत्ययो यद्वत् प्रत्यगात्माभिमानिना ॥
US-P18.161ab बाध्यते प्रत्ययेनेह विवेकेनाविवेकवान् ।
US-P18.161cd विपर्ययेऽसदन्तं स्यात् प्रमाणस्याप्रमाणतः ॥
US-P18.162ab दाहच्छेदविनाशेषु दुःखित्वं नान्यथात्मनः ।
US-P18.162cd नैव ह्यन्यस दाहादावन्यो दुःखी भवेत् क्वचित् ॥
US-P18.163ab अस्पर्शत्वाददेहत्वान् नाहं दाह्यो यतः सदा ।
US-P18.163cd तस्मान् मिथ्याभिमानोत्थं मृते पुत्रे मृतिर्यथा ॥
US-P18.164ab कुण्डल्यहमिति ह्येतद् बाध्येतैव विवेकिना ।
US-P18.164cd दुःखीति प्रत्ययस्तद्वत् केवलाहंधिया सदा ॥
US-P18.165ab सिद्धे दुःखित्व इष्टं स्यात् तच्छकित्वं सदात्मनः ।
US-P18.165cd मिथ्याभिमानतो दुःखी तेनार्थापादनक्षयः ॥
US-P18.166ab अस्पर्शोऽपि यथा स्पर्शमचलश्चलनादि च ।
US-P18.166cd अविवेकात् तथा दुःखं मानसं चात्मनीक्षते ॥
US-P18.167ab विवेकात्मधिया दुःखं नुद्यते चल्वआदिवत् ।
US-P18.167cd अविवेकस्वभावेन नमो गच्छत्यनिच्छतः ॥
US-P18.168ab तदानुदृश्यते दु;खं नैश्चल्ये नैव तस्य तत् ।
US-P18.168cd प्रत्यगात्मनि तस्मात् तद् दु;खं नैवोपपद्यते ॥
US-P18.169ab त्वंसतोर्तुल्यनीडतआन् नीलाश्ववदिदं भवेत् ।
US-P18.169cd निर्दुःखवाचिना योगात् त्वंशब्दस्य तदर्थता ॥
US-P18.170ab प्रत्यगात्माभिहानेन तच्छब्दस्य युतेस्तथा ।
US-P18.170cd दशमस्त्वमसीत्येवं वाक्यं स्यात् प्रत्यग़ात्मनि ॥
US-P18.171ab स्वार्थस्य ह्यप्रहाणेन विशिष्टार्थसमर्पकौ ।
US-P18.171cd प्रत्यगात्मावगत्यन्तौ नान्योऽर्थोऽर्थाद् विरोध्यतः ॥
US-P18.172ab नवबुद्ध्यपहाराद् धि स्वात्मानं दशपूर१अम् ।
US-P18.172cd असश्यञ् ज्ञातुमेवेच्छेत् स्वमात्मानं जनस्तथा ॥
US-P18.173ab अविद्याबद्धचक्षुष्ट्वात् कामापहृतधीः सदा ।
US-P18.173cd विविक्तं दृशिमात्मानं नेक्षते दशमं यथा ॥
US-P18.174ab दशमस्त्वमसीत्येवं तत्त्वमस्यादिवाक्यतः ।
US-P18.174cd स्वमात्मानं विजानाति कृत्स्नान्तःकरणेक्षणम् ॥
US-P18.175ab इदं पूर्वमिदं पश्चात् पदं वाद्ये भवेदिति ।
US-P18.175cd नियमो नैव वेदेऽस्ति पदसांगत्यमर्थतः ॥
US-P18.176ab वाक्ये हि श्रूयमाणानां पदानामर्थसंस्मृतिः ।
US-P18.176cd अन्वयव्यतिरेकाभ्यां ततो वाक्यार्थबोधनम् ॥
US-P18.177ab यदा नित्येषु वाक्येषु पदार्थस्तु विविच्यते ।

US-P18.177cd वाक्यार्थज्ञानसंक्रान्त्यै तदा प्रश्नो न युज्यते ॥
US-P18.178ab अन्वयव्यतिरेकोक्तिः पदार्थस्मरणाय तु ।
US-P18.178cd स्मृत्यभावे न वाक्यार्थो ज्ञातुं शक्यो हि केनचित् ॥
US-P18.179ab तत्त्वमस्यादिवाक्येषु त्वंपदार्थाविवेकतः ।
US-P18.179cd व्यज्यते नैव वाक्यार्थो नित्यमुक्तोऽहमित्यतः ॥
US-P18.180ab अन्वयव्यतिरेकोक्तिस्तद्विवेकाय नान्यथा ।
US-P18.180cd त्वंपदार्थविवेके हि पाणावर्पितविल्ववत् ॥
US-P18.181ab वाक्यार्थो व्यज्यते चैवं केवलोऽहंपदार्थतः ।
US-P18.181cd दुःखीत्येतदपोहेन प्रत्यगात्मविनिश्चयात् ॥
US-P18.182ab तत्रैवं संभवत्यर्थे श्रुतहानाश्रुतार्थधिः ।
US-P18.182cd नैवं कल्पयितुं युक्ता पदवाक्यार्थकोविदैः ॥
US-P18.183ab प्रत्यक्षादीनि बाधेरन् कृष्णलादिषु पाकवत् ।
US-P18.183cd अक्षजादिनिभैरेतैः कथं स्याद् वाक्यबाधनम् ॥
US-P18.184ab दुःख्यस्मीति सति ज्ञाने निर्दुःखीति न जायते ।
US-P18.184cd प्रत्यक्षादिनिभत्वेऽपि वाक्यान् न व्यभिचारतः ॥
US-P18.185ab स्वप्ने दुःख्यहमद्यासं दाहच्छेदादिहेतुतः ।
US-P18.185cd तत्कालभाविभिर्वाक्यैर्न बाधः क्रियते यदि ॥
US-P18.186ab समाप्तेस्तर्हि दुःखस्य प्राक् च तद्बाध इष्यताम् ।
US-P18.186cd न हि दुःखस्य संतानो भ्रान्तेर्वा दृश्यते क्वचित् ॥
US-P18.187ab प्रत्यगात्मन आत्मत्वं दुःख्यस्मीत्यस्य बाधया ।
US-P18.187cd दशमं नवमस्येव वेद चेदविरुद्धता ॥
US-P18.188ab नित्यमुक्तत्वविज्ञानं वाक्याद् भवति नान्यतः ।
US-P18.188cd वाक्यार्थस्यापि विज्ञानं पदार्थस्मृतिपूर्वकम् ॥
US-P18.189ab अन्वयव्यतिरेकाभ्यां पदार्थः स्मर्यते ध्रुवम् ।
US-P18.189cd एवं निर्दुःखमात्मानमक्रियं प्रतिपद्यते ॥
US-P18.190ab सदेवेत्यादिवाक्येभ्यः प्रमा स्फुटतरा भवेत् ।
US-P18.190cd दशमस्त्वमसीत्यस्माद् यथैवं प्रत्यगात्मनि ॥
US-P18.191ab प्रबोधेन यथा स्वाप्नं सर्वं दुःखं निवर्तते ।
US-P18.191cd प्रत्यगात्मधिया तद्वद् दुःखित्वं सर्वदात्मनः ॥
US-P18.192ab कृष्णलादौ प्रमाजन्म तदन्यार्थामृदुत्वतः ।
US-P18.192cd तत्त्वमस्यादिवाक्येषु न त्वेवमविरोधतः ॥
US-P18.193ab वाक्ये तत् त्वमसीत्यस्मिञ् ज्ञातार्थं तदसिद्धयम् ।
US-P18.193cd त्वमर्थस्मृत्यसाहाय्याद् वाक्यं नोत्पादयेत् प्रमाम् ॥
US-P18.194ab तत्त्वमोस्तुल्यनीडार्थमसीत्येतत् पदं भवेत् ।
US-P18.194cd तच्छब्दः प्रत्यगात्मार्थस्तच्छब्दार्थस्त्वमस्तथा ॥
US-P18.195ab दुःखित्वाप्रत्यगात्मत्वं वारयेतामुभावपि ।

US-P18.195cd एवं च नेतिनेत्यर्थं गमयेतां परस्परम् ॥
US-P18.196ab एवं तत् त्वमसीत्यस्य गम्यमाने फले कथम् ।
US-P18.196cd अप्रमाणत्वमस्योदत्वा क्रियापेक्षत्वमुच्यते ॥
US-P18.197ab तस्मादाद्यन्तमध्येषु कुर्वित्येतद् विरोध्यतः ।
US-P18.197cd न कल्प्यमश्रुतत्वाच् च श्रुतत्यागोऽप्यनर्थकः ॥
US-P18.198ab यथानुभूयते तृप्तिर्भुजेर्वाक्यान् न गम्यते ।
US-P18.198cd वाद्यस्य विधृतिस्तद्वद् गोशकृत्पायसिक्रिय ॥
US-P18.199ab सत्यमेवमनात्मार्थे वाक्यात् पारोक्षबोधनम् ।
US-P18.199cd प्रत्यगात्मनि न त्वेवं संह्याप्राप्तिवदध्रुवम् ॥
US-P18.200ab स्वसंवेद्यत्वपर्यायः स्वप्रमाणक इष्यताम् ।
US-P18.200cd निवृत्तावह्मः सिद्धः स्वात्मनोऽनुभवश्च नः ॥
US-P18.201ab बुद्धीनां विषयो दुःखं ता यस्य विषया मताः ।
US-P18.201cd कुतोऽस्य दुःखसंबन्धो दृशेः स्यात् प्रत्यगात्मनः ॥
US-P18.202ab दृशिरेवानुभूयेत स्वेनैवानुभवात्मना ।
US-P18.202cd तदाभासतया जन्म धियोऽस्यान्भवः स्मृतः ॥
US-P18.203ab अशनायादिनिर्मुक्तः सिद्धो मोक्षस्त्वमेव सः ।
US-P18.203cd श्रोतव्यादि तवेत्येतद् विरुद्धं कथमुच्यते ॥
US-P18.204ab सेत्स्यतीत्येव चेत् तत् स्याच्छ्रवणादि तदा भवेत् ।
US-P18.204cd मोक्षस्यानित्यतैवं स्याद् विरोध्येवान्यथा वचः ॥
US-P18.205ab श्रोतृश्रोतव्ययोर्भेदो यदीष्टः स्याद् भवेदिदम् ।
US-P18.205cd इष्टार्थकोप एवं स्यान् न युक्तं सर्वथा वचः ॥
US-P18.206ab सिद्धो मोक्षोऽहमित्येवं ज्ञात्वात्मानं भवेद् यदि ।
US-P18.206cd चिकीर्षुर्यः स मूढात्मा शास्त्रं चोद्घाटयत्यपि ॥
US-P18.207ab न हि सिद्धस्य कर्तव्यं सकार्यस्य न सिद्धता ।
US-P18.207cd उभयालम्बनं कुर्वन्नात्मानं वञ्चयत्यसौ ॥
US-P18.208ab सिद्धो मोक्षस्त्वमित्येतद् वस्तुमात्रं प्रदर्श्यते ।
US-P18.208cd श्रोतुस्तथात्वविज्ञाने प्रवृत्तिः स्यात् कथं त्विति ॥
US-P18.209ab कर्ता दुःख्यहमस्मीति प्रत्यक्षेनानुभूयते ।
US-P18.209cd कर्ता दुःखी च मा भूवमिति यत्नो भवेत् ततः ॥
US-P18.210ab तद्विज्ञानाय युक्त्यादि कर्तव्यं श्रुतिरब्रवीत् ।
US-P18.210cd कर्तृत्वाद्यनुवादेन सिद्धत्वानुभयाय तु ॥
US-P18.211ab निर्दुःखो निष्क्रियोऽकामः सिद्धो मोक्षोऽहमित्यपि ।
US-P18.211cd गृहीत्वैवविरुद्धार्थमादध्यात् कथमेव सः ॥
US-P18.212ab सकामः सक्रियोऽसिद्ध इति मेऽनुभवः कथम् ।
US-P18.212cd अतो मे विपरीतस्य तद् भवान् वक्तुमर्हति ॥
US-P18.213ab इहैव घटते प्रश्नो न मुक्तत्वानुभूतये ।

US-P18.213cd प्रमानेन विरोधी यः सोऽत्रार्थः प्रश्नमर्हति ॥
US-P18.214ab अहं निर्मुक्त इत्येष सदसीत्यन्यमानजः ।
US-P18.214cd प्रत्यक्षाभासजन्यत्वाद् दुःखित्वं प्रश्नमर्हति ॥
US-P18.215ab पृष्टमाकाण्क्षितं वाच्यं दुःखाभावमभीप्सितम् ।
US-P18.215cd कथं हीदं निवर्तेत दुःखं सर्वात्मना मम ॥
US-P18.216ab इति प्रश्नानुरूपं यद् वाच्यं दुःखनिवर्तकम् ।
US-P18.216cd श्रुतेः स्वात्मनि नाशण्का प्रमाण्ये सति विद्यते ॥
US-P18.217ab तस्मादात्मविमुक्तत्वं प्रत्याययति तद्वचः ।
US-P18.217cd वक्तव्यं तु तद्तार्थं स्याद् विरोधेऽसति केनचित् ॥
US-P18.218ab इतोऽन्योऽनुभवः कश्चिदात्मनो नोपपद्यते ।
US-P18.218cd अविज्ञातं विजानतां विज्ञातारमिति श्रुतेः ॥
US-P18.219ab त्वंपदार्थविवेकाय संन्यासः सर्वकर्मणाम् ।
US-P18.219cd साधनत्वं व्रजत्येव शान्तो दान्तादिशासनात् ॥
US-P18.220ab त्वमर्थं प्रत्यगात्मानं पश्येदात्मानमात्मनि ।
US-P18.220cd वाक्यार्थं तत आत्मानं सर्वं पश्यति केवलम् ॥
US-P18.221ab सर्वमात्मेति वाक्यार्थे विज्ञातेऽस्य प्रमाणतः ।
US-P18.221cd असत्त्वे ह्यन्यमानस्य विधिस्तं योजयेत् कथम् ॥
US-P18.222ab तस्माद् वाद्यार्थविज्ञानान् नोर्ध्वं कर्मविधिर्भवेत् ।
US-P18.222cd न हि ब्रह्मास्मि कर्तेति विरुद्धे भवतो धियौ ॥
US-P18.223ab ब्रह्मास्मीति हि विद्येयं नैव कर्तेती बाध्यते ।
US-P18.223cd सकामो बद्ध इत्येवं प्रमाणाभासजातया ॥
US-P18.224ab शास्त्राद् ब्रह्मास्मि नान्योऽहमिति बुद्धिर्भवेद् दृधा ।
US-P18.224cd यदायुक्ता तदैवं धीर्यथा देहात्मधीरिति ॥
US-P18.225ab सभयादभयं प्राप्तस्तदर्थं यतते च यः ।
US-P18.225cd स पुनः सभयं गन्तुं स्वतन्त्रश्चेन् न हीच्छति ॥
US-P18.226ab यथेष्टाचरणप्राप्तिः संन्यासादिविधौ कुतः ।
US-P18.226cd पदार्थाज्नानबुद्धस्य वाद्यार्थानुभवार्थिनः ॥
US-P18.227ab अतः सर्वमिदं सिद्धं यत् प्रागस्माभिरीर्तम् ॥
US-P18.228ab यो हि यस्माद् विरक्तः स्यान् नासौ तस्मै प्रवर्तते ।
US-P18.228cd लोकत्रयाद् विरक्त्वान् मुम्क्षुः किमितीहते ॥
US-P18.229ab क्षुधया पिड्यमानोऽपि न विषं ह्यत्तुमिच्छति ।
US-P18.229cd मिष्टान्नध्वस्ततृड् जानन् नामूढस्तज् जिघत्सति ॥
US-P18.230ab वेदान्तवाक्यपुष्पेभ्यो ज्ञानामृतमधूत्तमम् ।
US-P18.230cd उज्जहारालिवद् यो नस्तस्मै सद्गुरवे नमः ॥
US-P19.001ab प्रयुज्य तृष्णाज्वरनाशकारणं चिकित्सितं ज्ञानविरागभेषजम् ।
US-P19.001cd न याति कामज्वरसन्निपातजां शरीरमालाशतयोगदुःखिताम् ॥

US-P19.002ab अहं ममेति त्वमनर्थमीहसे परार्थमिच्छन्ति तवान्य ईहितम् ।
US-P19.002cd न तेऽर्थबोधो न हि मेऽस्ति चार्थिता ततश्च युक्तः शम एव ते मनः ॥
US-P19.003ab यतो न चान्यः परमात् सनातनात् सदैव तृप्तोऽहमतो न मेऽर्थिता ।
US-P19.003cd सदैव मुक्तश्च न कामये हितं यतस्व चेतः प्रशमाय तेऽधिकम् ॥
US-P19.004ab षडूर्मिमालाभ्यतिवृत्त एव यः स एव चात्मा जगतश्च नः श्रुतेः ।
US-P19.004cd प्रमाणतश्चापि मया प्रवेद्यते मुधैव तस्माच् च मनस्तवेहितम् ॥
US-P19.005ab त्वयि प्रशान्ते न हि सास्ति भेदधीर्यतो जगन् मोहमुपैति मायया ।
US-P19.005cd ग्रहो हि मायाप्रभवस्य कारणं ग्रहाद् विमोके न हि सास्ति कस्यचित् ॥
US-P19.006ab न मेऽस्ति मोहस्तव चैष्टितेन हि प्रबुद्धतत्त्वस्त्वसितो ह्यविक्रियः ।
US-P19.006cd न पूर्वतत्त्वोत्तरभेदता हि नो वृथैव तस्माच् च मनस्तवेहितम् ॥
US-P19.007ab यतश्च नित्योऽहमतो न चान्यथा विकारयोगे हि भवेदनित्यता ।
US-P19.007cd सदा प्रभातोऽहमतो हि चाद्वयो विकल्पितं चाप्यसदित्यवस्थितम् ॥
US-P19.008ab अभावरूपं त्वमसीह हे मनो निरीक्ष्यमाणे न हि युक्तितोऽस्तिता ।
US-P19.008cd सतो ह्यनाशादसतोऽप्यजन्मतो द्वयं च तेऽतस्तव नास्तितेष्यते ॥
US-P19.009ab द्रष्टा च दृश्यं च तथा च दर्शनं भ्रमः स सर्वस्तव कल्पितो हि सः ।
US-P19.009cd दृशेश्च भिन्नं न हि दृश्यमीक्ष्यते स्वपन् विबोधे च तथा न भिद्यते ॥
US-P19.010ab विकल्पना चापि तथाद्वया भवेदवस्तुयोगात् तदलातचक्रवत् ।
US-P19.010cd न शक्तिभेदोऽस्ति यतो न चात्मनां ततोऽद्वयत्वं श्रुतितोऽवसीयते ॥
US-P19.011ab मिथश्च भिन्ना यदि ते हि चेतनाः क्षयस्तु तेषां परिमाणयोगतः ।
US-P19.011cd ध्रुवो भवेद् भेदवतां हि दृष्टतो जगत्क्षयश्चापि समस्तमोक्षतः ॥
US-
P19.012ab न मेऽस्ति कश्चिन् न च सोऽस्मि कस्यचिद् यतोऽद्वयोऽहं न हि चास्ति कल्पितम् ।
US-P19.012cd अकल्पितश्चास्मि पुरा प्रसिद्धितो विकल्पनाया द्वयमेव कल्पितम् ॥
US-P19.013ab विकल्पना चाप्यभवे न विद्यते सदन्यदित्येवमतो न नास्तिता ।
US-P19.013cd यतः प्रवृत्ता तव चापि कल्पना पुरा प्रसिद्धेर्न च तद् विकल्पितम् ॥
US-P19.014ab असद् द्वयं तेऽपि हि यद् यदीक्षते न दृष्टमित्येव न चैव नास्तिता ।
US-P19.014cd यतः प्रवृत्ता सदसद्विकल्पना विचारवच् चापि तथाद्वयं च सत् ॥
US-P19.015ab सदभ्युपेतं भवतोपकल्पितं विचारहेतोर्यदि तस्य नास्तिता ।
US-P19.015cd विचारहानाच् च तहैव संस्थितं न चेत् तदिष्टं नितरां सदिष्यते ॥
US-P19.016ab असत्समं चैव सदित्यपीति चेदनर्थवत्त्वात् खरशृङ्गतुल्यतः ।
US-P19.016cd अनर्थवत्त्वं त्वसति ह्यकारणं न चैव तस्मान् न विपर्ययेऽन्यथा ॥
US-P19.017ab असिद्धतश्चापि विचारकारणाद् द्वयं च तस्मात् प्रसृतं हि मायया ।
US-P19.017cd श्रुतेः स्मृतेश्चापि तथा हि युक्तितः प्रसिद्ध्यतीत्थं न तु युज्यतेऽन्यथा ॥
US-P19.018ab विकल्पनाच् चापि विधर्मकं श्रुतेः पुरा प्रसिद्धेश्च विकल्पितंऽद्वयम् ।
US-P19.018cd न चेति नेतीति तथा विकल्पितं निषिध्यतेऽत्राप्यवशेषसिद्धये ॥
US-P19.019ab अकल्पितेऽप्येवमजाद्वयाक्षरे विकल्पयन्तः सदसच् च जन्मभिः ।

US-P19.019cd स्वचित्तमायाप्रभवं च ते भवं जरां च मृत्युं च नियान्ति संततम् ॥
US-P19.020ab भवाभवत्वं तु न चेदवस्थितिर्न तस्य चान्यस्त्विवति जन्म नान्यथा ।
US-P19.020cd सतो ह्यसत्त्वादसतश्च सत्त्वतो न च क्रिया कारकमित्यतोऽप्यजम् ॥
US-P19.021ab अकुर्वदिष्टं यदि वास्य कारकं न किंचिदन्यन् ननु नास्त्यकारकम् ।
US-P19.021cd सतो विशेषादसतश्च सच्च्युतौ तुलान्तयोर्यद्वदनिश्चयान् न हि ॥
US-P19.022ab न चेत् स इष्टः सदसद्विपर्ययः कथं भवः स्यात् सदसद्व्यवस्थितौ ।
US-P19.022cd विभक्तमेतद् द्वयमप्यवस्थितं न जन्म तस्माच् च मनो हि कस्यचित् ॥
US-P19.023ab अथाभ्युपेत्यापि भवं तवेच्छतो ब्रवीमि नार्थस्तव चेष्टितेन मे ।
US-P19.023cd न हानवृद्धी न यतः स्वतोऽसतो भवोऽन्यतो वा यदि वास्तिता तयोः ॥
US-P19.024ab ध्रुवा ह्यनित्याश्च न चान्ययोगिनो मिथश्च कार्यं न च तेषु युज्यते ।
US-P19.024cd अतो न कस्यापि हि किंचिदिष्यते स्वयं हि तत्त्वं न निरुक्तिगोचरम् ॥
US-P19.025ab समं तु तस्मात् सततं विभातवद् द्वयाद् विमुक्तं सदसद्विकल्पितात् ।
US-P19.025cd निरीक्ष्य युक्त्या श्रुतितश्च बुद्धिमानशेषनिर्वाणमुपैति दीपवत् ॥
US-P19.026ab अवेद्यमेकं यदनन्यवेदिनां कुतार्किकाणां च सुवेद्यमन्यथा ।
US-P19.026cd निरीक्ष्य चेत्थं त्वगुणग्रहोऽगुणं न याति मोहं ग्रहदोषमुक्तितः ॥
US-P19.027ab अतोऽन्यथा न ग्रहनाश इष्यते विमोहबुद्धेर्ग्रह एव कारणम् ।
US-P19.027cd ग्रहोऽप्यहेतुर्ह्यनलस्त्वनिन्धनो यथा प्रशान्तिं परमां तथा व्रजेत् ॥
US-P19.028ab विमथ्य वेदोदधितः समुद्धृतं सुरैर्महाब्धेस्तु यथा महात्मभिः ।
US-P19.028cd तथाऽमृतं ज्ञानमिदं हि यैः पुरा नमो गुरुभ्यः परमिक्षितं च यैः ॥

(Prose SectionsI-III)

अथ मोक्षसाधनोपदेशविधिं व्याख्यास्यामो मुमुक्षूणां श्रद्दधानानामर्थिनामर्थाय ॥१॥

तदिदं मोक्षसाधनं ज्ञानं साधनसाध्यादनित्यात् सर्वस्माद् विरक्ताय त्यक्तपुत्रवित्तलोकैषणाय प्रतिपन्नपरमहंसपारिव्राज्याय शमदमदयादियुक्ताय शास्त्रप्रसिद्धशिष्यगुणसम्पन्नाय शुचये ब्राह्मणाय विधिवदुपसन्नाय शिष्याय जातिकर्मवृत्तविद्याधिजनैः परीक्षिताय ब्रूयात् पुनः पुनर्यावद् ग्रहणं दृढीभवति ॥२॥

श्रुतिश्च -- " परीक्ष्य ... तत्त्वतो ब्रह्मविद्यां" इति ।

दृढगृहीता हि विद्यात्मनः श्रेयसे सन्तत्यै च भवति ।विद्यासन्ततैश्च प्राण्यनुग्रहाय भवति नौरिव नदीं तितीर्षोः ।शास्त्रं च -- " यद्यपि अस्मा इमामद्भिः परिगृहीतां धनस्य पूर्णां दद्यादेतदेव ततो भूयः" इति ।अन्यथा च ज्ञानप्राप्त्यभावात् -- " आचार्यवान् पुरुषो वेद" " आचार्याद् धैव विद्या विदिता (साधिष्ठं प्रापत्) " " आचार्यः प्लावयिता तस्य (सम्यग्) ज्ञानं प्लव इहोच्यते" इत्यादिश्रुतिभ्यः स्मृतिभ्यश्च ॥ ३॥

शिष्यस्य ज्ञानग्रहणं च लिन्गैर्बुद्ध्वा तदग्रहणहेतूनधर्मलौकिकप्रमादनित्यानित्य(वस्तु) विवेकविषयासंजातदृढपूर्वश्रुतत्वलोकचिन्तावेक्षणजात्याद्यभिमानादींस्तत् प्रतिपक्षैः श्रुतिस्मृतिविहितैरपनयेदक्रोधादिभिरहिंसादिभिश्च यमैर्ज्ञानाविरुद्धैश्च नियमैः ॥४॥

अमानित्वादिगुणं च ज्ञानोपायं सम्यग् ग्राहयेत् ॥५॥

आचार्यश्चोहापोहग्रहणधारणशमदमदयानुग्रहादिसम्पन्नो लब्धागमो दृष्टादृष्टभोगेष्वनासक्तस्त्यक्तसर्वकर्मसाधनो ब्रह्मविद् ब्रह्मणि स्थितोऽभिन्नवृत्तो दम्भदर्पकुहकशाठ्यमायामात्सर्यानृताहंकारममत्वादिदोषवर्जितः केवलपरानुग्रहप्रयोजनो विद्योपयोगार्थी पूर्वमुपदिशेत् -- " सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयं" " यत्र नान्यत् पश्यति" " आत्मा वा इदमेक एवाग्र आसीत्" " सर्वं खल्विदं ब्रह्म" इत्य्(आद्याः) आत्मैकत्वप्रतिपादनपराः श्रुतीः ॥६॥

उपदिश्य च ग्राहयेद् ब्रह्मणो लक्षणं -- " य आत्मापहतपाप्मा" " यत् साक्षादपरोक्षाद् ब्रह्म" " योऽनात्म्ये" " स वा एषः" " अप्राणो ह्यमनाः" " सबाह्याभ्यन्तरो ह्यजः" " विज्ञानघन एव" " अनन्तरमबाह्यं" " अन्यदेव तद् विदितादथो अविदितात्" " आकाशो वै नाम" इत्यादिश्रुतिभिः ॥७॥

स्मृतिभिश्च -- “ न जायते म्रियते वा” “ नादत्ते कस्यचित् पापं” “ यथाकाशस्थितो नित्यं” “ क्षेत्रज्ञां चापि मां विद्धि” “ न सत् तन् नासदुच्यते” “ अनादित्वान् निर्गुणत्वात्” “ समं सर्वेषु भूतेषु” “ उत्तमः पुरुषः” इत्यादिभिः श्रुत्युक्तलक्षणाविरुद्धाभिः परमात्मासंसारित्वप्रतिपादनपराभिः तस्य सर्वेणानन्यत्वप्रतिपादनपराभिश्च ॥ ८॥

एवं श्रुतिस्मृतिभिर्गृहितपरमात्मलक्षणं शिष्यं संसारसागरादुत्तितीर्षुं पृच्छेत् -- कस्त्वमसि सोम्येति ॥ ९॥

स यदि ब्रूयात् -- ब्राह्मणपुत्रोऽदोन्वयो ब्रह्मचार्यासं गृहस्थो वेदानीमस्मि परमहंसपरिव्राट् संसारसागराज् जन्ममृत्युमहाग्रहादुत्तितीर्षुरिति ॥ १०॥

आचार्यो ब्रूयाद् -- इहैव ते सोम्य मृतस्य शरीरं वयोभिरद्यते मृद्भावं वापद्यते तत्र कथं संसारसागरादत्तर्तुमिच्छसीति ॥ ११॥

स यदि ब्रूयात् -- अन्योऽहं शरीरात् । शरीरं तु जायते म्रियते वयोभिरद्यते मृद्भावमापद्यते शस्त्राग्न्यादिभिश् च विनाश्यते व्याध्याधिभिश्च युज्यते । तस्मिन्नहं स्वस्वकृतधर्माधर्मवशात् पक्षी नीदमिव प्रविष्टः पुनः पुनः शरीरविनाशे धर्माधर्मवशाच्छरीरान्तरं यास्यामि पूर्वनीडविनाशे पक्षीव नीडान्तरम् । एवमेवाहमनादौ संसारे देवतिर्यग्मनुष्यनिरयस्थानेषु स्वकर्मवशादुपात्तं शरीरं त्यजन् नवं नवं चान्यदुपाददानो जन्ममरणप्रबन्धचक्रे घटीयन्त्रवत् स्वकर्मणा भ्राम्यमाणः क्रमेणेदं शरीरमासाद्य संसारचक्रभ्रमणादस्मान् निर्विण्णो भगवन्तमुपसन्नोऽस्मि संसारचक्रभ्रमणप्रशमायेति । तस्मान् नित्य एवाहं शरीरादन्यः । शरीराण्यागच्छन्त्यपगच्छन्ति च वासांसीव पुरुषस्येति ॥ १२॥

आचार्यो ब्रूयात् -- साध्ववादीः सम्यक् पश्यसि । कथं मृषावादीः ब्राह्मणपुत्रोऽदोन्वयो ब्रह्मचर्यासं गृहस्थो वा इदानीमस्मि परमहंसपरिव्राडिति ॥ १३॥

स यदि ब्रूयात् -- भगवन्, कथमहं मृषावादिषमिति ॥ १४॥

तं प्रति ब्रूयादाचार्यः -- यतस्त्वं भिन्नजात्यन्वयसंस्कारं शरीरं जात्यन्वयसंस्कारवर्जितस्यात्मनः प्रत्यज्ञासीर्ब्राह्मणपुत्रोऽदोन्वय इत्यादिना वाक्येनेति ॥ १५॥

स यदि पृच्छेत् -- शृणु सोम्य यथेदं शरीरं त्वत्तो भिन्नं भिन्नजात्यन्वयसंस्कारं त्वं च जात्यन्वयसंस्कारवर्जित इत्युक्त्वा तं स्मारयेत् -- स्मर्तुमर्हसि सोम्य परमात्मानं सर्वात्मानं यथोक्तलक्षणं श्रावितोऽसि “ सदेव सोम्येदं” इत्यादि(भिः) श्रुतिभिः स्मृतिभिश्च । लक्षणं च तस्य श्रुतिभिः स्मृतिभिश्च ॥ १७॥

लब्धपरमात्मलक्षणस्मृतये ब्रूयात् -- योऽसावाकाशनामा

नामरूपाभ्यामर्थान्तरभूतोऽशरीरोऽस्थूलादिलक्षणोऽपहतपाप्मत्वादिलक्षण्
अश्च सर्वैः संसारधर्मैरनागन्धितः " यत् साक्षादपरोक्षाद् ब्रह्म
... एष त आत्मा सर्वान्तरः" " अदृष्टो द्रष्टा अश्रुतः श्रोता अमतो
मन्ता अविज्ञातो विज्ञाता" नित्यविज्ञानस्वरूपोऽनन्तरोऽबाह्यः "
विज्ञानघन एव" परिपूर्ण आकाशवतनन्तशक्तिः आत्मा सर्वस्य,
अशनायादिवर्जितः, आविर्भावतिरोभाववर्जितश्च
स्वात्मविलक्षणयोर्नामरूपयोर्जगद्बीजभूतयोः स्वात्मस्थयोः
तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वचनीययोः स्वसंवेद्ययोः सद्भावमात्रेणाचिन्त्यशक्तित्वाद्
व्याकर्ताव्याकृतयोः ॥ १८ ॥
ते नामरूपेऽव्याकृते सति व्याक्रियमाणे तस्मादेतस्मादात्मन आकाशनामाकृती
संवृत्ते । तच् चाकाशाख्यं भूतमनेन प्रकारेण परमात्मनः सम्भूतं
प्रसन्नात् सलिलान् मलमिव फेनम् । न सलिलं न च सलिलादत्यन्तभिन्नं
फेनं । सलिलव्यतिरेकेणदर्शनात् । सलिलं तु स्वच्छमन्यत् फेनान् मलरूपात्
। एवं परमात्मा नामरूपाभ्यामन्यः फेनास्थानीयाभ्यां शुद्धः
प्रसन्नस्तद्विलक्षणः । ते नामरूपेऽव्याकृते सती व्याक्रियमाणे फेनस्थानीये
आकाशनामाकृती संवृत्ते ॥ १९ ॥
ततोऽपि स्थूलभावमापद्यमाने नामरूपे व्याक्रियमाणे वायुभावमापद्येते
ततोऽप्यग्निभावमग्नेरभावं ततः पृथ्वीभावमित्येवंक्रमेण
पूर्वपूर्वो(त्तरो) त्तरानुप्रवेशेन पञ्चमहाभूतानि पृथिव्यन्तान्युत्पन्नानि ।
ततः पञ्चमहाभूतगुणविशिष्टा पृथ्(इ) वी । पृथ्(इ) व्याश्च पञ्चात्मक्यो
व्रीहियवाद्या ओषधयो जायन्ते । ताभ्यो भक्षिताभ्यो लोहितं शुक्रं च
स्त्रीपुंसशरीरसंबन्धि जायते । तदुभयं
ऋतुकालेऽविद्याप्रयुक्तकामखजनिर्मथनोद्भूतं मन्त्रसंस्कृतं गर्भाशये
निषिच्यते । तत् स्वयोनिरसानुप्रवेशेन विवर्धमानं गर्भीभूतं दशमे
नवमे वा मासि सञ्जायते ॥ २० ॥
तज्जातं लब्धनामाकृतिकं जातकर्मादिभिर्मन्त्रसंस्कृतं
पुनरुपनयनसंस्कारयोगेन गृहस्थसंज्ञं भवति । तदेव शरीरं
पत्नीसंयोगसंस्कारयोगेन गृहस्थसंज्ञं भवति । तदेव
वनस्थसंस्कारेण तापससंज्ञं भवति । तदेव
क्रियाविनिवृत्तिनिमित्तसंस्कारेण परिव्राट्संज्ञं भवति । इत्येवं त्वत्तो
भिन्नं भिन्नजात्यन्वयसंस्कारं शरीरम् ॥ २१ ॥
मनश्चेन्द्रियाणि च नामरूपात्मकान्येव " अन्नमयं हि सोम्य मनः"
इत्यादिश्रुतिभ्यः ॥ २२ ॥
कथं चाहं भिन्नजात्यन्वयसंस्कारवर्जित इत्येतच्छृणु । योऽसौ
नामरूपयोर्व्याकर्ता नामरूपधर्मविलक्षणः स एव नामरूपे व्याकुर्वन्
सृष्ट्वेदं शरीरं स्वयं संस्कारधर्मवर्जितो नामरूप इह

प्रविष्टोऽन्यैरदृष्टः स्वयं पश्यंस्तथाऽश्रुतः शृण्वन्नमतो
मन्वानोऽविज्ञातो विजानं -- " सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरो नामानि कृत्वाभिवदन् यदास्ते" इति । अस्मिन्नर्थे श्रुतयः सहस्रशः " तत् सृष्ट्वा तदेवानुप्राविशत्" " अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानां" " स एष इह प्रविष्टः" " एष त आत्मा" " स एतमेव सीमानं विदार्यैतया द्वारा प्रापद्यत" " एष सर्वेषु भूतेषु गूढोऽत्मा" " सेयं देवतैक्षत हन्ताहमिमास्तिस्रो देवताः" " अशरीरं शरीरेषु" इत्याद्याः ॥ २३॥

स्मृतयोऽपि " आत्मैव देवताः सर्वाः" " नवद्वारे पुरे देही" " क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि" " समं सर्वेषु भूतेषु" " उपद्रष्टानुमन्ता च" " उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः" इत्याद्याः । तस्माज् जात्यन्वयसंस्कारवर्जितस्त्वमिति सिद्धम् ॥ २४॥

स यदि ब्रूयात् -- अन्य एवाहमज्ञः सुखी दुःखी बद्धः संसारी, अन्योऽसौ मद्विलक्षणोऽसंसारी देवः, तमहं बल्युपहारनमस्कारादिभिर्वर्णश्रमकर्मभिश्चाराध्य संसारसागरादुत्तितीर्षुरस्मि कथमहं स एवेति ॥ २५॥

आचार्यो ब्रूयात् -- नैवं सोम्य प्रतिपत्तुमर्हसि प्रतिषिद्धत्वाद् भेदप्रतिपत्तेः । कथं प्रतिषिद्धा भेदप्रतिपत्तिरित्यत आह -- " अन्योऽसावन्योऽहमस्मीति न स वेद" " मृत्योः स मृत्युमाप्नोति य इह नानेव पश्यति" इत्येवमाद्याः ॥ २६॥

एता एव श्रुतयो भेदप्रतिपत्तेः संसारगमनं दर्शयन्ति ॥ २७॥

अभेदप्रतिपत्तेश्च मोक्षं दर्शयन्ति सहस्रशः -- " स आत्मा तत् त्वमसि" इति परमात्मभावं विधाय " आचार्यवान् पुरुषो वेद" इत्युक्त्वा " तस्य तावदेव चिरं" इति मोक्षं दर्शयन्त्यभेदविज्ञानादेव सत्यसन्धस्यातस्करस्येव दाहाद्यभावदृष्टान्तेन संसाराभावं दर्शयन्ति भेददर्शनादसत्याभिसन्धस्य संसारगमनं दर्शयन्ति तस्करस्येव दाहादिदृष्टान्तेन ॥ २८॥

" त इह व्याघ्रो वा" इत्यादिना चाभेददर्शनात् " (स) स्वराड् भवति" इत्युक्त्वा तद्विपईतेन भेददर्शनेन संसारगमनं दर्शयन्ति -- " अथ येऽन्यथातो विदुरन्यराजानस्ते क्षय्यलोका भवन्ति" इति प्रतिशाखम् । तस्मान् मृषैवावादीः -- ब्राह्मणपुत्रोऽदोन्वयः संसारी परमात्मविलक्षण इति ॥ २९॥

तस्मात् प्रतिसिद्धत्वात् भेददर्शनस्य भेदविषयत्वाच् च कर्मोपादानस्य, कर्मसाधनत्वाच् च यज्ञोपवीतादेः कर्मसाधनोपादानस्य परमात्माभेदप्रतिपत्त्या प्रतिषेधः कृतो वेदितव्यः । कर्मणां तत्साधनानां च यज्ञोपवीतादीनां परमात्माभेदप्रतिपत्तिविरुद्धत्वात् ।

संसारिणो हि कर्माणि विधीयन्ते तत्साधनानि च यज्ञोपवीतादीनि न परमात्मनोऽभेददर्शिनः ।भेददर्शनमात्रेण च ततोऽन्यत्वम् ॥ ३०॥
यदि च कर्माणि कर्तव्यानि न निवर्तयिषितानि कर्मसाधनासम्बन्धिनः कर्मनिमित्तजात्याश्रमाद्यसम्बन्धिनश्च परमात्मन आत्मनैवाभेदप्रतिपत्तिं नावक्ष्यत् " स आत्मा तत् त्वमसि" इत्येवमादिभिर्निश्चितरूपैर्वाक्यैर्भेदप्रतिपत्तिनिन्दां च नाभ्यधास्यत् " एष नित्यो महिमा ब्राह्मणस्य" " अनन्वागतं पुण्येनानन्वागतं पापेन" " अत्र स्तेनोऽस्तेन" इत्यादिना ॥ ३१॥
कर्मासम्बन्धरूपत्वं कर्मनिमित्तवर्णाद्यसम्बन्धरूपतां (च) नाभ्यधास्यत् कर्माणि (च) कर्मसाधनानि (च) यज्ञोपवीतादीनि यद्यपरितित्याजयिषितानि । तस्मात् ससाधनं कर्म परित्यक्तव्यं मुमुक्षुणा परमात्माभेददर्शनविरोधात् ।आत्मा च पर एवेति प्रतिपत्तव्यो यथाश्रुत्युक्तलक्षणः ॥ ३२॥
स यदि ब्रूयात् -- भगव्न् दह्यमाने छिद्यमाने वा देहे प्रत्यक्षा वेदना, अशनायादिनिमित्तं च प्रत्यक्षं दुःखं मम ।परश्चात्मा " अपहतपाप्मा विजरो विमृत्युर्विशोको विजिघत्सोऽपिपासः" सर्वसंसारधर्मविवर्जितः श्रूयते सर्वश्रुतिषु स्मृतिषु च ।कथं तद्विलक्षणोऽनेकसंसारधर्मसंयुक्तः परमात्मानमात्मत्वेन मां च संसारिणं परमात्मत्वेनाग्निमिव शीतत्वेन प्रतिपद्येयम् ।संसारि च सन् सर्वाभ्युदयनिःश्रेयससाधनेऽधिकृतोऽभ्युदयनिःश्रेयससाधनानि कर्माणि तत्साधननानि च यज्ञोपवीतादीनि कथं परियजेयमिति ॥ ३३॥
तं प्रति ब्रूयात् -- यदवोचो दह्यमाने वा देहे प्रत्यक्षा वेदनोपलभ्यते ममेति तदसत् ।कस्मात् ।दह्यमाने छिद्यमान इव वृक्ष उपलब्धुरुपलभ्यमाने कर्मणि शरीरे दाहच्छेदवेदनाया उपलभ्यमानत्वाद् दाहादिसमानाश्रयैव वेदना ।यत्र हि दाहः छेदो वा क्रियते तत्रैव व्यपदिशति दाहादिवेदनां लोको न दाहाद्युपलब्धरीति ।कथम् ।क्व ते वेदनेति पृष्टः शिरसि मे वेदनोरस्युदर इति यत्र दाहादिस्तत्र व्यपदिशति नोपलब्धरीति ।यद्युपलब्धरि वेदना स्याद् वेदनानिमित्तं वा दाहच्छेदादि वेदनाश्रयत्वेनोपदिशेद् दाहाद्याश्रयवत् ॥ ३४॥
स्वयं च नोपलभ्येत चक्षुर्गतरूपवत् ।तस्माद् दाहच्छेदादिसमानाश्रयत्वेनोपलभ्यमानत्वाद् दाहादिवत् कर्मभूतैव वेदना । भावरूपत्वाच् च साश्रया तण्डुलपाकवत् ।वेदनासमानाश्रय एव तत्संस्कारः । स्मृतिसमानकाल एवोपलभ्यमानत्वात् ।वेदनाविषयस्तन्निमित्तविषयश्च द्वेषोऽपि संस्कारसमानाश्रय एव ।तथा चोक्तं -- " रूपसंस्कारतुल्याधि रागद्वेषौ भयं च यत् ।गृह्यते धीश्रयं तस्माज् ज्ञाता शुद्धोऽभयः सदा" ॥ ३५॥
किमाश्रयः पुना रूपादिसंस्कारादय इति ।उच्यते ।यत्र कामादयः ।क्व पुनस्ते

कामादयः ।“ कामः सङ्कल्पो विचिकित्सा” इत्यादिश्रुतेर्बुद्धावेव ।
तत्रैव रूपादिसंस्कारादयोऽपि “ कस्मिन् नु रूपाणि प्रतिष्ठितानीति
हृदये” इति श्रुतेः ।“ कामा येऽस्य हृदि श्रिताः” “ तीर्णो हि”
“ असङ्गो ह्ययं” “ तद् वा अस्यैतदतिच्छन्दाः”
इत्यादिश्रुतिशतेभ्यः “ अविकार्योऽयमुच्यते” “ अनादित्वान् निर्गुणत्वात्”
इत्यादि -- इच्छाद्वेषादि च क्षेत्रस्यैव विषयस्य धर्मो नात्मन इति --
स्मृतिभ्यश्च कर्मस्थैवाशुद्धिर्नात्मस्था इति ॥ ३६ ॥
अतो रूपादिसंस्काराद्यशुद्धिसंबन्धाभावान् न परस्मादात्मनो विलक्षणस्त्वमिति
प्रत्यक्षादिविरोधाभावाद् युक्तं पर एवात्माहमिति प्रतिपत्तुं -- “
तदात्मानमेवावेद् (अहं ब्रह्मास्मि) ” “ एकधैवानुम्द्रष्टव्यं” “
अहमेवाधस्तात्” “ आत्मैवाधस्तात्” “ सर्वमात्मानं पश्येत्” “
यत्र त्वस्य सर्वमात्मैव” “ इदं सर्वं यदयमात्मा” “ स एषो
('कलः) ” “ अनन्तरमबाह्यं” “ सबाह्याभ्यन्तरो ह्यजः” “
ब्रह्मैवेदं” “ एतया द्वारा प्रापद्यत” “ प्रज्ञानस्य
नामधेयानि” “ सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म” “ तस्माद् वा” “
तत् सृष्ट्वा तदेवानुप्रविशत्” “ एको देवः सर्वभूतेषु गुढः” “
अशरीरं शरीरेषु” “ न जायते म्रियते” “ स्वप्नान्तं
जागरितान्तं” “ स म आत्मेति विद्यात्” “ यस्तु सर्वाणि भूतानि”
“ तदेजति तन् नैजति” “ वेनस्तत् पश्यन्” “ तदेवाग्निः” “
अहं मनुरभवं सूर्यश्च” “ अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानां” “
सदेव सोम्य” “ तत् सत्यं स आत्मा तत् त्वमसि” इत्यादिश्रुतिभ्यः ॥
३७ ॥
स्मृतिभ्यश्च -- “ पूः प्राणिनः ... गुहाशयस्य” “ आत्मैव
देवताः” “ नवद्वारे पुरे” “ समं सर्वेषु भूतेषु” “
विद्याविनयसंपन्ने” “ अविभक्तं विभक्तेषु” “ वासुदेवः सर्वं”
इत्यादिभ्यः, एक एवात्मा परं ब्रह्म (सर्व) संसारधर्मविनिर्मुक्तस्त्वमिति
सिद्धम् ॥ ३८ ॥
स यदि ब्रूयात् -- यदि भगवन् “ अनन्तरोऽबाह्यः” “ सबाह्याभ्यन्तरो
ह्यजः” “ कृत्स्नः प्रज्ञानघन एव” सैन्धवघनवदात्मा
सर्वमूर्तिभेदवर्जित आकाशवदेकरसः किमिदं दृश्यते श्रूयते वा साध्यं
साधनं (वा) साधकश्चेति श्रुतिस्मृतिलोकप्रसिद्धं
वादिशतविप्रतिपत्तिविषय इति ॥ ३९ ॥
आचार्यो ब्रूयात् -- अविद्याकृतमेतद् यदिदं दृश्यते श्रूयते वा
परमार्थतस्त्वेक अवात्मा अविद्यादृष्टेरनेकवदवभासते
तिमिरदृष्ट्यानेकचन्द्रवत् ।“ यत्र वान्यदिव स्यात्” “ यत्र हि
द्वैतमिव भवति इतर इतरं पश्यति” “ मृत्योः स मृत्युमाप्नोति”

“ अथ यत्रानुअत् पश्यत्यन्यच्छृणोत्यन्यद् विजानाति तदल्पं ... अथ यदल्पं तन् मर्त्यं” इति “ वाचारम्भणं विकारो नामधेयं” (“ अनृतं”) “ अन्योऽसावन्योऽहं” इति भेददर्शननिन्दोपपत्तेरविद्याकृतं द्वैतं “ एकमेवाद्वितीयं” “ यत्र त्वस्य” “ को मोहः कः शोकः” इत्याद्येकत्वविधिश्रुतिभ्यश्चेति ॥ ४०॥

यद्येवं भगवन्, किमर्थं श्रुत्या साध्यसाधनादिभेद उच्यते उत्पत्तिः प्रलयश्चेति ॥ ४१॥

अत्रोच्यते -- अविद्यावत उपात्तशरीरादिभेदस्येष्टानिष्टयोगिनमात्मानं मन्यमानस्य साधनैरेवेष्टानिष्टप्राप्तिपरिहारोपायविवेकमजानत इष्टप्राप्तिं चानिष्टपरिहारं चेच्छतः शनैस्तद्विषयमज्ञानं निवर्तयति शास्त्रं न साध्यसाधनादिभेदं विधत्ते ।अनिष्टरूपः संसारो हि स इति तद् भेददृष्टिमेवाविद्यां संसारमूलमुन्मूलयति उत्पत्तिप्रलयाद्येकत्वोपपत्तिप्रदर्शनेन ॥ ४२॥

अविद्यायामुन्मूल्तितायां श्रुतिस्मृतिन्यायेभ्यः “ अनन्तरमबाह्यं” “ सबाह्याभ्यन्तरो ह्यजः” सैधवघनवत् “ प्रज्ञानघन एव” एकरस आत्मा आकाशवत् परिपूर्ण इत्यत्रैवैका प्रज्ञा प्रतिष्ठिता परमार्थदर्शिनो भवति न साध्यसाधनोत्पत्तिप्रलयादिभेदेनाशुद्धिगन्धोऽप्युपपद्यते ॥ ४३॥

तच् चैतत् परमार्थदर्शनं प्रतिपत्तुमिच्छता वर्णाश्रमाद्यभिमानकृतपाञ्क्तरूपपुत्रवित्तलोकैषणादिभ्यो व्युत्थानं कर्तव्यम् ।सम्यक्प्रत्ययविरोधात् तदभिमानस्य भेददर्शनप्रतिषेधार्थोपपत्तिश्चोपपद्यते ।न ह्येकस्मिन्नात्मन्यसंसारित्वबुद्धौ शास्त्रन्यायोत्पादितायां तद्विपरीता बुद्धिर्भवति ।न ह्य अग्नौ शितत्वबुद्धिः, शरीरे वाजरामरणबुद्धिः । तस्मादविद्याकार्यत्वात् सर्वकर्मणां तत्साधनानां च यज्ञोपवीतादीनां परमार्थदर्शनिष्टेन त्यागः कर्तव्यः ॥ ४४॥

इति शिष्यप्रतिबोधन(विधि) प्रकरणम् ॥ १॥

सुखमासीनं ब्राह्मणं ब्रह्मनिष्टं कश्चिद् ब्रह्मचारी जन्ममरणलक्षणात् संसारान् निर्विण्णो मुमुक्षुर्विधिवदुपसन्नः पप्रच्छ -- भगवन्, कथमहं संसारान् मोक्षिष्ये ।शरीरेन्द्रियविषयवेदनावान् जागरिते दुःखमनुभवामि तथा स्वप्नेऽनुभवामि पुनः पुनः सुषुप्तिप्रतिपत्त्या विश्रम्य ।किमयमेव मम स्वभावः, किं वान्यस्वभावस्य सतो नैमित्तिक इति ।यदि स्वभावो न मे मोक्षाशा स्वभावस्यावर्जनीयत्वात् ।अथ नैमित्तिको निमित्तपरिहारे स्यान् मोक्षोपपत्तिः ॥ ४५॥

तं गुरुरुवाच -- शृणु वत्स न तवायं स्वभावः ।नैमित्तिकः ॥ ४६॥

इत्युक्तः शिष्य उवाच -- किं निमित्तम्, किं वा तस्य निवर्तिकम्, को वा मम स्वभावः, यस्मिन् निमित्ते निवर्तिते नैमित्तिकाभावः, रोगनिमित्तनिवृत्ताविव रोगी स्वभावं प्रतिपद्येयेति ॥ ४७॥

गुरुरुवाच -- अविद्या निमित्तं विद्या तस्या निवर्तिका, अविद्यायां निवर्तायां तन्निमित्ताभावान् मोक्ष्यसे जन्ममरणलक्षणात् संसारात् स्वप्नजाग्रद्दुःखं च नानुभविष्यसीति ॥ ४८॥

शिष्य उवाच -- का साविद्या किंविषया वा विद्या च काविद्यानिवर्तिका यया स्वभावं प्रतिपद्येयेति ॥ ४९॥

गुरुरुवाच -- त्वं परमात्मानं सन्तमसंसारिणं संसार्यहमस्मीति विपरीतं प्रतिपद्यसे, अकर्तारं सन्तं कर्तेति, अभोक्तारं सन्तं भोक्तेति विद्यमानं चाविद्यमानमिति, इयमविद्या ॥ ५०॥

शिष्य उवाच --यद्यप्यहं विद्यमानस्तथापि न परमात्मा । कर्तृत्वभोक्तृत्वलक्षणः संसारो मम स्वभावः प्रत्यक्षादिभिः प्रमाणैरनुभूयमानत्वात् । नाविद्यानिमित्तः, अविद्यायाः स्वात्मविषयत्वानुपपत्तेः । अविद्या नामान्यस्मिन्नन्यधर्माध्यारोपणा । यथा प्रसिद्धं रजतं प्रसिद्धायां शुक्तिकायां यथा प्रसिद्धं पुरुषं स्थाणावध्यारोपयति प्रसिद्धं वा स्थाणुं पुरुषे । नाप्रसिद्धं प्रसिद्धे प्रसिद्धं वाप्रसिद्धे । न चात्मन्यनात्मानमध्यारोपयति, आत्मनोऽप्रसिद्धत्वात् । तथात्मनमनात्मनि, आत्मनोऽप्रसिद्धत्वादेव ॥ ५१॥

तं गुरुरुवाच -- न व्यभिचारात् । न हि वत्स प्रसिद्धं प्रसिद्ध एवाध्यारोपयतीति नियन्तुं शक्यम् । आत्मन्यध्यारोपणदर्शनात् । गौरोऽहं कृष्णोऽहमिति देहधर्मस्याहंप्रत्ययविषयस्य च देहेऽयमहमस्मीति ॥ ५२॥

शिष्य आह -- प्रसिद्ध एव तर्ह्यात्माहंप्रत्ययविषयतया देहश्चायमिति । तत्रैवं सति प्रसिद्धयोरेव देहात्मनोरितरेतराध्यारोपणा(त्) स्थाणुपुरुषयोः शुक्तिकारजतयोरिव । तत्र कं विशेषमाश्रित्य भगवतोक्तं प्रसिद्धयोरितरेतराध्यारोपणेति नियन्तुं न शक्यत इति ॥ ५३॥

गुरुरुवाच -- शृणु । सत्यं प्रसिद्धौ देहात्मानौ न तु स्थाणुपुरुषाविव विविक्तप्रत्ययविषयतया सर्वलोकप्रसिद्धौ । कथं तर्हि । नित्यमेव निरन्तराविविक्तप्रत्ययविषयतया । न ह्ययं देहोऽयमात्मेति विविक्ताभ्यां प्रत्ययाभ्यां देहात्मानौ गृह्णाति यतः कश्चित् । अत एव हि मोमुह्यते लोक आत्मानात्मविषये, एवमात्मा नैवमात्मेति । इमं विशेषमाश्रित्यावोचं नैवं शक्यमिति ॥ ५४॥

नन्वविद्याध्यारोपितं (यत्र) यत् तदसत् (तत्र) दृष्टं यथा रजतं शुक्तिकायां, स्थानौ पुरुषः रज्ज्वं सर्पः, आकाशे तलमलिनत्वमित्यादि । तथा देहात्मनोरपि नित्यमेव निरन्तराविविक्तप्रत्ययतयेतरेतराध्यारोपणा

कृता स्यात् तदितरेतरयोर्नित्यमेवासत्त्वं स्यात् । यथा
शुक्तिकादिष्वविद्याध्यारोपितानां रजतादीनां नित्यमेवात्यन्तासत्त्वं,
तद्विपरीतानां च विपरीतेषु तद्वद् देहात्मनोरसत्त्वं प्रसज्येत ।
तच्चानिष्टं प्रत्यक्षादिविरोधात् । तस्माद् देहात्मानौ
नाविद्ययेतरेतरस्मिन्नध्यारोपितौ । कथं तर्हि । वंशस्तम्भवन्
नित्यसंयुक्तौ ॥ ५५ ॥
न । अनित्यत्वपरार्थत्वप्रसङ्गात् । संहतत्वात् (परार्थत्वमनित्यत्वं च)
वंशस्तम्भादिवदेव । किं च यस्तु परैर्देहेन संहतः आत्मा स संहतत्वात्
परार्थः । तेनासंहतः परोऽन्यो नित्यः सिद्धस्तावत् ॥ ५६ ॥
तस्यासंहतस्य देहे देहमात्रतयाध्यारोपितत्वेनासत्त्वानित्यत्वादिदोषप्रसङ्गो
भवति । तत्र निरात्मको देह इति वैनाशिकपक्षप्राप्तिदोषः स्यात् ॥ ५७ ॥
न । स्वत एवात्मन आकाशस्येवासंहतत्वाभ्युपगमात् । सर्वेणासंहतः
सन्नात्मेति न निरात्मको देहादिः सर्वः स्यात् । यथा चाकाशं सर्वेणासंहतमिति
न निराकाशं भवति, एवम् । तस्मान् न वैनाशिकपक्षप्राप्तिदोषः स्यात् ॥
५८ ॥
यत् पुनरुक्तं देहस्यात्मन्यसत्त्वे प्रत्यक्षादिविरोधः स्यादिति । तन्न ।
प्रत्यक्षादिभिरात्मनि देहस्य सत्त्वानुपलब्धेः । न ह्यात्मनि कुण्डे बदरं
क्षिरे सर्पिः तिले तैलं भित्तौ चित्रमिव च प्रत्यक्षादिभिर्देह उपलभ्यते
। तस्मान् न प्रत्यक्षादिविरोधः ॥ ५९ ॥
कथं तर्हि प्रत्यक्षाद्यप्रसिद्धात्मनि देहाध्यारोपणा देहे चात्मारोपणा ॥ ६० ॥
नायं दोषः । स्वभाव(प्र) सिद्धत्वादात्मनः । न हि
कादाचित्कसिद्धावेवाध्यारोपणा न नित्यसिद्धाविति नियन्तुं शक्यमाकाशे
तलमलाद्यध्यारोपणदर्शनात् ॥ ६१ ॥
किं भगव्न् देहात्मनोरितरेतराध्यारोपणा देहादिसंधातकृताथवात्मकृतेति
॥ ६२ ॥
गुरुरुवाच -- यदि देहादिसंघातकृता यदि वात्मकृता किं तव स्यात् ॥ ६३ ॥
इत्युक्तः शिष्य आह -- यद्यहं देहादिसंघातमात्रः ततो ममाचेतनत्वात्
परार्थत्वमिति न मत्कृता देहात्मनोरितरेतराध्यारोपणा । अथाहमात्मा
परोऽन्यः संघातात् चितिमत्त्वात् स्वर्थ इति मयैव चितिमतात्मन्यध्यारोपणा
क्रियते सर्वानर्थबीजभूता ॥ ६४ ॥
इत्युक्तो गुरुरुवाच -- अनर्थबीजभूतां चेत् मिथ्याध्यारोपणां जानीषे मा
कार्षीस्तर्हि ॥ ६५ ॥
नैव भगवन् शक्नोमि न कर्तुम् । अन्येन केनचित् प्रयुक्तोऽहं न स्वतन्त्र
इति ॥ ६६ ॥
न तर्ह्यचितिमत्त्वात् स्वार्थस्त्वम् । येन प्रयुक्तोऽस्वतन्त्रः प्रवर्तसे स
चितिमान् स्वार्थः संघात एव त्वं ॥ ६७ ॥

यद्यचेतनोऽहं कथं सुखदुःखवेदनां भवदुक्तं च जानामि ॥ ६८॥
गुरुरुवाच -- किं सुखदुःखवेदनाया मदुक्ताच्चान्यस्त्वं किं वानन्य एवेति ॥ ६९ ॥
शिष्य उवाच -- नाहं तावदनन्यः । कस्मात् । यस्मात् तदुभयं कर्मभूतं घटादिमिव जानामि । यद्यनन्योऽहं तेन तदुभयं न जानीयां किं तु जानामि तस्मादन्यः । सुखदुःखवेदनाविक्रिया च स्वार्थैव प्राप्नोति त्वदुक्तं च स्यात् अनन्यत्वे न च तयोः स्वार्थता युक्ता । न हि चन्दनकण्टककृते सुखदुःखे चन्न्दनकण्टकार्थे घटोपयोगो वा घटार्थः । तस्मात् तद्विज्ञातुर्मम चन्दनादिकृतोऽर्थः । अहं हि ततोऽन्यः समस्तमर्थं जानामि बुद्ध्यारूढम् ॥ ७०॥
तं गुरुरुवाच -- एवं तर्हि स्वार्तस्त्वं चितिमत्त्वान् न परेण प्रयुज्यते चितिमतश्चितिमदर्थत्वानुपपत्तेः समत्वात् प्रकाशयोरिव । नाप्यचितिमदर्थत्वानुपपत्तेः समत्वात् प्रकाशयोरिव । नाप्यचितिमदर्थत्वं चितिमतो भवति अचितिमतोऽचितिमत्त्वादेव स्वार्थसंबन्धानुपपत्तेः । नाप्यचितिमतोरन्योन्यार्थत्वं दृष्टम् । न हि काष्ठकुड्येऽन्योन्यार्थं कुर्वाते ॥ ७१॥
ननु चितिमत्त्वे समेऽपि भृत्यस्वामिनोरन्योन्यार्थत्वं दृष्टम् ॥ ७२॥
नैवमग्नेरुष्णप्रकाशवत् तव चितिमत्त्वस्य विवक्षितत्वात् । दर्शितश्च दृष्टान्तः प्रकाशयोरिवेति । तत्रैवं सति स्वबुद्ध्यारूढमेव सर्वमुपलभसेऽग्न्युष्णप्रकाशतुल्येन कूटस्थनित्यचितन्यस्वरूपेण । यदि चैवमात्मनः सर्वदा निर्विषेशत्वमभ्युपगच्छसि । किमित्यूचिवान् सुषुप्ते विश्रम्य विश्रम्य जाग्रत्स्वप्नयोर्दुःखमनुभवामि । किमयमेव मम स्वभावः किं वा नैमित्तिक इति च । किमसौ व्यामोहऽपगतः किं वा न ॥ ७३॥
इत्युक्तः शिष्य उवाच -- भगवनपगतस्त्वत्प्रसादाद् व्यामोहः किं तु मम कूटस्थतायां संशयः । कथम् । शब्दादिनां स्वतःसिद्धिर्नास्ति अचेतनत्वात् । शब्दाद्याकारप्रत्ययोत्पत्तेस्तु तेषं । प्रत्ययानामितरेतरव्यावृत्तविशेषणानां नीलपीताद्याकारवतां स्वतःसिद्ध्यसंभवात् । तस्माद् बाह्याकारनिमित्तत्वं गम्यत इति बाह्याकारवच्छब्दाद्याकारत्वसिद्धिः । तथा प्रत्ययानामप्यहं प्रत्ययालम्बनवस्तुभेदानां संहतत्वादचैतन्योपपत्तेः स्वार्थत्वासंभवात् स्वरूपव्यतिरिक्तग्राहकग्राह्यत्वेन सिद्धिः शब्दादिवदेव । असंहतत्वे सति चैतन्यात्मकत्वात् स्वार्थोऽप्यहं प्रत्ययानां नीलपीताद्याकाराणामुपलब्धेति विक्रियावानेव कूटस्थ इति संशयः ॥ ७४॥
तं गुरुरुवाच -- न युक्तस्तव संशयः । यतस्तेषां प्रत्ययानां नियमेनाशेषत उपल्ब्धेरेवापरिणामित्वात् कूटस्थत्वसिद्धौ निश्चयहेतुमेवाशेषचित्तप्रचारोपलब्धिं संशयहेतुमात्थ । यदि हि तव

परिणामित्वं स्यातशेषस्वविषयचित्तप्रचारोपलब्धिर्न स्यात् चित्तस्येव स्वविषये यथा चेन्द्रियाणां स्वविषयेषु । न च तथात्मनस्तव स्वविषयैकदेशोपलब्धिः । अतः कूटस्थतैव तवेति ॥ ७५॥

तत्राह -- उपलब्धिर्नाम धात्वर्थो विक्रियैव उपलब्धुः कू३अस्थ्(आत्म्) अता चेति विरुद्धम् ॥ ७६॥

न । धात्वर्थविकॄयायामुपलब्ध्युपचारात् । यो हि बौद्धः प्रत्ययः स धात्वर्थो विक्रियात्मक आत्मन उपलब्धिशब्देनोपचर्यते । यथा छिदिक्रिया द्वैधीभावफलावसानेति धात्वर्थत्वेनोपचर्यते तद्वत् ॥ ७७॥

इत्युक्तः शिष्य आह -- ननु भगवन् मम कूटस्थत्वप्रतिपादनं प्रत्यसमर्थो दृष्टान्तः । कथम् । छिदिः छेद्यविकॄयावसानोपचर्यते यथा धात्वर्थत्वेन तथोपलब्धिशब्दोपचरितोऽपि धात्वर्थो बौद्धप्रत्यय आत्मन उपलब्द्झिविक्रियावसानश्चेन् नात्मनः कूटस्थतां प्रतिपादयितुं समर्थः ॥ ७८॥

गुरुरुवाच -- सत्यं एवं स्यात् यद्युपलब्ध्युपलब्ध्रोर्विशेषः । नित्योपलब्धिमात्र एव हि उपलब्धा । न तु तार्किकसमय इवान्योपलब्धिरन्य उपलब्धा च ॥ ७९॥

ननूपलब्धिफलावसानो धात्वर्थः कथमिति ॥ ८०॥

उच्यते -- श्र्नु, उपलब्ध्याभासफलावसान इत्युक्तं किं न श्रुतं त्वया । न त्वात्मनो विक्रियोत्पादनावसान इति मयोक्तम् ॥ ८१॥

शिष्य आह -- कथं तर्हि कूटस्थे मय्यशेषस्वविषयचित्तप्रचारोपलब्धृत्वमित्यात्थ ॥ ८२॥

तं गुरुरुवाच -- सत्यमेवावोचं तेनैव कूटस्थतामब्रुवं तव ॥ ८३॥

यद्येवं भगवन् कूटस्थनित्योपलब्धिस्वरूपे मयि शब्दाद्याकारबौद्धप्रत्ययेषु मत्स्वरूपोपलब्ध्याभासफलावसानवत्सूत्पद्यमानेषु कस्त्वपराधो मम ॥ ८४॥

सत्यं नास्त्यपराधः किं त्वविद्यामात्रस्तु अपराध इति प्रागेवावोचम् ॥ ८५॥

यदि भगवन् सुषुप्त इव मम विक्रिया नास्ति कथं स्वप्नजागरिते ॥ ८६॥

तं गुरुरुवाच -- किं त्वनुभूयेते त्वया स(न्) ततम् ॥ ८७॥

बाढमनुभवामि किं त्विच्छिद्य विच्छिद्य न तु सन्ततम् ॥ ८८॥

(तं) गुरुरुवाच -- आगन्तुके त्वेते न तवात्मभूते । यदि तवात्मभूते चैतन्यस्वरूपवत् स्वतःसिद्धे सन्तते एव स्याताम् । किं च स्वप्नजागरिते न तवात्मभूते व्यभिचारित्वात् वस्त्रादिवत् । न हि यस्य यत् स्वरूपं तत् तद्व्यभिचारि दृष्टं । स्वप्नजागरिते तु चैतन्यमात्रत्वाद् व्यभिचरतः । सुषुप्ते चेत् स्वरूपं व्यभिचरेत् तन् नष्टं नास्तीति वा बाध्यमेव स्यातागन्तुकानां अतद्धर्माणामुभयात्मकत्वदर्शनात् यथा धनवस्त्रादीनां नाशो दृष्टः स्वप्नभ्रान्तिलब्धानां त्वभावो दृष्टः ॥ ८९॥

नन्वेवं भगवन् चैतन्यस्वरूपमप्यागन्तुकं प्राप्तं स्वप्नजागरितयोरिव सुषुप्तेऽनुपलब्धेः । अचैतन्यस्वरूपो वा स्यामहम् ॥ ९० ॥
न पश्य तदनुपपत्तेः । चैतन्यस्वरूपं चेदागन्तुकं पश्यसि पश्य । नैतद् वर्शशतेनाप्युपपत्त्या उपपत्त्या कल्पयितुं शक्नुमो वयमन्यो वाचैतन्योऽपि । (तस्य) संहतत्वात् पारार्थ्यमनेकत्वं नाशितत्वं च न केनचिदुपपत्त्या वारयितुं शक्यम् । अस्वार्थस्य स्वतःसिद्ध्यभावादित्यवोचाम । चैतन्यस्वरूपस्य त्वात्मनः स्वतःसिद्धेरन्यानपेक्षत्वं न केनचिद् वारयितुं शक्यमव्यभिचारात् ॥ ९१ ॥
ननु व्यभिचारो दर्शितो मया सुषुप्ते न पश्यामीति ॥ ९२ ॥
न । व्याहतत्वात् । कथं व्याघातः । पश्यतस्तव न पश्यामीति व्याहतं वचनम् । न हि कदाचिद् भगवन् सुषुप्ते मया चैतन्यमन्यद् वा किंचिद् दृष्टं । पश्यंस्तर्हि सुषुप्ते त्वं । यस्माद् दृष्टमेव प्रतिषेधसि न दृष्टिं । या तव दृष्टिस्तच् चैतन्यमिति मयोक्तं । यया त्वं विद्यमानया न किंचिद् दृष्टमिति प्रतिषेधसि सा दृष्टिस्तच् चैतन्यं । तर्हि सर्वत्राव्यभिचारात् कूटस्थनित्यत्वं सिद्धं स्वत एव न प्रमाणापेक्षं । स्वतःसिद्धस्य हि प्रमातुरन्यस्य प्रमेयस्य परिच्छित्तिं प्रति प्रमाणापेक्षा । या त्वन्या नित्या परिच्छेदाय सा हि नित्यैव कूटस्था स्वयंज्योतिःस्वभावा । आत्मनि प्रमाणत्वे प्रमातृत्वे वा न तां प्रति प्रमाणापेक्षा तत्स्वभावत्वात् । यथा प्रकाशनमुष्णत्वं वा लोहोदकादिषु परतोऽपेक्ष्यतेऽग्न्यादित्यादिभ्यः अतत्स्वभावत्वात् नाग्न्यादित्यादीनां तदपेक्षा सर्वदा तत्स्वभावत्वात् ॥ ९३ ॥
अनित्यत्व एव प्रमा स्यान् न नित्यत्व इति चेत् ॥ ९४ ॥
न । अवगतेर्नित्यत्वानित्यत्वयोर्विशेषानुपपत्तेः । न ह्यवगतेः प्रमात्वेऽनित्यावगतिः प्रमा न नित्येति विशेषोऽवगम्यते ॥ ९५ ॥
नियायां प्रमातुरपेक्षाभावः । अनित्यायां तु यत्नान्तरितत्वादवगतिरपेक्ष्यत इति विशेषः स्यादिति चेत् ॥ ९६ ॥
सिद्धा तर्ह्यात्मनः प्रमातुः स्वतःसिद्धिः प्रमाणनिरपेक्षतयैवेति ॥ ९७ ॥
अभावेऽप्यपेक्षाभावः नित्यत्वादिति चेत् । न । अवगतेरेवात्मनि एवात्मनि सद्भावादिति परिहृतमेतत् ॥ ९८ ॥
प्रमातुश्चेत् प्रमाणापेक्षासिद्धिः कस्य प्रमित्सा स्यात् । यस्य प्रमित्सा स एव प्रमाताभ्युपगम्यते । तदीया च प्रमित्सा प्रमेयविषयैव न प्रमातृविषया । प्रमातृविषयत्वेऽनवस्थाप्रसङ्गात् प्रमातुस्तदिच्छायाश्च तस्याप्यन्यः प्रमाता तस्याप्यन्य इति । एवमेवेच्छायाः प्रमातृविषयत्वे । प्रमातुरात्मनोऽव्यवहितत्वाच् च प्रमेयत्वानुपपत्तिः । लोके हि प्रमेयं नाम प्रमातुरिच्छास्मृतिप्रयत्नप्रमाणजन्मव्यवहितं सिद्ध्यति नान्यथावगतिः प्रमेयविषया दृष्टा । न च प्रमातुः प्रमाता स्वस्य स्वयमेव केनचिद् व्यवहितः कल्पयितुं शक्य इच्छादीनामन्यतमेनापि । स्मृतिश्च

स्मर्तव्यविषया न स्मर्तृविषया । तथेच्छाया इष्टविषयत्वमेव नेच्छावद्विषयत्वम् । स्मर्त्रिच्छावद्विषयत्वेऽपि ह्युभयोरनवस्था पूर्ववदप्रिहार्या स्यात् ॥ ९९॥

ननु प्रमातृविषयावगत्यनुत्पत्तावनवगत एव प्रमाता स्यादिति चेत् ॥ १००॥

न अवगन्तुरवगतेरवगन्तव्यविषयत्वात् । अवगन्तृविषयत्वे चानवस्था पूर्ववत् स्यात् । अवगतिश्चात्मनि कूटस्थनित्यात्मज्योतिरन्यतोऽनपेक्षैव सिद्धा अग्न्यादित्याद्युष्णप्रकाशवदिति पूर्वमेव प्रसाधितम् । अवगतेश्चैतन्यात्मज्योतिषः स्वात्मन्यनित्यत्व आत्मनः स्वार्थतानुपपत्तिः कार्यकरण(संघात) वत् संहतत्वात् पारार्थ्यं दोषवत्त्वं चावोचाम । कथं । चैतन्यात्मज्योतिषः स्वात्मन्यनित्यत्वे स्मृत्यादिव्यवधानात् संहतत्वं । ततश्च तस्य चैतन्यज्योतिषः प्रागुत्पत्तेः प्रध्वंसाच् चोर्ध्वमात्मन्येवाभावात् चक्षुरादीनामिव संहतत्वात् पारार्थ्यं स्यात् । यदा च तदुत्पन्नमात्मनि विद्यते न तदात्मनः स्वार्थत्वं । तद्भावाभावापेक्षा ह्यात्मानात्मनोः स्वार्थत्वपरार्थत्वसिद्धिः । तस्मादात्मनोऽन्यनिरपेक्षमेव नित्यचैतन्यज्योतिष्ट्वं सिद्धं ॥ १०१॥

नन्वेवं सति असति प्रमातृत्वे कथं प्रमातुः प्रमातृत्वम् ॥ १०२॥

उच्यते -- प्रमाया नित्यत्वेऽनित्यत्वे च रूपविशेषाभावात् । अवगतिर्हि प्रमा । तस्याः स्मृतीच्छादिपूर्विकाया अनित्यायः कूटस्थनित्याया वा न (स्व) रूपविशेषो विद्यते । यथा धात्वर्थस्य तिष्टत्यादेः फलस्य गत्यादिपूर्वकस्यानित्यस्यापूर्वस्य नित्यस्य वा रूपविशेषो नास्तीति तुल्यो व्यपदेशो दृष्टः -- तिष्टन्ति मनुष्याः तिष्टन्ति पर्वता इत्यादि । तथा नित्यावगतिस्वरूपेऽपि प्रमातरि प्रमातृत्वव्यपदेशो न विरुध्यते फलसामान्यादिति ॥ १०३॥

अत्राह शिष्यः -- नित्यावगतिस्वरूअस्यात्मनोऽविक्रियत्वात् कार्यकरणैरसंहत्य तक्षादीनामिव वास्यादिभिः कर्तृत्वं नोपपद्यते, असंहतस्वभावस्य च कार्यकरणोपादानेऽनवस्था प्रसज्येत । तक्षादीनां तु कार्यकरणैर्नित्यमेव संहतत्वमिति वास्याद्युपादाने नानवस्था स्यादिति ॥ १०४॥

इह त्वसंहतस्वभावस्य करणानुपादाने कर्तृत्वं नोपपद्यत इति करणमुपादेयम्, तदुपादानमपि विक्रियैवेति तत्कर्तृत्वे करणान्तरमुपादेयम्, तदुपादानेऽप्यन्यदिति प्रमातुः स्वातन्त्र्येऽनवस्थापरिहार्या स्यात् । न च क्रियैवात्मानं कारयति, अनिर्वर्तितायाः स्वरूपाभावात् । अथान्यदात्मानमुपेत्य क्रियां कारयतीति चेत् । न । अन्यस्य स्वतःसिद्धत्वाविषयत्वाद्यनुपपत्तेः । न ह्यात्मनोऽन्यदचेतनं वस्तु स्वप्रमाणकं दृष्टम् । शब्दादिसर्वमेवावगतिफलावसानप्रत्ययप्रमितं सिद्धं स्यात् । अवगतिश्चेदात्मनोऽन्यस्य स्यात् सोऽप्यात्मैवासंहतः स्वार्थः स्यान् न परार्थः न च देहेन्द्रियविषयाणां स्वार्थः स्यान् न परार्थः । न च

देहेन्द्रियविषयाणां स्वार्थतामवगन्तुं
शक्नुमोऽवगत्यवसानप्रत्ययापेक्षसिद्धिदर्शनात् ॥ १०५ ॥
ननु देहस्यावगतौ न कश्चित् प्रत्यक्षादिप्रत्ययान्तरमपेक्षते ॥ १०६ ॥
बाढं जाग्रत्येवं स्यात् । मृतिसुषुप्त्योस्तु देहस्यापि
प्रत्यक्षादिप्रमाणापेक्षयैव सिद्धिः । तथैवेन्द्रियाणाम् । बाह्या एव हि
शब्दादयो देहेन्द्रियाकारपरिणता इति प्रत्यक्षादिप्रमाणापेक्षयैव (हि)
सिद्धिः । सिद्धिरिति च प्रमाणफलमवगतिमवोचाम सा चावगतिः कूटस्था
स्वयंसिद्धात्मज्योतिःस्वरूपेति च ॥ १०७ ॥
अत्राह चोदकः -- अवगतिः प्रमाणानां फलं कूटस्थनित्यात्मज्योतिस्वरूपेति च
विप्रतिषिद्धम् । इत्युक्तवन्तमाह -- न विप्रतिषिद्धं । कथं तर्हि ।
कूटस्थनित्यापि सती प्रत्यक्षादिप्रत्ययान्ते लक्ष्यते तादर्थ्यात् ।
प्रत्यक्षादिप्रत्ययस्यानित्यत्वेऽनित्येव भवि्त । तेन प्रमाणानां
फलमित्युपचर्यते ॥ १०८ ॥
यद्य् एवं भगवन् कूटस्थनित्यावगतिरात्मज्योतिःस्वरूपैव स्वयंसिद्धा, आत्मनि
प्रमाणनिरपेक्षत्वात् ततोऽन्यदचेतनं संहत्यकारित्वात् परार्थम् । येन च
सुख्हदुःखमोहप्रत्ययावगतिरूपेण पारार्थ्यं तेनैव
स्वरूपेणानात्मनोऽस्तित्वं नान्येन रूपान्तरेण अतो नास्तित्वमेव परमार्थतः ।
यथा हि लोके रज्जुसर्पमरीच्युदकादीनां तदवगतिव्यतिरेकेणाभावो युक्तः ।
एवमेव भगवनवगतेरात्मज्योतिषो नैरन्तर्यभावात् कूटस्थनित्यता
अद्वैतभावश्च सर्वप्रत्ययभेदेष्वव्यभिचारात् । प्रत्ययभेदास्त्ववगतिं
व्यभिचरन्ति । यथा स्वप्ने नीलपीताद्याकारभेदरूपाः प्रत्ययास्त्ववगतिं
व्यभिचरन्ति । यथा स्वप्ने नीलपीताद्याकारभेदरूपाः प्रत्ययास्तदवगतिं
व्यभिचरन्तः परमार्थतो न सन्तीत्युच्यन्ते, एवं जाग्रत्यपि
नीलपीतादिप्रत्ययभेदास्तामेवावगतिं व्यभिचरन्तोऽसत्यरूपा भवितूमर्हन्ति ।
तस्याश्चावगतेरन्योऽवगन्ता नास्तीति न स्वेन स्वरूपेण स्वयमुपादातुं हातुं
वा शक्यते, अन्यस्य चाभावात् ॥ १०९ ॥
तथैवेति । एषाविद्या यन्निमित्तः संसारो जाग्रत्स्वप्नलक्षणः । तस्या
अविद्याया विद्या निवर्तिका । इत्येवं त्वमभयं प्राप्तोऽसि । नान्तःपरं
जाग्रत्स्वप्नदुःखमनुभविष्यसि संसाऋअदुःखान् मुक्तोऽसीति ॥ ११० ॥
ओमिति ॥ १११ ॥
इति अवगतिप्रकरणम् ॥ २ ॥
मुमुक्षूणामुपात्तपुण्यापुण्यक्षपणपराणामपुर्वानुपचयार्तिनां
परिसंख्यानमिदमुच्यते । अविद्याहेतवो दोषा वाग्मनःकायप्रवृत्तिहेतव्यः
प्रवृत्तेश्चेष्टानिष्टमिश्रफलानि कर्माण्युपचीयन्त इति तन्मोक्षार्थम् ॥
११२ ॥
तत्र शब्दस्पर्शरूपरसगन्धानां विषयाणां श्रोतादिग्राह्यत्वात् स्वाट्मनि

परेषु वा विज्ञानाभावः तेषामेव परिणतानां यथा लोष्टादीनाम् ।
श्रोत्रादिद्वारैश्च ज्ञायन्ते ।येन च ज्ञायन्ते स ज्ञातृत्वादतज्जातीयः ।
ते हि शब्दादयोऽन्योन्यसंसर्गित्वाज् जन्मवृद्धि(वि)
परिणामापक्षयनाशसंयोगवियोगाविर्भावतिरोभावविकारविकारिक्षेत्रबीजाद्यनेक्
अधर्माणः सामान्येन च सुखदुःखाद्यनेकधर्माणः ।तद्विज्ञातृत्वादेव
तद्विज्ञाता सर्वशब्दादिधर्मविलक्षणः ॥११३॥
तत्र शब्दादिभिरुपलभ्यमानैः पीद्यमानो विद्वानेवं परिसंचक्षीत ॥११४॥
शब्दस्तु ध्वनिसामान्यमात्रेण विशेषधर्मैर्वा षड्जादिभिः प्रियैः,
स्तुत्यादिभिरिष्टैः, अनिष्टैश्चासत्यबीभत्सपरिभवाक्रोशादिभिर्वचनैः मां
दृक्स्वभावमसंसर्गिणमविक्रियमचलमनिधनमभयमत्यन्तसूक्ष्ममविषय

गोचरीकृत्य स्प्रष्टुं नैवार्हत्यसंसर्गित्वादेव मम ।अत एव न
शब्दनिमित्ता हानिर्वृद्धिर्वा ।अतो मां किं करिष्यति
स्तुतिनिन्दादिप्रियाप्रियत्वादिलक्षणः शब्दः ।अविवेकिनं हि शब्दमात्मत्वेन
गतं प्रियः शब्दो वर्धयेदप्रियश्च क्षपयेतविवेकित्वात् न तु मम विवेकिनो
वालाग्रमात्रमपि कर्तुमुत्सहत इति ।एवमेव स्पर्शसामान्येन तद्विशेषैश्च
शितोष्णमृदुकर्कशादिज्वरोदरशूलादिलक्षणैश्चाप्रियैः प्रियैश्च
कैश्चिच्छरीरसमवायिभिर्बाह्यागन्तुकनिमित्तैश्च न मम काचिद् विक्रिया
वृद्धिहानिलक्षणा अस्पर्शत्वात् क्रियते व्योम्न इव मुष्टिघातादिभिः ।तथा
रूपसामान्येन तद्विशेषैश्च प्रियाप्रियैः स्त्रीव्यञ्जनादिलक्षणैः अरूपत्वान्
न मम काचिद् धानिर्वृद्धिर्वा क्रियते ।तथा रससामान्येन तद्विशेषैश्च
(प्रियाप्रियैः) मधुराम्ललवणकटुतिक्तकषायैर्मूढबुद्धिभिः परिगृहीतैः
अरसात्मकस्य न मम काचिद् धानिर्वृद्धिर्वा क्रियते ।तथा गन्धसामान्येन
तद्विशेषैः प्रियाप्रियैः पुष्पाद्यनुलेपनादिलक्षणैः अगन्धात्मकस्य न मम
काचिद् धानिर्वृद्धिर्वा क्रियते ।" अशब्दमस्पर्शमरूपमव्ययं तथारसं
नित्यमगन्धवच् च यत्" इति श्रुतेः ॥११५॥
किं च य एव बाह्यः शब्दादयस्ते शरीराकारेण संस्थिताः तद्ग्राहकैश्च
श्रोत्राद्याकारैरन्तःकरणद्वयतद्विषयाकारेण च, अन्योन्यसंसर्गित्वात्
संहतत्वाच् च सर्वक्रियासु ।तत्रैवं सति विदुषो मम न कश्चिच्
छत्रुर्मित्रमुदासीनो वास्ति ।तत्र यदि (कश्चिन्) मिथ्याज्ञानाभिमानेन
प्रियमप्रियं वा प्रयुयुञ्क्षेत क्रियाफललक्षणम्, तन् मृषैव
प्रयुयुञ्क्षति सः ।तस्याविषयत्वान् मम -- " अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयं"
इति स्मृतेः ।तथा (सर्वेषां) पञ्चानामपि भूतानामविकार्यः अविषयत्वात् ।
" अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयं" इति स्मृतेः ।यापि
शरीरेन्द्रियसंस्थानमात्रमुपलक्ष्य मद्भक्तानां विपरीतानां च
प्रियाप्रियादिप्रयुयुञ्क्षा तज्जा च धर्माधर्मादिप्राप्तिः सा तेषामेव न तु

मय्यजरेऽमृतेऽभये “ नैनं कृताकृते तपतः” “ न कर्मणा
वर्धते नो कनीयान्” “ सबाह्याभ्यन्तरो ह्यजः” “ न लिप्यते
लोकदुःखेन बाह्यः” इत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यः । अनात्मवस्तुनश्चासत्त्वादिति
परमो हेतुः । आत्मनश्चाद्वयत्वविषयाणि द्वयस्यासत्त्वात् यानि
सर्वाण्युपनिषद्वाक्यानि विस्तरशः समीक्षितव्यानि समीक्षितव्यानीति ॥ ११६ ॥
इति परिसंख्यानप्रकरणम् ॥ ३ ॥
इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्याश्रीगोविन्दभगवत्पादपूज्यशिष्यस्य
श्रीशंकरभगवतः कृतिः सकलवेदोपनिषत्सारोपदेशसाहस्री समाप्ता

॥ ॐ तत्सत्॥

Encoded by David J. Dargie and Michelle M. Styles-Dargie
dargie at cltr.uq.edu.au

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
Last updated October 3, 2010
http://sanskritdocuments.org